

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ

МАТЕРІАЛИ

***ЩОРІЧНОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ***

„ЗАПОРІЗЬКІ ПРАВОВІ ЧИТАННЯ”

(06 травня 2019 року)

Запоріжжя 2019

УДК 34(477)(043)(063)

Редакційна колегія:

Бондар Олександр Григорович – Перший проректор Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права;

Коломоєць Тетяна Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент АПрНУ, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Запорізького національного університету;

Верлос Наталя Володимирівна – заступник декана з навчальної роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та трудового права;

Пелех Ія Василівна – заступник декана з наукової роботи юридичного факультету Запорізького національного університету, кандадат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та трудового права;

Пирожкова Юлія Володимирівна – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя.

Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 06 травня 2019 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. 142 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на Щорічну міжнародну науково-практичну конференцію „Запорізькі правові читання”, яка відбулася на базі юридичного факультету Запорізького національного університету 06 травня 2019 року.

© Запорізький національний університет, 2019

Щорічна міжнародна науково-практична конференція

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Hon. Elizabeth Munisoglu Anti-Public Corruption Measures at the National Level of the USA.....	7
Аганіна А.О. Актуальні напрями нормотворчої діяльності державної фіскальної служби України	9
Алімов К.О. Цивільний процес. Зарубіжний досвід Франції	10
Болокан І.В. Послуги нетрадиційної медицини як різновид цивільно-правових послуг	12
Борщевская А.Э. Место юридических фактов в структуре механизма административно-правового регулирования.....	16
Верлос Н.В. Запозичення технології краудсорсингу для ефективної реалізації народовладдя в Україні	19
Войтович Є.М. Судовий контроль в Україні: прогалини законодавчого врегулювання	21
Голобутовський Р.З. Сутнісна характеристика публічної служби в органах судової влади України	22
Демидова И.А. Правовая культура общества: региональный аспект	24
Доненко В.В. Адміністративна відповідальність як засіб забезпечення безпеки дорожнього руху: окремі перспективи	27
Дудоров О.О. Статутне згвалтування: український варіант	30
Дудорова К.Б. Види спадкування у цивільному праві України: проблемні аспекти	34
Єна І.В. Комунікативна компетентність адвоката, як важлива складова професії.....	37
Єрмоленко Д.О. Теоретичні підходи до класифікації тероризму	40
Золотухіна Л.О. Щодо необхідності встановлення сутності адміністративно-правової категорії «публічний інтерес».....	42
Коломоєць Т.О. Обмеження для публічних службовців: чи можливим є суб'єктивний розсуд у їх визначенні?	44
Колпаков В.К. Адміністративне правопорушення (проступок): аналіз термінологічної конструкції.....	46

Криницький І.Є. Про законодавче визначення військового збору	48
Курінний Є.В. Стадії реалізації інституціональних адміністративних правових потреб становлення поліції України.....	51
Ларкін М.О. Тактичні ризики під час допиту підозрюваного – лідера молодіжної неформальної групи (об'єднання).....	54
Легеза Ю.О. Сутність адміністративної відповідальності у сфері використання природних ресурсів.....	56
Литвин Н.А. Запровадження позитивного зарубіжного досвіду правового забезпечення інформаційної діяльності фіскальних органів в Україні.....	57
Луц Д.М. Щодо правового регулювання земельних ділянок для городництва	59
Макаренков О.Л. Синергетичний методологічний підхід до пізнання антикорупційних трансформацій публічного права у відкритому суспільстві: теоретичні основи застосування	61
Макушев П.В. Теоретико-методологічні засади визначення сутності публічного адміністрування	64
Мінка Т.П. Проблемні питання розуміння джерел права в адміністративному судочинстві	67
Міщенко І.В. Окремі питання митного та прикордонного контролю товарів і транспортних засобів комерційного призначення	68
Омельянчик С.В. До питання укладення договору про повну матеріальну відповідальність працівника у світлі прийняття нового Трудового кодексу України	70
Параниця С.П. Право приватних охоронних структур на володіння і застосування в своїй діяльності вогнепальної зброї	73
Пирожкова Ю.В. Модифікація функцій адміністративного права в аспекті трансформації його системи: тенденції та перспективи	76
Плутницька К.М. Телефонний тероризм: сучасний стан та тенденції.....	79
Приймаченко Д.В., Калюта А.Б. Перспективи діяльності митних адміністрацій в умовах транскордонної електронної комерції.....	82
Самойленко Г.В. Співвідношення категорій «меж» та «обмежень» здійснення права особою на свободу пересування	84

Середа А.М. Розвиток кримінальної відповідальності за бандитизм в Україні через історичну призму	87
Сидоров Я.О. Правові аспекти стимулювання сільськогосподарського кооперативного руху як наряду державної аграрної політики	91
Сінєльнік Р.В. Правові підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій	94
Удовика Л.Г. Правова система України в контексті синергетичного підходу	97
Хрідочкін А.В. Стратегічні напрями удосконалення інституційної бази публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні	99
Шарая А.А. Місце адміністративно-процедурного права в системі адміністративного права	103
Шеховцова Л.І. Проблеми кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини	106
Щипанова О.О. Позов про відшкодування шкоди, завданої власникові нерухомого майна у зв'язку із зниженням його цінності	109

Трибуна молодого вченого

Бояринцева М.А. Юридична відповідальність як елемент правового статусу суддів в адміністративних судах України	112
Бєлік І.О., Сидоров Я.О. Сільський туризм в Україні: сучасний стан та перспективи правової регламентації	114
Васильчук Б.Г., Коломоєць Т.О. Місце органів прокуратури в системі органів державної влади України	116
Греян А.А., Параниця С.П. Інформаційний розвиток інтернет-реклами в суспільстві: переваги та недоліки	118
Масалітін А.О. Використання відеозапису під час розслідування злочинів, скоєних футбольними фанатами	120
Мурихін С.В., Дорохіна Ю.А. Екологічна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони	122
Ніколаєнко І.Р. Проблеми організації та правового регулювання пасажирських перевезень приватним та комунальним транспортом	124
Потапова Т.В., Михайлов Д.И. Правовые отношения, возникающие в процессе вложения инвестиций в уставный фонд общества с ограниченной ответственностью	126

Титаренко М.В.	
Стимули у службовому праві України: суб'єктний аспект	128
Тодорова О.М., Резніченко С.В.	
Деякі проблеми регулювання перевезень пасажирів на таксі.....	130
Туроська А.С., Мельник О.П.	
Поняття «податок» і «збір»: спільне та відмінне	132
Хавренкова В.Р., Мінка Т.П.	
Особливості розгляду адміністративними судами спорів пов'язаних з доступом до публічної інформації	133
Шевченко М.А., Мінка Т.П.	
Протидія «мобінгу». Проблеми правового регулювання.....	136
Шимон О.М., Коломоєць Т.О.	
Вдосконалення правового регулювання встановлення обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією	138

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Anti-Public Corruption Measures at the National Level of the USA

*Hon. Elizabeth Munisoglu, Doctor of Jurisprudence,
Court Commissioner at State of California Superior Court*

Although the poet, Juvenal, was addressing a different kind of infidelity, over the course of centuries the dilemma he poses has acquired a much broader application: In a democracy, who is watching those to whom the instruments of government are entrusted? Public corruption involves a breach of trust and/or abuses of power by government officials acting in concert with private sector parties. To foster and preserve confidence in the democratic process, prevention of public corruption is essential. “[A] democracy is effective only if the people have faith in those who govern, and that faith is bound to be shattered when high officials and their appointees engage in activities which arouse suspicions of malfeasance and corruption” [1].ⁱ

Regrettably, corruption is an international phenomenon. It does not discriminate. It has the potential to infect any society, culture or government anywhere in the world. Virtually no country is immune. So long as there are persons or groups who are greedy for money, power, or other material benefits, or who seek to monopolize politics or markets, corruption will occur when circumstances permit. The United States is no exception.

So, what are the measures and methods used to combat public corruption in the United States – legislatively, administratively, and by law enforcement? The obvious goal is to prevent, or root out and punish, abuses by government officials who seek to enrich themselves by soliciting, accepting, or agreeing to receive something of value in return for using their official position to influence policy, allocate public funds, award contracts, and more. The institutional tools to combat public corruption are found in federal and state statutes that criminalize corrupt conduct and create administrative methods to facilitate internal investigations in addition to investigations by law enforcement.

The jurisdictions of the U. S. government (hereinafter also referred to as the “federal” government) and State and local units of government often overlap. Each level of government has an independent hierarchy of officials, policies, rules, and array of public assets for which it is responsible. Limited resources can constrain the extent and effectiveness of local investigations. Efforts to combat corruption are therefore diverse. Equally diverse are the rates of success, or failure, at the local level, depending in large part on the presence of an effective legal framework, available resources, and local political will.

This paper provides an overview of anti-corruption measures in two spheres of governance: the federal government and the State of California. The former applies to activities nationwide that are conducted directly by federal agencies and employees, or by persons responsible for implementing projects with federal funds. California’s system is similar to the systems in other states¹, but not necessarily parallel in scope or effectiveness. Nonetheless, to the extent that California has seen a fair number of prosecutions of public officials on corruption charges, it is a useful example of what can be done at the local level.

Recognizing the importance of a strong legal framework to prevent corruption, both California and the federal government have enacted statutes and rules into law which directly target public corruption. The federal rules are found primarily, albeit not exclusively, in Title 18 of the U. S. Code, Chapter 11, which addresses *inter alia* bribery [2] of public officials², graft, and conflicts

¹ Each of the 50 states has its own Constitution and body of state laws, and within each state there are multiple subdivisions, local governing bodies – cities, counties, etc. – each with its own local rules

² Id. at §201(a)(1): “public official” is defined to include elected officials and persons who are employee of the U.S. Government or are acting for or on behalf of any department, agency or branch of the Government. A U.S. Supreme Court decision, *Dixon v. United States* (1984) 465, US 482, made it clear that the reach of the statute was not limited to direct employees of the government, stating Congress never intended the term “public official” to be restricted to

of interest. The top investigative priority of the Federal Bureau of Investigation (“FBI”) is public corruption at the federal level, which is perceived as a threat to national security and to the integrity of public infrastructure, such as roads and bridges, because it siphons off funds that would otherwise be invested in such projects. It is estimated that public corruption costs billions of federal tax dollars every year.

Although there are no federal statutes which are aimed at public corruption at state and local levels, various federal statutes have been successfully utilized when the corrupt activity has an impact, even if only slight, on interstate commerce [3], or when it involves mail or wire fraud §§1341 & 1343 [2]. For example, when the mail is used to send documents or information between two parties engaged in a significant corrupt enterprise, the use of the mail system can be a sufficient nexus to allocate federal law enforcement personnel and resources to local efforts, so as to further investigations that would otherwise exceed the capacity of local law enforcement investigative resources.

Given the growth of the “administrative state”, wherein the functions of the federal government are allocated to an enormous and widespread bureaucracy, a supplemental approach to assure accountability of government agencies was instituted with the Inspector General Act of 1978 [4]. Since its enactment, Inspector General Offices (“IGOs”) have been established in virtually every federal department and agency. They are tasked with identifying and attacking fraud, abuse and waste, and thus maintaining the integrity of the organization’s primary mission and function. A penetrating analysis of the federal IGO system, its successes and failures, is set forth in a recent book: *The Accountability State: US Federal Inspectors General and the Pursuit of Democratic Integrity* [5]. In subsequent years many State and local agencies, including numerous agencies in California, have followed the federal model and established their own equivalent IGOs [6].

It is not uncommon for IGOs in different agencies to work in concert with one another to ferret out waste and corruption that crosses agency lines. A recent federal case in California is illustrative. It involves the successful investigation and prosecution of a civilian employee of the U.S. Navy, who pleaded guilty in federal court, admitting to using his position as the “approving official” for public works projects at 3 facilities at a U. S. Naval Base in California. By conspiring with a local businessman, the U.S. Navy employee submitted false invoices and accepted bribes and kickbacks totaling in excess of \$1.2 million. He now faces up to 8 years in prison and a fine of \$500,000. The local businessman who was his partner in this scheme was also prosecuted. He, too, has pleaded guilty to bribery. The IGO criminal investigative services of the Defense Department, the U. S. Navy, and the Internal Revenue Service joined forces in conducting the investigation [7].

Ultimately, cases of suspected malfeasance by public officials, whether federal or local, are brought to the attention of investigators and prosecutors primarily via complaints from the public, but also may originate from newspaper reports and other sources. In order to maintain the integrity of public institutions so people will have confidence in the democratic process, public corruption must be vigorously and diligently deterred and punished, and all public officials must be required to adhere to high ethical standards.

References

1. From the U. S. Supreme Court decision in *United States v. Miss. Valley Generating Co.* (1961) 364 U.S. 520, 562. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/364/520/>
2. 18 U.S. Code, Chapter 11, §201 et seq. URL: <https://codes.findlaw.com/us/title-18-crimes-and-criminal-procedure/18-usc-sect-201.html>
3. The Hobbs Act (named after Congressman Sam Hobbs): 18 US Code §1951. URL: <https://www.justice.gov/jm/jm-9-131000-hobbs-act-18-usc-1951>
4. Public Law 95-452 : “An Act to reorganize the executive branch of the Government and increase its economy and efficiency by establishing Offices of Inspector General within the Departments of Agriculture, Commerce, Housing and Urban Development, the Interior,

persons in a formal employment or agency relationship with the Government. The proper inquiry is whether the person occupies a position of public trust with official federal responsibilities. Pp. 465 U. S. 489-496 [2].

- Labor, and Transportation, and within the Community Services Administration, the Environmental Protection Agency, the General Services Administration, the National Aeronautics and Space Administration, the Small Business Administration, and the Veterans' Administration, and for other purposes" Oct. 12. 1978. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-92/pdf/STATUTE-92-Pg1101.pdf>
5. Hilliard N. The Accountability State: US Federal Inspectors General and the Pursuit of Democratic Integrity. Lawrence: University Press of Kansas, 2017. 288 p.
 6. Approximately 200 state and local agencies nationwide have been identified as having functioning IGOs. A list of those agencies. URL: <https://inspectorsgeneral.org/useful-links/directory-of-state-and-local-government-oversight-agencies/>
 7. Press Release 19-043, U. S. Attorney's Office, Central District of California (Los Angeles) March 7, 2019. URL: <https://www.justice.gov/usao-cdca/pr/former-us-navy-contract-official-pleads-guilty-bribery-scheme-which-he-received-more-12>

Актуальні напрями нормотворчої діяльності державної фіскальної служби України

*Аганіна А.О., к.ю.н., ст. викладач
Запорізький національний університет*

Інтеграція України у європейське співтовариство потребує адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу, включаючи правове регулювання сфери податкових відносин. У зв'язку із цим актуальним є дослідження основних напрямів нормотворчої діяльності Державної фіскальної служби України, яка виконує важливу функцію адміністрування, обліку та сплати податків юридичними та фізичними особами, забезпечує наповнення Державного бюджету України.

Суттєве значення для розвитку теорії нормотворчої діяльності мають дослідження нормотворчості окремих центральних органів виконавчої влади. Зокрема, А.О. Рибалкін визначив компетенцію органів внутрішніх справ щодо видання актів нормативного змісту, комплексно дослідив процедуру (стадії) створення нормативно-правового акту в даних органах, проаналізував специфічні риси нормотворчої діяльності органів внутрішніх справ, її принципи, специфіку правовідносин у цій сфері [1, с. 15-16].

За результатами аналізу вищезазначеного наукового джерела нормотворчість в цілому можна визначити як діяльність уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування щодо прийняття, зміни або скасування підзаконних (відомчих) нормативно-правових актів на підставі, на виконання та у відповідності до законів України.

Державна фіскальна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

У своїй діяльності Державна фіскальна служба України керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [2].

Основними завданнями Державної фіскальної служби України є: реалізація державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, державної політики з адміністрування єдиного

внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів.

У сфері нормотворчої діяльності Державна фіскальна служба України, відповідно до покладених на неї завдань: узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до компетенції ДФС, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністру фінансів; розробляє проекти законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, наказів Мінфіну з питань, що належать до сфери діяльності ДФС [3].

Таким чином, Державна фіскальна служба України відіграє ключову роль в процесі нормотворчої діяльності у сфері правового регулювання податкових відносин і взаємодіє в процесі нормотворчості з іншими центральними органами виконавчої влади. Основою для нормотворчості Державної фіскальної служби України є Конституція та Податковий кодекс України.

Література

1. Рибалкін А.О. Нормотворчість органів внутрішніх справ (аспекти загальної теорії) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2005. 18 с.
2. Про внесення змін до Конституції України : Закон України "" № 2222-IV від 08.12.2004 р. : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Київ : Велес, 2005. 48 с.
3. Положення про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-p>

Цивільний процес. Зарубіжний досвід Франції

*Алімов К.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Однією з характерних ознак демократичної держави, в якій принцип верховенства права є найголовнішим, є функціонування на національному рівні такої судової системи, яка гарантує здійснення правосуддя судом, утвореним відповідно до закону. Україна як сучасна демократична держава з початку своєї незалежності взяла курс на Євроінтеграцію. В нашій країні зараз проходить судова реформа, яка принесе велику кількість значних змін. Відомо, що зарубіжний досвід традиційно враховується всіма сучасними країнами при проведенні різноманітних правових реформ, Україна – не виключення.

Переянняття досвіду країн з більш розвинутою правовою системою сприяє розширенню професійних компетентностей та підвищення конкурентоздатності на ринку правничого фаху.

Беззаперечно, що внесення змін до судового устрою без зміни цивільно-процесуальних положень є неефективним. Цивільне процесуальне право посідає провідне місце в механізмі правового забезпечення прав і свобод громадян.

Важливим є оновлення законодавства, що може покращити стан судової та правової системи в цілому, що дасть змогу правосуддю бути доцільним.

Франція, як представник романської моделі характеризується: наявністю окремо існуючої адміністративної юстиції; дуалізмом судової влади; структурою судів загальної юрисдикції, яка будується на поділі видів правопорушень у кримінальному і цивільному

праві; «розмитий» розділ юрисдикцій між загальними і спеціалізованими судами; передача деяких господарських, фінансових, трудових і соціальних спорів спеціалізованим судами; наявність специфічних (політичних) органів судової влади [1, с. 48].

Поняття «судочинство», згідно із французькою правовою доктриною, включає: цивільне судочинство (*procevdure civile*), або цивільний процес, кримінальне судочинство (*procevdure pevnale*), або кримінальний процес, і адміністративну юстицію (*procevdure administrative*).

Цивільне судочинство, у свою чергу, має три об'єкти регулювання: судовий устрій (*organisation judiciaire*), компетенція (*compevtence*), провадження в буквальному розумінні (*procevdure proprement dite*).

Під цивільним процесом у французькій цивільній процесуальній теорії прийнято розуміти як цивільне процесуальне право, так і цивільне судочинство.

Цивільне судочинство (процес) – це весь хід спору в суді з моменту порушення справи однією стороною до моменту винесення судового рішення, ряд дій, що виконуються в певних формах або сторонами, або самим судом.

Загалом цивільний процес Франції складається з трьох стадій:

- 1) порушення цивільної справи, включаючи підготовку справи до судового розгляду,
- 2) дослідження обставин справи (судове слідство),
- 3) винесення рішення [2, с. 73].

Таким чином, цивільний процес визначається як сукупність дій, що здійснюються відповідно до правил цивільно-процесуальної форми, по зверненню за судовим захистом, розгляду і вирішенню спору та постановленню судового рішення.

Судова система Франції складається із загальних й адміністративних судів, які є незалежними один від одного. Суди загальної юрисдикції Франції складаються з:

– судів (трибуналів) малої інстанції – розглядають всі цивільні справи, по яких сума позовних вимог не перевищує або прирівнюється до 10000 євро. Якщо позов не перевищує 4000 євро, то рішення суду мають остаточний характер й апеляційному оскарженню не підлягають;

– судів (трибуналів) великої інстанції – розглядають всі справи, не віднесені до юрисдикції інших судів першої інстанції, й справи із сумою позову понад 10000 євро;

– апеляційні суди – переглядають в апеляційному порядку судові рішення судів першого рівня, по яких допускається апеляційний перегляд;

– Касаційний суд – розглядає скарги на постанови апеляційних судів з питань факту й права (у порядку повної апеляції), а також на остаточні рішення судів першого рівня [1, с. 51].

Цивільне процесуальне право в процесуальній теорії Франції визначається як сукупність норм позитивного права, що представляє організацію і юрисдикцію цивільних судів, регулює порядок звернення за судовим захистом, розгляду і вирішення цивільних справ. Це право позитивне, судове, санкціоноване і забезпечене силою примусу в людському суспільстві, організованому в певний історичний період в політичну утворення. Таким чином, французькі процесуалісти визначають цивільне процесуальне право Франції як галузь позитивного національного судового права, підкреслюючи його зв'язок з філософією, соціологією, економічними науками. Саме цивільне процесуальне право розглядається як природне право, критерієм віднесення до якого є справедливість. Розвиток права має бути наближеним до умов людського життя, що знаходять вираз в позитивному праві, в ідеалі справедливості або вічної справедливості, тобто до природного права. У французькому праві термін «справедливість» використовується для дослідження суспільних відносин, що виникають при здійсненні правосуддя, судової влади.

Цивільне процесуальне право і цивільний процес Франції нерозривно пов'язані з цивільним правом, захисту якого вони служать, оскільки процес є форма життя закону, прояв його суті.

Форма – гарантія правосуддя. Недотримання форми тягне за собою недійсність акту правосуддя і не спричиняє несприятливих наслідків для іншої сторони.

На французьку теорію цивільного процесу зробили істотний вплив законодавство періоду Наполеона Бонапарта, німецька теорія О. Бюлова про цивільний процес як юридичне відношення, соціологічна теорія права. Оскільки у Франції довгий час панував погляд на цивільний процес як галузь приватного цивільного права, багато його норм, наприклад про показання свідків, присягу, письмові докази, презумпції, виконавчу силу і винятковість судового рішення, були закріплені в Цивільному кодексі Франції 1804 р. (Code civil). Тому спочатку основу теорії французького цивільного процесуального права складало вчення про те, що процес – приватна справа, поєдинок, судовий договір. Проте вже в 1956 р. Жюліо де ля Морандьєр пише про те, що судова справа є явище публічного права, бо воно ставить сторони перед судом, що представляє суверенну державу. Дух публічного права пронизує судочинство. Суд повинен володіти ширшою ініціативою у відшукуванні істини, веденні справи, доказовій діяльності [2].

У більшості іноземних держав джерелами цивільного процесуального права виступають ЦПК або відповідні їм за змістом закони. У Франції – ЦПК 1806 р. (нова редакція 1976 р.), який був прийнятий повністю чи зі змінами Бельгією, Голландією, Італією, Іспанією, Португалією та ін.. Так, ЦПК Франції, який складається із п'яти книг, регулює питання судочинства щодо розгляду приватноправових справ, у тому числі розгляд справ у судах спеціальної юрисдикції. Крім того, до джерел цивільного процесуального права Франції відносять «Закон про правову допомогу малозабезпеченим» 1991 р., «Закон про реформу деяких судових та юридичних професій» 1990 р., «Закон про судових експертів» 1971 р., а також низку декретів, що регулюють розмір мита і тарифів, які стягують судові виконавці, судові секретарі, нотаріуси [1, с. 25].

Література

1. Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. К. : Алерта, 2015. 352 с.
2. Дарій Н.Є., Мегрелізде М.Р. Цивільний процес зарубіжних країн : навчально-методичний комплекс дисципліни. М. : МГУТ ім. К.Г. Розумовського, 2012. 134 с.

Послуги нетрадиційної медицини як різновид цивільно-правових послуг

Болокан І.В., д.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Чимало людей, намагаючись вирішити ті чи інші питання, пов'язані зі здоров'ям, звертаються до осіб, які надають послуги з так званої «нетрадиційної» медицини, що викликано різними причинами – від втрати довіри населення до так званої «традиційної», «звичайної» медицини, до факту ефективності результатів послуг так званої «нетрадиційної» медицини.

Звернення за наданням такого роду послуг, зважаючи на те, що йдеться про певні домовленості сторін, про оплату відповідних послуг, про певну рівність сторін з позиції обговорення конкретних їх обов'язків, означає виникнення цивільно-правових відносин, а саме зобов'язальних цивільних правовідносин з надання послуг, а вказані вище аспекти щодо необхідності досягнення домовленості про конкретний предмет таких послуг, про розмір плати за надання та відповідний результат таких послуг, свідчить про договірний характер цих зобов'язальних правовідносин. На практиці маємо договір, який ніколи не оформлюється письмово, умови якого, як правило, чітко не визначені, що ускладнює доведення змісту відповідних домовленостей сторін. Натомість наслідки надання таких послуг можуть бути як позитивними, так і негативними, відтак, актуальним є дослідження питання про цивільно-правову природу та особливості таких послуг.

Питання про предмет договорів на надання послуг нетрадиційної медицини передбачає дослідження змісту поняття «нетрадиційна медицина», нормативне визначення якої, виходячи з аналізу підрозділу «Термінологія законодавства» розділу «Законодавство» офіційного сайту Верховної Ради України, надавав лише один підзаконний нормативно-правовий акт, який наразі вже втратив свою чинність – Наказ Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) від 10.08.2000 р. № 195, де «нетрадиційна медицина» визначалась як знання та практичні методи народної медицини, які мають певного автора [1]. Наступний нормативний акт, який і скасував вказаний вище, – Наказ МОЗ України від 23.09.2013 р. № 822 [2], про нетрадиційну медицину вже не згадує, у ньому йдеться про народну медицину. Отже, подальшим кроком є аналіз змісту поняття «медицина» з акцентування на такій його характеристиці, як «народна», зважаючи також на те, що законодавець, використовуючи «народна медицина», у дужках позначає її «цілительством».

Нормативне визначення «народна медицина» закріплює ст. 74-1 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи), в якій йдеться про такі методи, як профілактика, діагностика, оздоровлення та лікування, джерелом яких є досвід попередніх поколінь, і які не потребують державної реєстрації. У довідникових джерелах «медицина» визначається як сукупність наук про хвороби, їх лікування та запобігання їм [3, с. 335]; «народна медицина» «цілительство» визначається як ті знання з медицини, які виникли набагато раніше, аніж традиційна медицина, є альтернативою останній. Такими знаннями вважають практики, вірування та знання, пов'язані зі здоров'ям, підтримання якого пов'язується з використанням рослин, мінералів тощо, застосуванням духовних практик, енергії рук та інших подібних прийомів та методів. Крім підтримання здоров'я йдеться й про діагностику хвороб та їх попередження.

Здійснюючи подальший аналіз, зазначимо, що крім відсутності наразі чинного нормативного поняття «нетрадиційна медицина», відсутнє й нормативне визначення «послуги нетрадиційної медицини». Але, як цивільне, так і медичне законодавство постійно вдосконалюється, у тому числі й завдяки зусиллям наукової спільноти, наявним науковим розробкам з питань медичного права. Позитивним прикладом такого вдосконалення є нормативне закріплення в Основах поняття «послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга)», при характеристиці якої акцентується на тому, що: 1) це є послугою; 2) за однією із сторін закріплюється певна її назва як сторони договірних відносин – пацієнт; 3) чітко вказується на те, хто є другою стороною у відповідних договорах (зклад охорони здоров'я або фізична особа-підприємець, яка виконала вимоги про реєстрацію та одержання ліцензії на провадження медичної практики); 4) зазначається на оплатність таких послуг з боку замовників. Звернемо увагу, що «пацієнт» та «замовник» медичної послуги можуть не співпадати в одній особі. Замовник може бути лише замовником (наприклад, держава як замовник послуг з *медичного обслуговування населення*) [4], а може одночасно бути і пацієнтом. Важливість нормативного закріплення поняття «послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга)», яке вже відбулося, полягає, зокрема, й у тому, що з'явилося певне нормативне узагальнення понять, яке включає у себе інші закріпленні в Основах поняття (наприклад, поняття «медична допомога», яке включило у себе два поняття, які закріплювались в Основах раніше – «медико-санітарна допомога» та «лікувально-профілактична допомога»; поняття «медичне обслуговування», яке є нормативною конкретизацією включення поняття «медична допомога» у поняття «медичне обслуговування», натомість й акцентуванням на розмежуванні цих понять).

Сходження від загального до спеціального у контексті побудови нашої публікації, можна продемонструвати таким чином: 1) «цивільно-правова послуга» → «медична послуга» (а) включає як кожне окреме, так і з можливістю їх поєднання поняття «медична профілактика», «медична допомога», «медичне оздоровлення». При цьому послуги з профілактики передбачають наявність такого стану здоров'я, яке характеризується відсутністю фізичних хвороб. Послуги з оздоровлення, виходячи з нормативного визначення відповідного поняття, включають цілу низку (комплекс) спеціальних заходів (серед

перелічених у законі – соціальні, виховні, медичні, гігієнічні, спортивні), мета застосування яких – *відновлення* (отже, має місце певний «ненормальний» стан здоров'я, який слід повернути у первісний чи схожий до первісного стан) та *поліпшення* (тобто має місце «неідеальний» стан здоров'я, адже йдеться про можливість подальшого його вдосконалення) фізичного і психічного стану здоров'я [5; 6]; б) в залежності від суб'єкта, який надає медичні послуги, останні можуть додатково кваліфікуватись на послуги «традиційної» медицини та послуги «нетрадиційної» медицини); 2) «цивільно-правовий договір» → «конкретний договір з надання певної («традиційної» або «нетрадиційної») медичної послуги».

Згідно зі ст. 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України [7]), послуга є самостійним об'єктом цивільних прав, якому притаманні певні ознаки.

По-перше, цивільно-правові послуги мають нематеріальний характер, а їх результат не набуває уречевлюваного вигляду, що вважається відмінністю від іншого об'єкта цивільних прав – речей. Щодо послуг нетрадиційної медицини, дійсно, певні конкретні дії виконавця таких послуг неможливо зафіксувати. Часто навіть самі словесні формулювання мають на замовника суттєвий (вражаючий своєю ефективністю) «терапевтичний ефект», коли після певних позитивних тверджень цілителя людина доволі добре почуває себе. Відповідь на питання, чи замовник сам, своєю підсвідомістю створює лікувальний ефект, чи має місце вплив цілителя, який застосував певні свої здібності (наприклад, вміння лікувати енергією рук), залишається відкритою, адже у цьому випадку важко якось довести як перше, так і друге через відсутність чіткої «матеріальної форми» такого лікування. Але, у будь-якому випадку, наведеній ознаці цивільно-правових послуг послуги нетрадиційної медицини відповідають.

По-друге, *послуги тісно пов'язані з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій* (здійснення певної діяльності). Характеризуючи вказану ознаку, у цивільно-правових джерелах зазначається на неможливість збереження результату послуги у певному матеріальному вигляді, а сама ознака виокремлюється задля відмежування договорів підрядного типу від договорів про надання послуг. Стосовно матеріалізації, дійсно, предмет матеріального світу як результат надання відповідної послуги не виникає, натомість зазначимо на наявність результату та, навіть, можливість його накопичення, збільшення, щоправда у дещо «нетрадиційному» аспекті свого існування. Прикладом є психометодики, що межують з духовними практиками, та спрямовані на виявлення (пошук) причини хвороби, та така ж психоорієнтована (духовноорієнтована) «робота» з цією хворобою, які з погляду своєї природи є нетрадиційною медициною, коли відповідні спеціальні прилади вимірювання параметрів організму людини фіксують результат триденного накопичення позитивної тенденції підвищення таких параметрів. Але вказане не суперечить висновку про відповідність наведеної ознаки тій, що характеризує цивільно-правові послуги загалом.

По-третє, *послуги спрямовані на досягнення певного корисного і правомірного результату*. Щодо спрямованості на досягнення корисного результату, питань нібито не виникає. Але це за умови добросовісності виконавця послуги нетрадиційної медицини. Тим паче, що мова йде про *спрямованість*, а не про *досягнення* саме такого результату. Інша справа, що у питаннях оздоровлення та допомоги ніхто ніколи не гарантуватиме стовідсотковий результат, так само як і у «звичайній», «традиційній» медицині, адже занадто непрогнозованою є реакція кожного окремого людського організму на вплив на нього в результаті надання медичної послуги. Щодо правомірності надання послуг нетрадиційної медицини цілителями питань набагато більше, враховуючи хоча б той факт, що лєвова частка відповідних послуг є «нелегальними» (у сенсі, що надаються без дотримання законодавчих вимог про отримання дозвільних документів). Якщо з боку виконавця послуги нетрадиційної медицини дотримані всі необхідні умови (зокрема, цілитель зареєструвався як фізична особа-підприємець, законною підставою надання послуг з цілительства якого стало отримання ним відповідної ліцензії), надання відповідної послуги є правомірним. В іншому випадку про правомірність природи відповідних послуг не йдеться, а у реальному житті саме такі «нелегальні» послуги здебільшого й мають місце.

По-четверте, *послуги є різновидом товару, адже спрямовані на задоволення потреб і мають грошову оцінку*. Спрямованість на задоволення потреб однозначно має місце щодо послуг у сфері нетрадиційної медицини, адже замовник безпосередньо звертається до виконавця із певним «запитом» щодо вирішення наявної у нього проблеми. Отже – є певна потреба, вирішення якої пов'язується із особою (діями, консультацією) відповідного цілителя. Щодо другої складової означеної вище ознаки послуг – будь-яка послуга теоретично має певну грошову оцінку, якщо враховувати, що виконавець послуги витрачає свій час, що здійснює він певні дії (консультування, застосування певних здібностей тощо) професійно (у сенсі, що такі дії є основним видом його діяльності, а те, чим він займається, обумовлено якимось його природними здібностями, авторськими розробками тощо, і саме за цим до нього звертаються по допомогу), а, відтак, його праця може бути оцінена у грошовому чи іншому (наприклад, натуральному) еквіваленті. Щодо цілительських послуг, як вже наводилось у відповідних нормативних визначеннях, вони характеризуються як оплатні. Виходячи з положень ЦК України, також можна стверджувати про оплатність послуг, адже загальне правило, яке закріплює цей кодифікований акт, є таким, що договори про надання послуг є оплатними. Безоплатність послуги є винятком, а коли законодавець передбачає безоплатність якоїсь послуги, він прямо закріплює це у відповідних нормах. Послуги нетрадиційної медицини майже завжди є оплатними, офіційні вони чи «нелегальні», адже навіть у тих випадках, коли цілитель не бере грошові кошти з якихось етичних, моральних, духовних чи інших міркувань, йому зазвичай за надану послугу передають або продукти харчування, або якісь інші життєво необхідні речі. Щодо грошової оплати можна виокремити два поширені варіанти її здійснення: 1) фіксована сума, яка сплачується (не залежно від того, чи то офіційні послуги, чи «нелегальні»); 2) наперед необумовлена сума («хто скільки заплатить»), коли сам замовник визначає для себе, скільки він платитиме за надану консультацію щодо його ситуації, лікування його хвороби тощо).

Отже, відповідаючи низці ознак цивільно-правових послуг, послуги так званої «нетрадиційної» медицини, з одного боку, є їх різновидом, але з іншого, в силу своєї специфічності мають низку унікальних рис, які не дозволяють їх «змішувати» з іншими різновидами цивільно-правових послуг. Зокрема, серед таких специфічних рис слід виокремити: 1) їх комплексний характер («зачіпає» чимало сфер правового регулювання); 2) наявність спеціалізованого законодавства, яке включає нормативно-правові акти різної юридичної сили, від кодифікованих актів та простих законів до підзаконних актів, кількість яких переважає; 3) доцільність використання специфічної термінології щодо суб'єктів відповідних договірних відносин тощо. Аналізуючи договори про надання послуг нетрадиційної медицини, доцільним є дослідження питань щодо консенсуальності чи реальності відповідних договорів, характеристики їх як односторонніх чи двосторонніх (взаємних), їх форму. Доволі цікавим для обговорення з погляду низки характеристик, є питання віднесення чи ні таких договорів до публічних. Навіть питання про предмет таких договорів, як одну із суттєвих їх умов, враховуючи наявність цілої низки пов'язаних із нетрадиційною медициною понять, серед яких й поняття «медична практика», потребує більш детального аналізу. Не меншої уваги потребує й така характеристика, як якість відповідної послуги. Чимало дискусійних питань пов'язано з назвою сторін відповідних договорів, адже та термінологія, яка використовується в Основах (наприклад, пацієнт) не відображає всіх аспектів послуги, охоплює лише ситуації стану «нездоров'я». Доцільним є й детальний аналіз можливих прав та обов'язків сторін договору, відповідальності за порушення його умов, гарантій захисту прав обох сторін, припинення договору. Все вказане може бути предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Про надання спеціального дозволу на медичну діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини: Наказ МОЗ України від 10.08.2000 р. № 195 (втратив чинність). *Офіційний вісник України* від 16.03.2001 р. № 9. Ст. 288.

2. Про порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особи цілітельських здібностей : Наказ МОЗ України від 23.09.2013 р. № 822. *Офіційний вісник України* від 06.12.2013р. № 92. Ст. 113.
3. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т. В. Ковальова. Харків ; Фоліо, 2005. 767 с.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. (із змінами) № 2801-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>. (дата звернення : 10.03.2019).
5. Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України від 04.09.2008 р. (із змінами) № 375-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 45. Ст. 313.
6. Про затвердження Державного соціального стандарту оздоровлення та відпочинку дітей : Наказ Мінсім'ямолодьспорту України від 13.08.2009 р. № 2881. *Офіційний вісник України*. 2009 (25.09). № 71. Стор. 33.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. №40-44. Ст. 356.

Место юридических фактов в структуре механизма административно-правового регулирования

Борщевская А.Э., к.ю.н.

Могилевский институт МВД Республики Беларусь

На сегодняшний день в теории административного права нет однозначного понимания механизма правового регулирования, его составных частей, месте юридических фактов в системе административно-правового регулирования. Актуальность исследования юридических фактов системе механизма административно-правового регулирования обуславливается также необходимостью совершенствования законодательства, повышения эффективности действия уже существующих норм права.

В современной доктрине юридического факта наиболее распространенным мнением большинства ученых, среди которых и академик В.В. Копейчиков, является определение юридических фактов как конкретных жизненных обстоятельств, с которыми нормы права связывают возникновение, изменение или прекращение правовых отношений [9, с. 193]. Такое определение сегодня распространенное и, безусловно, в основе своей правильное. В любом случае у него гораздо больше сторонников, чем противников. Но следует отметить, что существуют и иные точки зрения. Профессор П. М. Рабинович толкует юридический факт как «предусмотренное гипотезой правовой нормы конкретное обстоятельство, с наступлением которого возникают, изменяются или прекращаются правовые отношения» [10, с. 84]. В любом случае, юридический факт является той «точкой отсчета», когда отношения превращаются в правоотношения и подлежат правовому регулированию.

Правовое регулирование общественных отношений, в том числе и в сфере государственного управления, осуществляется с помощью определенных правовых средств, обеспечивающих результативное правовое влияние на них, совокупность (систему) которых принято именовать механизмом правового регулирования [1, с. 343-344]. Стоит привести мнение М.П. Орзиха, который отмечал, что «механизменный» подход (концепция) в юридических исследованиях одним из преимуществ имеет то, что механизм правового регулирования рассматривается в единстве всех его составных частей, как категория не только сборная, но и системная. А его средства очерчены с их механизменной, динамической стороны. Это дает возможность отразить в проблеме механизма процессы функционирования права, его динамику [2, с. 67].

Наибольший вклад в понятие «механизма правового регулирования» был сделан С.С. Алексеевым, который в своей работе «Механизм правового регулирования в социалистическом государстве» [3] сформулировал содержательную и конструктивную

характеристику названного института и отдельных его элементов, что позволяет утверждать о существовании теории механизма правового регулирования.

Механизм правового регулирования, по мнению С.С. Алексеева, отражает анатомию правовой действительности с ее динамической стороны [4, с. 10], поскольку включает такие элементы, как правовые нормы, правовые отношения, правоприменительные акты, т.е. демонстрирует этапы правового регулирования, от общего действия правовых норм до реализации субъективных прав и обязанностей.

Понятие механизма правового регулирования используется в теории для раскрытия взаимодействия различных элементов правовой системы, с помощью которых осуществляется регулятивное воздействие на общественные отношения с целью их упорядочения. Если проанализировать дефиниции «механизма правового регулирования», которые даются разными авторами, можно выделить основные подходы к его понятию: как правовое упорядочение общественных отношений, как взаимодействие его элементов, как способ функционирования правового регулирования, как способ преодоления препятствий на пути удовлетворения интересов субъекта права, как комплексный процесс, направленный на результативное воплощение правовых норм в жизнь, при помощи адекватных правовых средств.

Обобщая различные подходы к пониманию механизма правового регулирования, можно сделать вывод о том, что он представляет собой целостную систему правовых средств и методов, оказывающих воздействие на правоотношения в обществе.

Характеристика механизма правового регулирования позволяет установить его составные элементы, обеспечить их единство и взаимосогласованность. Потребность в различных правовых средствах обуславливается неоднозначностью удовлетворения интересов различных субъектов права. Следует отметить, что эти средства как определенные инструменты правового воздействия должны быть разнообразными и взаимосвязанными, представлять собой определенную систему и в своей совокупности быть направлены на достижение эффективности правового регулирования.

Выделяются два подхода по определению элементов механизма правового регулирования: широкий и узкий.

Широкий подход заключается в выделении совокупности элементов, задействованных в процессе упорядочения общественных отношений, являющихся обязательными на отдельных стадиях. В их состав включают: норма права, нормативно-правовой акт, юридические факты, правоотношения, толкование, реализация права, законность, правосознание, правовая культура, правомерное поведение, противоправное поведение, юридическая ответственность.

Второй подход к элементной структуре механизма правового регулирования является узким и включает в себя лишь те элементы, которые составляют основу регулятивной функции права. Среди них выделяют: нормы права, нормативно-правовые акты, правоотношения, реализацию права, законность. Каждый из элементов данной системы выполняет специфическую функцию в удовлетворении интересов субъектов в регулировании общественных отношений, в достижении эффективности правового регулирования.

Таким образом, мы видим, что научные мнения относительно роли и места юридического факта в механизме правового регулирования правоотношений, в том числе и административно-правовых, разделились: согласно первой точки зрения юридический факт рассматривается как элемент механизма правового регулирования [5, с. 22], согласно второй – как один из элементов правоотношений [6, с. 10]. Также юридический факт рассматривается и как предпосылка (а не элемент) правоотношений [7, с. 85]. Четвертая позиция (А.Е. Воронин), заключается в том, что «юридические факты входят в структуру правовой нормы, так как включены в ее гипотезу» [8, с. 87].

Юридические факты рассматриваются также в связи со стадиями правового регулирования. Каждой стадии правового регулирования соответствуют специфические элементы механизма правового регулирования, место которых в механизме правового регулирования обусловлено их функциональной ролью. Функционирование механизма

правового регулирования отличается последовательностью: каждый из его элементов вступает в действие на определенной стадии правового регулирования.

Юридический факт соответствует второй стадии процесса правового регулирования, где происходит определение специальных условий, при наступлении которых «включается» действие заданных программ и которые позволяют перейти от общих правил к более детальным.

Юридические факты рассматриваются в тесной связи с нормами права и правоотношениями. В теории административного права правоотношения классифицируются по разным критериям. Критерий «формирование административных правоотношений с учетом подотраслей административного права» дает возможность выделить классификационные группы административных правоотношений в соответствии с подотраслями административного права, которые оказывают регулирующее влияние на такие группы правоотношений. Выделяются материальные административные правоотношения, процессуальные административные правоотношения. В последние годы наметилась тенденция обособления в административных материальных правоотношениях административно-процедурных правоотношений [11, с. 285]. Подобные отношения имеют место во всех отраслях материального права. В отличие от административных процессуальных (судебных) правоотношений они поддерживают регулирование порядка осуществления деятельности всех субъектов административного права и не связанные с разрешением дел об административных или служебно-дисциплинарные правонарушения.

Так как юридические факты являются основанием возникновения, изменения и прекращения соответствующих правоотношений (материально-правовых, процессуальных, процедурных), то и юридические факты должны иметь соответствующие характеристики. Эта гипотеза подтверждается и соответствующими отраслевыми исследованиями.

Так, административные юридические факты – это конкретные жизненные обстоятельства, предусмотренные гипотезой административно-правовой нормы, порождающие возникновение, изменение или прекращение соответствующих правоотношений [12, с. 62].

В механизме административно-правового регулирования юридические факты выполняют определенные функции. Под функциями юридических фактов понимается обобщенная характеристика их роли, возложенных задач в механизме правового регулирования. В зависимости от связи с элементами правовой системы выделяют основную, дополнительные, специальные функции юридических фактов. Размышляя над функциями юридических фактов, А. З. Долова определяет основную функцию юридических фактов как обеспечение возникновения, изменения и прекращения правоотношений. Дополнительные же функции направлены на стимулирование влияния норм права на общественные отношения; ограничение границ свободного усмотрения; предотвращение и преодоление нарушений норм права. Такая позиция ученой основывается на том, что юридически факты не являются пассивным элементом механизма правового регулирования, их установление используется законодателем как средство влияния на поведение субъектов: «установление видов жизненных фактов (или группы таких фактов), которым придается значение юридических, ... самостоятельным звеном в механизме правового регулирования» [13, с. 16].

Подытоживая вышесказанное, можно сделать вывод о том, что юридический факт является элементом механизма административно-правового регулирования, который характеризуется определенными признаками: является основанием возникновения, развития, прекращения административного правоотношения; связан с другими элементами системы механизма правового регулирования, от характера юридического факта зависит и природа возникших правоотношений (материально-правовые, процессуальные, процедурные), а также характер правового регулирования.

Литература

1. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. 4-е изд. М.: Юринформцентр, 2000. 526 с.

2. Орзих М.Ф. Право и личность. Киев–Одесса : «Вища школа», 1978. 143 с.
3. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. М. : Юрид. лит., 1966. 187 с.
4. Алексеев С.С. Общая теория права. Курс в 2-х томах. М. : Юрид. лит., 1982. Т. 2. 360 с.
5. Хохлова Е.М. Субъективное право и юридическая обязанность в механизме правового регулирования : монография / под. ред. Н.И. Матузова. Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2014. 112 с.
6. Кикоть Г.В. Юридичні факти в системі правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Національна академія наук України, інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2006. 19 с.
7. Бабаев В.К. Теория современного советского права. Н. Новгород, 1991. 156 с.
8. Воронин А.Е. Юридические факты-события в российском праве : общетеоретический анализ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Владимир, 2008. 191 с.
9. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник / МО України, Нац. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; за ред. В.В. Копейчикова. К. : «Юрінком Інтер», 2000. 317 с.
10. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. 5 вид., зі змінами. К. : «Атіка», 2001. 174 с.
11. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення : навч. посіб. К. : «Знання», 2005. 405 с.
12. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України : підручник. К. : «Юрінком-Інтер», 2003. 537 с.
13. Долова А.З. Юридические факты в трудовом праве : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. М., 2009. 381 с.

Запозичення технології краудсорсингу для ефективної реалізації народовладдя в Україні

Верлос Н.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Сучасний стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій та їх застосування більшістю населення на сьогоднішній день є глобальною тенденцією світового розвитку. Тотальна інформатизація впливає на усі сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі на розвиток народовладдя шляхом залучення громадянського суспільства до зворотної комунікації із органами публічної влади. Поступово створюються та розвиваються технологічні передумови для інноваційної модернізації інституту народовладдя та активізується можливість безпосереднього залучення громадян до прийняття важливих державно-владних рішень.

Застосування Інтернет-технологій активно впроваджується в практику державотворення більшості демократичних країн в цьому контексті виникає необхідність вироблення принципово нових підходів до розвитку та ефективності здійснення народовладдя в Україні. Звісно, конституційне право не може не реагувати на зазначені процеси відповідним чином, адже власне «конституційність» як правовий феномен існує у нерозривній єдності з правовою природою сучасної демократії. Дійсно, демократія, у сучасному її розумінні, вимагає конституційно-правового реформування із одночасним запровадженням більш еластичних форм ідентифікації громадян. Але для цього необхідно створити відповідне нормативне підґрунтя активної соціально-політичної взаємодії між громадянами та інститутами публічної влади.

Швидкоплинний розвиток суспільних відносин під впливом інформаційно-комунікативних технологій вимагає від юридичної науки та практики державного будівництва рецепції у вигляді запозичення вже існуючих технологій з інших сфер суспільного життя чи галузей науки. Однією з таких технологій є краудсорсинг, запозичення

та активне використання якого сприятиме підвищенню ефективності запровадження партисипаторної демократії в Україні.

Практика застосування колективного розуму для вирішення певних суспільних завдань не є новою, але термінологічне визначення «краудсорсинг» «crowd – натовп» і «sourcing – використання ресурсів» отримав вперше у 2006 р. завдяки Дж. Хоу [1]. Під краудсорсингом Дж. Хоу пропонує розуміти виконання певної функції компанії або установи, яка раніше виконувалась певним працівником, невизначеному колу осіб у формі відкритого конкурсу. Це може прийняти форму спільного виробництва, але також часто здійснюється індивідуально окремими особами. Вирішальною умовою цієї технології за інтерпретацією Дж. Хоу є використання формату відкритого конкурсу і велика мережа потенційних працівників [2]. Пізніше Дж. Хоу розвинув теорію краудсорсингу та визначив пріоритети цієї технології в сфері бізнесу у виданні «Краудсорсинг : колективний розум як інструмент розвитку бізнесу» [3].

Оскільки технологія краудсорсингу довела свою ефективність в управлінні бізнесом поступово вона запозичується і знаходить своє застосування у соціології, менеджменті, економіці та ін. Основна ідея краудсорсингу полягає в тому, щоб вирішенням конкретної проблеми займалися не тільки професіонали, а й зацікавлені (небайдужі) особи. Безумовною перевагою цієї технології є участь не однієї особи, а групи людей, що акумулює велику кількість інтелектуальних ресурсів.

Застосування краудсорсингу в процесі функціонування конституційного механізму публічної влади для зміцнення демократії та залучення громадян до прийняття державно-владних рішень є перспективною інноваційною технологією комунікативної взаємодії публічної влади та громадянського суспільства.

Як приклад можна привести спробу створення громадськістю конституції в Ісландії. Так, економічна криза в Ісландії під впливом глобальних подій в 2008 році спровокувала масштабні громадські акції протесту із закликами переписати конституцію, яка була прийнята в 1944 р, коли країна отримала незалежність від Данії. У 2010 році була створена Конституційна рада (ініціативна група з 25 громадян в мережі Інтернет, яку брали з 522 осіб), яка розробила і опублікувала в квітні 2011 р на своєму сайті (<http://stjornlagarad.is/frettir/lesa/item35451/>) перший проект, а потім дозволила громадянам коментувати його через сторінку Facebook (<https://www.facebook.com/Stjornlagarad>). Члени ради були також активні в Twitter, розміщували відео в YouTube і поширювали зображення в Flickr. Остаточний проект конституції був представлений в серпні 2011 р в ісландський парламент. Більшість громадян (80% при явці 66%) на референдумі 23 жовтня 2013 року схвалили проект Основного закону своєї країни [4]. Проте цей референдум не має імперативного значення, а тому його результати мають бути схвалені Альтингом – парламентом Ісландії.

Також краудсорсинг поступово впроваджується в практику електронного урядування ряду європейських держав для організації постійної вікі-співпраці органів влади та громадянського суспільства в регіонах і муніципальних утвореннях. Так, в США краудсорсингові проекти об'єднані в рамках ресурсу DigitalGov місія якого полягає в тому, щоб створити уряд, що навчається, будує, поставляє і вимірює цифрові послуги в 21 столітті. Цей сервіс спрямований на те, щоб надати людям у федеральному уряді інструменти, методи, практику та політичні вказівки, які вони потребують для забезпечення ефективних і доступних цифрових послуг [5].

В США також активно функціонує платформа Gov 2.0 яка використовує нові інструменти, технології та принципи, що дозволяють повернутися реалізувати принцип «уряду для людей». Для цього використовуються соціальні медіа, хмарні сервіси, веб- та мобільні технології – все це дає нові можливості, які державні установи починають використовувати для досягнення очевидно кращих результатів за менших витрат [6].

В Україні запозичення та ефективне використання технології краудсорсингу є одним із факторів ефективної реалізації безпосереднього народовладдя. Зокрема, краудсорсинг

можна використовувати для забезпечення та збалансування інтересів різних соціальних груп, зміцнення соціального діалогу між публічною владою та громадянським суспільством, здійсненні громадського контролю за органами публічної влади, запобігання корупції, обговорення законопроектів, внесення законодавчих ініціатив та ін.

На сьогоднішній день технологія краудсорсингу в Україні певним чином реалізується в процесі запровадження з 2015 р. сервісу електронних петицій, електронної платформи громадської ради доброчесності та ін. Проте однозначно краудсорсинг потребує нормативного визначення без якого складно буде уникнути вироблення невинуватених та неефективних рішень, адже попри усі позитивні сторони запровадження цієї технології існує й загроза накопичення непотрібних ідей, що можуть генеруватись користувачами які тільки завантажуватимуть органи влади і не принесуть жодної користі.

Література

1. Howe J. The rise of crowdsourcing // WIRED magazine. 2006. URL : <https://www.wired.com/2006/06/crowds/>
2. Howe J. Crowdsourcing : a definition. 2006 URL : https://crowdsourcing.typepad.com/cs/2006/06/crowdsourcing_a.html
3. Howe J. Crowdsourcing : Why the Power of the Crowd Is Driving the Future of Business, 2009. New York : Three Rivers Press, 2009 – 311 p.
4. Конституція Ісландії : история сражения URL : <http://rusrand.ru/actuals/konstitutsija-islandii-istorija-srazhenija>
5. DigitalGov. URL : <https://digital.gov/about/>
6. Howard A. Defining Gov 2.0 and Open Government URL : <http://gov20.govfresh.com/social-media-fastfwd-defining-gov-2-0-and-open-government-in-2011/>

Судовий контроль в Україні: прогалини законодавчого врегулювання

Войтович Є.М., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Сучасне українське законодавство перебуває в черговій стадії реформування. Серед найважливіших кроків цього реформування, безумовно, можна назвати зміну парадигми судового контролю.

Так, насамперед, слід зазначити, що законодавець значно змінив підсудність слідчим суддям питань про забезпечення заходів кримінального провадження: всі клопотання слідчих або прокурорів з цих питань розглядаються лише тим слідчим суддею, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування як юридична особа (ч.1 ст. 132 КПК України). Така правова конструкція законодавця уявляється дивною з огляду на наступне. Визначення юридичної особи законодавство України містить у ст. 80 Цивільного Кодексу України, і це: «організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку» [1]. Таким законом є Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [2]. Цей нормативний акт визначає обов'язковість реєстрації юридичних осіб у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань з присвоєнням унікального коду, з обліком в органах фіскального та статистичного обліку тощо. Цивільний Кодекс України та доктрина права висувають також і інші обов'язкові якості, притаманні юридичній особі – статут (положення), печатка, розрахунковий рахунок, правоздатність, дієздатність, місцезнаходження тощо. Однак зазначене вступає у пряму суперечність з визначенням органу досудового розслідування, яке закріплено у ч. 1 ст. 38 КПК України [3], адже це: «слідчі підрозділи» відповідних державних міністерств та відомств. Вони можуть бути різного рівня та назви: управління, департаменти, відділи, відділення тощо в залежності від штатного розкладу, та структури відповідного утворення.

Однак вони залишаються лише структурною частиною певної державної установи; статусом самостійної юридичної особи із властивостями, на які вказано вище, станом на сьогодні не володіє жоден із слідчих підрозділів, які діють у відповідних міністерствах та відомствах України, отже, юридичною особою жоден орган досудового розслідування не є.

Закон № 2147 покладає на слідчих суддів також функцію, яка не має жодного відношення до предмету їх діяльності – судового контролю. Йдеться про розгляд питань про призначення будь-яких експертиз в ході досудового розслідування кримінальних проваджень, а також про питання продовження строків досудового розслідування у провадженнях, в яких жодній особі не повідомлено про підозру. Зрозуміти яким чином вирішення питання про призначення експертизи або про відмову в такому призначенні, про коло питань, які будуть вирішені експертом (експертами), про визначення особи або установи, якій необхідно доручити таку експертизу, може вплинути на законні права ті інтереси учасників кримінального провадження, неможливо ані із тексту Закону № 2147, ані з пояснювальної записки до цього законопроекту. Більше того, значна кількість експертиз призначається та проводиться у кримінальних провадженнях, де нікому не повідомлено про підозру і відсутня потерпіла особа, наприклад, у провадженнях, які порушено за фактом ухилення від сплати податків та інших обов'язкових платежів, тобто потенційно відсутні особи із власними правами та інтересами. Такі самі зауваження відносяться й до питань продовження строків досудового розслідування в провадженнях, де нікому не повідомлено про підозру. Потенційна наявність потерпілої особи та наявність у цієї особи законних інтересів навпаки ставить під сумнів саму можливість обмеження строків розслідування та можливість закриття провадження лише у формальному випадку спливу строку, адже порушені права потерпілої особи в такому випадку аж ніяк не поновлюються, і законні інтереси не захищаються.

Отже, варто констатувати значні прогалини в законодавстві в сфері правового регулювання контрольної діяльності суду. У даній сфері потрібні подальші теоретичні розробки та практичні зміни. Безумовно, прийняття змін до Кримінального процесуального Кодексу України вирішує певні проблеми в цій сфері, які виявляються під час усталення слідчої та судової практики, однак лише правозастосовна практика та теоретичні розробки у випадку прийняття таких законодавчих актів, як Закону № 2147 не повною мірою сприятимуть утвердженню законності, оскільки необхідно констатувати, що проблеми, які існували до цих змін, мають тенденцію до поглиблення. Враховуючи наведене необхідно очікувати змін до законодавства, які мають ліквідувати вищезазначені недоліки.

Література

1. Цивільний Кодекс України: Закон України від 06.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31-32. Ст. 263.
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.

Сутнісна характеристика публічної служби в органах судової влади України

Голобутовський Р.З., к.ю.н.

Запорізький національний університет

Стосовно видів публічної служби, то слід зазначити, що на законодавчому рівні вони не закріплені, а в науковій літературі з цього приводу існують різні точки зору з цього

приводу. Однак, все ж не викликає заперечення той факт, що одним із різновидів публічної служби є служба в органах судової влади.

Суддівська служба стосується тільки судової гілки влади, тобто однієї категорії службовців – професійних суддів під час здійснення ними правосуддя і характеризується: а) зайняттям суддею державної посади у державному органі (суді) і неналежністю до категорії як політичних, так і державних службовців; б) особливим порядком призначення на посаду судді і проходження суддівської служби; в) незалежністю суддів і підпорядкуванням тільки закону; г) оплатою праці за рахунок державного бюджету. Публічна служба професійного судді здійснюється з часу складання ним присяги та припиняється з часу звільнення з посади органом, що його обрав або призначив [1, с. 216].

Цей вид публічної служби стосується тільки однієї категорії — професійних суддів при здійсненні ними правосуддя і характеризується: а) зайняттям суддею державної посади у державному органі (суді) і неналежністю до категорії як політичних, так і державних службовців; б) особливим порядком призначення на посаду судді і проходження суддівської служби; в) незалежністю суддів і підпорядкуванням тільки закону; г) оплатою праці за рахунок державного бюджету [2, с. 16].

Публічна служба професійного судді здійснюється з часу складання ним присяги та припиняється з часу звільнення з посади органом, що його обрав або призначив. Час перебування особи у відставці із збереженням звання судді до публічної служби не належить. Публічна служба професійного судді здійснюється з часу складання ним присяги та припиняється з часу звільнення з посади органом, що його обрав або призначив. Час перебування особи у відставці із збереженням звання судді до публічної служби не належить. У ч. 2 ст. 3 Закону «Про державну службу» зазначено, що правовий суддів, суддів Конституційного Суду України, працівників патронатної служби регулюється Конституцією та спеціальними законами України, тобто ч. 2 ст. 3 Закону не відносить судові посади ні до політичних, ні до державних посад. Водночас, виходячи з того, що судді займають державні посади у державному органі (суді); прийняття на службу визначається особливим порядком призначення на посаду судді і особливим проходження суддівської служби; судді є незалежними і підпорядковуються тільки закону; отримують заробітну плату за рахунок державного бюджету.

Так, з урахуванням вищенаведеного під публічною службою слід розуміти сферу діяльності людини в усіх типах державних, комунальних та громадських інституцій щодо практичної реалізації політики держави у різних сферах, виконання її завдань та функцій, реалізації тактичних та стратегічних публічних інтересів держави тощо.

Виходячи з вищенаведеного, під публічною службою в органах судової влади слід розуміти політично-нейтральну, професійну службу на посаді судді та судах, в інших органах суддівського врядування, інших державних органах та установах системи правосуддя, задля організації та забезпечення діяльності судів та суддів.

Серед сутнісних ознак сучасної публічної служби в органах судової влади є те, що вона опосередковується правом.

Сукупність правових норм, які регламентують правовий статус публічних службовців, у тому числі умови й порядок проходження публічної служби на посаді судді чи в органі судової влади, види заохочень і відповідальності суддів та публічних службовців становить правовий інститут публічної служби. До нього входять норми багатьох галузей вітчизняного права, а саме: конституційного, міжнародного, адміністративного, трудового, цивільного, кримінального, фінансового та інших галузей права. Адміністративно – правові норми, які регламентують питання публічної служби в органах судової влади, становлять частину інституту публічної служби, який є самостійним інститутом адміністративного права.

Література

1. Публічна служба: системна парадигма : кол. моногр. / К. О. Ващенко, С. М. Серьогін, Є. І. Бородін, Н. А. Липовська, Н. Г. Сорокіна [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 256 с.

2. Цуркан М. І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів : монографія. Х. : Право, 2010. 216 с.

Правовая культура общества: региональный аспект

*Демидова И.А., к.ю.н., доцент
Могилевский институт МВД*

В исследовании правовой культуры общества важное значение приобретает установление параметров, позволяющих объективно оценить состояние его правовой культуры. Данная теоретическая задача может быть решена различными способами. Во всех случаях следует исходить из теоретической модели правовой культуры, т.е. понимания и объяснения языком науки того, что представляет собой правовая культура как социально-правовое явление. Сложность познания правовой культуры заключается не только в многоаспектности правовой культуры, имеющей юридический, психологический, социальный и иные аспекты, а также многоформатности ее проявлений на уровне общества, личности, различных социально-профессиональных групп, но и в многообразных подходах к ее изучению как с позиций отдельных наук – культурологии, социологии, психологии, истории и др., так и различных методологических оснований в рамках предметного поля той или иной науки.

В юриспруденции алгоритм изучения правовой культуры общества в контексте сравнительно-правового анализа предполагает в первую очередь формирование теоретического представления о модели (образце) правовой культуры. В этой связи необходимым этапом познания выступает типология правовых культур, что призвано представить различные срезы правовой культуры. Выделение типов правовой культуры в теории права проводится по разным основаниям: 1) в соответствии с этапом общественного развития, что позволяет установить характерные черты рабовладельческой, феодальной, буржуазной, социалистической и современной правовых культур; 2) по характеру цивилизации, что связано с различиями правовых культур западной и восточной цивилизаций; 3) по критерию институциональной инфраструктуры, характеризующей становление и специфику развития и функционирования правовых семей и др.

В последнем аспекте в оценке состояния правовой культуры общества предполагается соотнесение правовых культур обществ как в рамках различных правовых семей, отражающих историческое развитие правовых систем, так и представляющих одну правовую семью – общего права, континентальную, традиционную, религиозную. Правовая система Беларуси, как и Украины и большинства европейских государств, относится к романо-германской правовой семье. В данной связи можно говорить об определенных региональных стандартах правовой культуры, определяющих направления развития правовых систем европейских государств. В качестве *цели* данного исследования выступает установление идеальных характеристик континентального правового развития, т.н. европейского стандарта правовой культуры и соотнесение его с параметрами правовой культуры национальной правовой системы Беларуси.

Объективным показателем уровня правового развития правовых систем может быть признана нормативная основа правовой культуры. При этом следует согласиться с мнением, что правовая культура как часть общей культуры общества не может быть описана только через характерные черты норм (правил поведения), образующих позитивное право. Более верным представляется говорить о правовой культуре или традиции, где право понимается как процесс, в котором правила имеют смысл в контексте институтов и процедур, ценностей и образа мышления [1, с. 94]. Имеет место точка зрения, что западная правовая культура только и может считаться правовой в силу доминирования права как социального регулятора общественных отношений. В данном контексте считается, что восточных правовых традиций не существует как таковых [1, с. 94]. При таком подходе различия англо-саксонской и

романо-германской правовых семей не являются определяющими в характеристике западной правовой культуры.

Обоснование ценностного начала правовой культуры определенного общества в своем основании должно отражать специфику традиций, особенности правового развития того или иного государства, состояние его правовой системы, направления развития политико-правовой мысли. В отношении белорусских территорий следует отметить наличие сформировавшихся правовых традиций начиная со средневековья, что нашло отражение в функционировании представительных органов власти – общегосударственного и местных соймов, в развитой системе законодательства – Статутах ВКЛ, в идейном обосновании правовых ценностей общества в трудах белорусских мыслителей – Ф. Скорины, С. Будного и др. При этом особенности правового развития общества связаны с политическим положением белорусских земель, входивших в состав других государств, сначала ВКЛ, затем Речи Посполитой, после – Российской империи, в новейшее время, вплоть до начала 90-х гг. XX в. – СССР. Данное обстоятельство сказывалось на формировании национального правового самосознания, на выработке ценностных оснований правовой культуры, которые долгое время имели в большей степени политический характер, как следствие, были предельно идеологизированы.

В свою очередь, если исходить из объективного характера права как универсального регулятора общественных отношений, следует признать наличие системы общественных правовых ценностей, значимость и иерархия которых, с одной стороны, едины для социума в целом, с другой стороны, специфичны в соответствии с историческими традициями общества, степенью его включенности в мировой правовой процесс. При этом возможны различия, в том числе, на уровне отдельных регионов.

Передовой характер правового развития европейского региона в целом находит отражение в развитии прогрессивной политико-правовой мысли, функционировании институтов судебной защиты прав и свобод личности, наличии института представительства и ряде других факторов, в том числе сформированной институциональной инфраструктуры. Так, по критерию институциональной инфраструктуры выделяются идеальные типы правовой культуры – правовая культура, для которой характерна ориентация на адвокатов и правовая культура, для которой характерна ориентация на судью [2, с. 112–115]. Тип правовой культуры, ориентированной на адвоката, характерен для США, правовая система которых относится к англо-саксонской правовой семье. Примером правовой культуры, в которой доминирует судья, считается ФРГ, правовая система которой причисляется к романо-германской правовой семье. И в первом и во втором случае речь идет о западной правовой культуре. Различия функционирования судебных органов власти заложены в правовых традициях. К примеру, в США судебный процесс является состязательным, что определяет пассивную роль суда, в свою очередь в ФРГ в судебном процессе важная роль отводится судье, который выполняет функции по исследованию предоставленных сторонами доказательств. Указанные обстоятельства устанавливают не только особенности организации судебного процесса, но и соответствующий статус юридической профессии, как следствие, специфику юридического образования. Представленная типология правовой культуры в определенном смысле относительна. «Так, правовая система Республики Беларусь относится к романо-германской правовой семье. При этом исторически на белорусских землях имел место состязательный судебный процесс. Для ВКЛ характерна пассивная роль суда, который подытоживал доказательства, предоставленные сторонами, а затем выносил решение или приговор на основе формальной оценки доказательств в зависимости от их количества и заранее определенной в законе юридической силы. Введение Статутом ВКЛ 1529 года института адвоката существенно не изменило положение суда и сторон в судебном процессе. В дальнейшем на статус суда оказывали влияние политические события» [3, с. 69–70.]. Отношение к судебной власти фиксируется в народном сознании белорусов посредством по большей части негативных пословиц и поговорок, характеризующих осуществление правосудия в историческом прошлом.

Особенности географического положения белорусских земель определяют неизбежность восприятия западной правовой культуры. При этом следует согласиться с мнением, что Запад является не столько географическим, сколько культурным понятием. Исследователи связывают характерные черты западной правовой культуры с рецепцией римского частного права, каноническим правом и философией естественного права. Считается, что западное общество – это общество, сформировавшееся под влиянием римской христианской церкви, объединявшей в течение многих столетий западные народы в единый мир [4, с. 33]. Как следствие, в основе формирования западной традиции права лежат принципы христианской морали, а также рационализм западного права.

Различаются внешние и внутренние факторы, под влиянием которых происходит становление западной правовой культуры. В числе внешних социокультурных факторов, определяющих юридико-технические характеристики западной правовой культуры и обуславливающих особенности западной правовой традиции, называются: 1) относительная автономия права от других нормативных регуляторов – религии, нравственности, обычаев; 2) выделение особых правовых институтов и процессов (правотворчества, правоприменения); 3) складывание юридической профессии; 4) формирование юридической науки (юриспруденции); 5) развитие юридического образования [1, с. 94].

Внутренние факторы, обуславливающие сущностные признаки западной правовой культуры, связаны со сложившимися представлениями о праве и его месте в системе социальной регуляции, способах его легитимации. Основными чертами западного правопонимания считаются его рациональность и формальность, посредством которых выражается взаимообусловленность формального равенства и относительная независимость юридической сферы от остальных сфер общества. Признается, что «именно такая безличностная, отчужденная природа права и обеспечивает отношение к нему как к важной ценности общества, как к главному средству целенаправленного воздействия на общество» [4, с. 6]. В этой связи базовыми признаками западной правовой культуры устанавливаются индивидуализм, рационализм и формализм [1, с. 100]. В части взаимосвязи права и государства характерным является признание верховенства права над государством.

Известным компаративистом К. Осаке в качестве объективных критериев, характеризующих западную правовую культуру и определяющих ее высокий уровень, устанавливаются: прозрачность законодательного процесса, гласность судебного процесса, неприкосновенность частного договора от вмешательства со стороны государства, оперативное опубликование всех нормативных правовых актов, стабильность и предсказуемость законов, юридическая грамотность и законопослушность населения, признание роли юриста, стабильность и правоприметство решений государственных органов и ведомств, доверие граждан к правовым структурам, свобода информации [5, с. 54]. В общем плане особенности западной правовой традиции обусловлены сущностной культурологической спецификой принадлежащих к ней обществ, господствующим в них типом мировосприятия, представлениями о надлежащем положении человека в системе социальной организации (обусловлено признанием за ним свободы и равенства), а отсюда и должным характером этой организации. Исторически в процессе правового развития общества формируются юридическая грамотность и правомерность поведения населения, которые характеризуют правовую культуру отдельной личности и общества в целом. Культурологические характеристики правовой культуры общества предопределяются особенностями его правовой системы, национальными правовыми традициями.

Важная роль в формировании правовой культуры общества и функционировании правовых институтов принадлежит представителям юридической профессии. Общеизвестен высокий престиж юриста в западных странах, что предназначается, в том числе качеством классического юридического образования. В этой связи унификация подходов к подготовке специалистов юридической сферы, с одной стороны, учет особенностей национальных правовых систем и специфики функционирования правовых институтов, прежде всего

судебных, в различных правовых семьях с другой, призваны способствовать повышению уровня правовой культуры общества.

В заключение следует отметить, что направления и формы взаимодействия национальных правовых систем в рамках сформированных правовых традиций в современном мире являют собой разнонаправленный, качественно неоднородный и достаточно противоречивый процесс, что требует глубокого анализа. Западная правовая культура (традиция) характеризуется совокупностью историко-культурных, социально-политических, философско-идеологических критериев. Несмотря на юридико-технические различия между континентальной (романо-германской) и англосаксонской правовыми традициями, западная правовая культура отличается общностью существенных характеристик, позволяющих идентифицировать ее как единую правовую культуру, что определяет ее своеобразие и одновременно универсальность. В данном случае региональный аспект правовой культуры приобретает глобальный характер.

Представление объективной правовой картины мира предполагает системное изучение национальных правовых систем, их сопоставление, выделение общих и особенных черт правового развития и правовой культуры отдельных обществ в рамках сравнительно-правового исследования. Данный подход призван определить направления формирования правовой культуры конкретного общества в соответствии с выявленными тенденциями правового развития в рамках глобального правового процесса. Установление особенностей правового развития европейского региона призвано содействовать объективной оценке уровня правового развития отдельных национальных правовых систем в контексте исторического развития правовых семей, объективной характеристике состояния правовой культуры конкретных обществ.

Литература

1. Варламова Н. В. Западная правовая культура: уникальность или универсальность? *Общественные науки и современность*. 2011. № 5. С. 93–104.
2. Бланкенбург Э. Правовая культура и шансы институциональных социально-правовых инноваций. *Социологические исследования*. 1997. № 7. С. 103–117.
3. Демидова И. А. Идеальные типы правовых культур: основания классификации, специфика. *Вестник МГУ имени А. А. Кулешова. Сер. Д Экономика. Социология. Право*. 2014. № 2 (44). С. 66–72.
4. Сравнительное правоведение : учеб. пособие / Е. Е. Амплеева, А. В. Еремин, Л. А. Харитонов, И. Л. Честнов ; под ред. Е. Е. Амплеевой, И. Л. Честнова. СПб. : Санкт-Петерб. юрид. ин-т (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2017. 104 с.
5. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах. Общая и Особенная части : учеб.-практ. пособие. М. : Дело, 2000. 256 с.

Адміністративна відповідальність як засіб забезпечення безпеки дорожнього руху: окремі перспективи

Доненко В.В., д.ю.н., доцент

Університет митної справи та фінансів

Соціально-політичні зміни в Україні та нові пріоритети державотворення, в основу яких покладено примат забезпечення прав і свобод людини і суспільства в цілому, стимулюють вітчизняну юридичну науку до пошуку нових форм забезпечення потреб суспільства правовими засобами. Одним із наріжних шляхів активізації процесу переходу від застарілих і архаїчних дослідницьких моделей до інноваційних є створення нової наукової адміністративно-правової доктрини, яка б враховувала принципові зміни у погляді на суспільне призначення адміністративного права, розуміння його як права забезпечення і захисту прав людини [1, с. 67].

Аналіз чинного законодавства в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, а також його ретроспективний аналіз свідчать про неможливість його удосконалення без переосмислення значення інституту адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення правил дорожнього руху.

Каменем спотикання для докорінного перегляду концепції адміністративної та кримінальної відповідальності до сих пір є точка зору, що основною причиною аварійності – порушення Правил дорожнього руху (при відповідному зростанні адміністративної та кримінальної відповідальності) Життя свідчить, що відійти від стереотипу досить важко. На протязі більш ніж 50 років під час врегулювання суспільних відносин в різних сферах чітко проглядався пріоритет держави над інтересами громадян. За основу завжди покладалася гіпотеза про те, що основна причина ДТП (злочинів чи правопорушень) полягає в не законслухняній поведінці громадян, впливати на яких можна було шляхом посилення відповідальності. При цьому самим винуватцем ДТП, як правило, був водій механічного транспортного засобу, а не держава в особі відповідних органів, які повинні за своїм статусом та призначенням створювати цивілізовані умови для безаварійного функціонування складної антропологічної системи “дорожній рух”.

Навіть прокримінальна, деліктна спрямованість особи, не може нехтувати тією здавалось беззаперечною істиною, що не можна: керувати транспортним засобом у стані сп’яніння, перевищувати швидкість, проїжджати на заборонений сигнал світлофору (переїзд, перехрестя) і таке інше. Здається всім зрозуміло, що нехтування заборонами та приписами в цій сфері загрожує власне особі, оточуючим, іншим учасникам дорожнього руху, пішоходам, – життям, здоров’ям, матеріальними наслідками, і адміністративна делікатність в цій сфері – в цілому нації, державі, національній безпеці.

Наразі у суспільстві поширюються пропозиції щодо чергового посилення адміністративної відповідальності за порушення правил дорожнього руху та встановлення (поновлення) кримінальної відповідальності.

Разом з тим, вважаємо за необхідне звернути увагу на доцільності посилення адміністративної відповідальності. Адже здебільшого саме через посилення адміністративної відповідальності робляться спроби щодо покращення ситуації на дорогах.

Останні важливі зміни у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху були введені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» від 14 липня 2015 року [2]. Було внесено значні зміни до порядку та видів адміністративних стягнень, який існував у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Так, по-перше, введено новий вид стягнень (саме вид стягнень, адже ним додано статтю 24 КУпАП «Види адміністративних стягнень») – штрафні бали, по-друге, встановлено особливий порядок їх застосування, по-третє, штрафи встановлено з чітко визначеним розміром без будь-якої альтернативи щодо як самої суми так і накладення адміністративного стягнення в цілому, по-четверте, суттєво зменшено кількість складів адміністративних правопорушень в сфері безпеки дорожнього руху за які передбачається санкція – попередження. А Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп’яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції» від 7 липня 2016 року [3].

Внесено важливі зміни до статті 25 КУпАП за якими оплатне вилучення, конфіскація предметів та позбавлення права керування транспортними засобами можуть застосовуватися як основні, так і додаткові адміністративні стягнення, у зв’язку з цим суттєво посилюється потенціал існуючих санкцій в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Так, у статті 130 КУпАП встановлені наступні стягнення за частиною першою, це "накладення штрафу на водіїв у розмірі шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік і на інших осіб – накладення штрафу в розмірі шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян"; а за частинами

другою і третьою цієї статті ; повторно протягом року вчинення будь-якого з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, – тягне за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі однієї тисячі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк три роки і на інших осіб – накладення штрафу у розмірі однієї тисячі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з оплатним вилученням транспортного засобу чи без такого. А за дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яка двічі протягом року піддавалася адміністративному стягненню за керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, за відмову від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, – тягнуть за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі двох тисяч чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк десять років і на інших осіб – накладення штрафу у розмірі двох тисяч чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з оплатним вилученням транспортного засобу чи без такого".

На фоні таких змін ми маємо наступну статистику за окремими показниками стосовно причин ДТП з постраждалими за 2018 рік : керування у нетверезому стані: 2365 (у 2016 році) та 1892 (2017 р) , зниження на 20,1 %; перевищення встановленої швидкості руху 111 (2016) та 142 (2017), зростання на 27,9 %; перевищення безпечної швидкості 5540 (2016 р.) та 4667 (2017 р.) зниження на 15,8 %. Показник перевищення швидкості руху має тенденцію до зростання за відсутності контролю за швидкістю руху поліцією, які не мають відповідних засобів для її фіксації. Тому фактично контроль за швидкістю руху ними не здійснюється. І це актуальне питання потребує негайного вирішення.

Ситуація за статистикою виглядає обнадійливою, тому як маємо певне зниження за окремими показниками порушень правил дорожнього руху. А чи можна пов'язувати ці результати з прийняттям змін до адміністративно-деліктного законодавства? Так, можемо. Але в цьому і полягає основна небезпека, коли саме тільки через посилення відповідальності, встановлення додаткових обмежень робить спроби вплинути на ситуацію з безпекою дорожнього руху. Ретроспективний аналіз таких змін ще з радянських часів свідчить про їх тимчасовий ефект, необхідність знову посилювати відповідальність в сфері безпеки дорожнього руху. Таким чином, на протязі більш ніж 50 років під час врегулювання суспільних відносин в різних сферах чітко проглядався пріоритет держави над інтересами громадян, громадянина. За основу завжди покладалася гіпотеза про те, що основна причина ДТП (злочинів чи правопорушень) полягає в не законослухняній поведінці громадян, впливати на яких можна було шляхом посилення відповідальності. При цьому самим винуватцем ДТП, як правило, був водій механічного транспортного засобу, а не держава в особі відповідних органів, які повинні за своїм статусом та призначенням створювати цивілізовані умови для безаварійного функціонування складної антропологічної системи "дорожній рух". З цього періоду закладалося легковажне ставлення до протидії адміністративним проступкам через видання численних законодавчих та підзаконних актів "про посилення боротьби" з тими чи іншими правопорушеннями. Ідеологізована парадигма "боротьби з правопорушеннями" дезорієнтувала правоохоронні органи, підміняючи реальність недійсними задачами "викоренення" правопорушень. Зовнішнім проявом такої політики стала орієнтація системи на показники роботи у вигляді складених протоколів та кількості осіб, притягнутих до відповідальності. Така позиція була виявом адміністративно-деліктної політики радянської держави, а її окремі сучасні прояви є рудиментарними залишками.

Нам треба усвідомити, що суспільні відносини, які утворюють дорожній рух настільки багатоманітні, що забезпечити їх правове регулювання тільки за допомогою правил неможливо. Необхідні додаткові заходи з оптимізації дорожнього руху, по упорядкуванню відносин між його учасниками стосовно конкретної характеристики вуличної мережі,

параметрами руху тощо. Це досягається за допомогою технічних засобів безпеки дорожнього руху.

Сучасні досягнення багатьох галузей науки і техніки змушують по-новому підходити до питання правового регулювання суспільних відносин у сфері безпеки дорожнього руху з урахуванням впливу на них науково-технічного прогресу, «оновленого погляду на суспільне призначення адміністративного права».

Необхідно зрозуміти, що зміст безпеки в цій сфері, адміністративно-правова організація її стану полягає у забезпеченні захищеності від певних загроз у процесі впорядкування відносин у сфері дорожнього руху. І, навпроти, спроби на державному рівні вплинути на деліктну ситуацію у сфері безпеки дорожнього руху традиційними методами – посиленням, зменшенням санкцій, скасуванням окремих заборон (номерні знаки, швидкість руху тощо) не мають шансу на успіх.

“Сьогоденність” законів та підзаконних актів, необхідність постійного внесення в них змін та доповнень, їх неузгодженість з прийнятими актами вимагає формування правової політики з далекоглядними цілями, які б узгоджувалися з галузевими політиками (кримінальної, адміністративної тощо). Саме держава несе відповідальність за формування стратегії протидії правопорушенням, системі заходів та засобів вирішення цих проблем.

Література

1. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 668 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху : Закон України від 19 липня 2015 року № 596-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 39. Ст.372.
3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції : Закон України від 7 липня 2016 року № 1446-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 33. Ст. 565.

Статутне згвалтування: український варіант

Дудоров О.О., д.ю.н., професор

Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

Захист дітей як найбільш вразливих членів суспільства від сексуальних зловживань (експлуатації, насильства, розбещень тощо) є одним із пріоритетних завдань Української держави. Всебічне забезпечення (у тому числі кримінально-правовими засобами) статевої недоторканності особи справедливо вважається виміром цивілізаційної зрілості суспільства, його здатності створити умови для гармонійного розвитку підростаючого покоління.

Вирішив у назві тез надати перевагу відповідному звороту, бо вважаю (зрозуміло, із застереженнями) злочинні посягання на статеву недоторканність малолітньої особи, передбачені частинами четвертими оновлених статей 152 і 153 Кримінального кодексу України (далі – КК), аналогами притаманного англо-американській правовій системі статутного згвалтування. Так, у кримінальному праві США під статутним згвалтуванням зазвичай розуміють статеві зносини з особою, котра не досягла певного віку (в різних штатах цей вік не є однаковим і становить, відповідно, 13, 14, 16, 17 років), незалежно від того, чи давала така особа згоду на вказані зносини. Змістовно такий підхід нагадує європейський концепт «вік сексуальної згоди», коли злочином визнається зайняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для зайняття такою діяльністю (пункт «а» ч. 1 ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства 2007 р.; далі – Лансаротська конвенція).

Йдеться про вік, починаючи з якого людина вважається здатною дати усвідомлену згоду на сексуальне спілкування з іншою особою.

Наразі «вік сексуальної згоди» прямо (текстуально) згадується не лише в Лансаротській конвенції, а й у Директиві Європейського Парламенту і Ради 2011/93/ЄС від 13 грудня 2011 р. про боротьбу з сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією та про заміну Рамкового рішення Ради 2004/68/ЮВС. Причому якщо термінологія Директиви не залишає місця для сумнівів, бо в ній вживається зворот «age of sexual consent» («вік сексуальної згоди»), то ст. 18 Лансаротської конвенції створює умови для різночитань, адже в ній йдеться про вік, до досягнення якого забороняється займатися діяльністю сексуального характеру з дитиною («age below which it is prohibited to engage in sexual activities with a child»). Це формулювання, в якому превалює нормативний чинник, не пояснює причину, через яку забороняється зайняття вказаною діяльністю з дитиною, котра не досягла певного віку. Утім, низка офіційних документів недвозначно засвідчує, що такою причиною є нездатність дитини висловити згоду стосовно вчинюваних щодо неї дій. Так, у 1-му Імплементаційному звіті Комітету держав-учасниць Лансаротської конвенції «Захист дітей від сексуальних зловживань у колі довіри: загальні рамки», схваленому 4 грудня 2015 р., поняття «вік сексуальної згоди» використовується у такому контексті, який не залишає сумнівів стосовно того, що і це поняття, і вжите в п. а) ч. 1 ст. 18 Лансаротської конвенції поняття «вік, до досягнення якого забороняється займатися діяльністю сексуального характеру з дитиною» мають тотожний юридичний зміст. Такий саме висновок впливає й із Термінологічних орієнтирів для захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (так званих Люксембурзьких орієнтирів), укладених 28 січня 2016 р. Міжвідомчою робочою групою з питань сексуальної експлуатації дітей (група складалася з представників понад 15 міжнародних організацій та агенцій, включаючи органи та установи ООН, РЄ, Інтерпол). Узагальнений правовий зміст аналізованого поняття добре передають саме «Люксембурзькі орієнтири», де зазначено таке: для того, щоб уникнути непорозумінь та сірих зон у праві, усім повинно бути зрозуміло, що передбачений законом «вік сексуальної згоди» означає те, що залучення дитини, яка не досягла цього віку, до діяльності сексуального характеру заборонене за будь-яких умов, і що згода такої дитини є юридично нікчемною.

Показана природа «віку сексуальної згоди» схиляє до думки про те, що цей показник навряд чи повинен пов'язуватись із шлюбним віком (навіть при тому, що останній визначається сімейним законодавством не довільно, а з урахуванням формування статевої зрілості, рівня психічного, інтелектуального та соціального розвитку людини). Слід мати на увазі і те, що особа, яка досягла «віку сексуальної згоди», може залишатись статевно недоторканою з міркувань, відмінних від тих, які зумовлюють її спроможність дати усвідомлену згоду на сексуальне спілкування.

Серед іншого, Закон від 6 грудня 2017 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (далі – Закон від 6 грудня 2017 р.) [1] вніс серйозні корективи в юридичну оцінку статевого акту з малолітньою особою та іншого сексуального проникнення в тіло такої особи. Раніше у доктрині і судовій практиці виходили з того, що взятий сам по собі малолітній вік особи (недосягнення нею 14-річного віку) не завжди свідчить про її безпорадний стан як ознаку зґвалтування. Питання про наявність (відсутність) такого стану особи і, відповідно, кваліфікацію дій винуватого (за ст. 152 або ст. 155 КК) вирішувалось у кожному конкретному випадку з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку і виховання малолітньої особи. Йшлося, зокрема, про те, що в сучасних умовах сексуальної розкритості вирішальну роль при розв'язанні цього питання кваліфікації повинен був відігравати не стільки певний вік як своєрідна презумпція наявності безпорадного стану, скільки ступінь обізнаності та інформованості конкретної малолітньої особи з питань сексуального життя. Аналогічний підхід застосовувався і щодо насильницького задоволення

статевої пристрасті неприродним способом (попередня редакція ст. 153 КК), якщо потерпілим від цього злочину була малолітня особа.

Вказівка ч. 4 ст. 152 КК, викладеної в редакції Закону від 6 грудня 2017 р., на «дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди» є невдалою з редакційної точки зору. Адже вона може створити хибне враження про те, що навіть та особа, якій не виповнилось 14 років, вправі висловлювати свою згоду на сексуальне проникнення в її тіло (тобто бути суб'єктом юридично значущої згоди). Таке (буквальне) тлумачення КК вважаю неприйнятним, бо воно суперечить міркуванням авторів законопроекту, ухваленого як Закон від 6 грудня 2017 р., відображеним у супровідних матеріалах до цього джерела, тобто «духу закону».

Формулювання, закріплене у ч. 4 ст. 152 КК, дозволяє стверджувати, що сексуальне проникнення в тіло малолітньої особи має визнаватись зґвалтуванням незалежно від того, чи давала така особа на це згоду, є остання добровільною (така згода визнана нікчемною, фікцією) або вимушеною, чи розуміла малолітня особа характер і значення вчинюваних стосовно неї дій, тощо. Тобто в КК втілено ідею законодавчої конкретизації віку, недосягнення якого зобов'язує правозастосувача беззастережно розцінювати сексуальне проникнення в тіло відповідної особи як зґвалтування. З огляду на інформаційне та виховне навантаження згаданої кримінально-правової заборони, слід визнати виправданою вміщену в ній вказівку саме на певний вік потерпілої особи, а не на її малолітній стан. Так само вирішується питання щодо кримінально-правової оцінки відмінного від зґвалтування сексуального насильства, вчиненого щодо малолітньої особи (ч. 4 ст. 153 КК).

З урахуванням сказаного помилковою є позиція, згідно з якою вчинення природного статевого акту з малолітньою особою, яка дала згоду на такий акт, може кваліфікуватись як за ч. 4 ст. 152 КК (якщо особа не усвідомлювала характер і значення вчинюваних із нею дій), так і за ч. 1 ст. 155 КК (якщо малолітня особа це усвідомлювала) [2, с. 195]. Викладена точка зору, як і рекомендація брати у цьому разі до уваги висновки експертизи про психічний стан малолітньої особи, не ґрунтується на КК, який кваліфікацію сексуального проникнення в тіло такої особи ставить у залежність саме і лише від її віку, відкидаючи при цьому звернення до поняття психічної безпорадності, яка (так вважалось раніше) могла викликатись у тому числі малолітнім віком потерпілої особи.

Ч. 2 ст. 18 Лансаротської конвенції залишає на розсуд держав-учасниць питання, до якого віку забороняється залучення дитини до діяльності сексуального характеру. Обґрунтування цього рішення слід шукати в плюралізмі культурних традицій і моральних орієнтирів, притаманних різним суспільствам. Навіть якщо виходити з того, що впровадження у правову систему України конвенційного концепту «вік сексуальної згоди» мало відбутись (передусім чи тільки) за допомогою внесення змін до статей 152, 153 КК, що й було зроблено на підставі Закону від 6 грудня 2017 р., а не до ст. 155 КК, уточненої Законом від 14 березня 2018 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» (далі – Закон від 14 березня 2018 р.) [3], оптимальність закріплення у цьому разі 14-річного віку не виглядає безспірною. Маю на увазі, зокрема, такі обставини, як інформаційний бум, лібералізація статевої моралі, акселерація, передчасний психосексуальний розвиток сьогоденних підлітків, чимало з яких добре проінформовані про суть і техніку статевих актів, орально- та анально-генітальних контактів, різке падіння вікових меж початку сексуального життя. При цьому у Пояснювальній записці до законопроекту, згодом ухваленого як Закон від 6 грудня 2017 р., відсутнє належне (та й будь-яке) обґрунтування доречності встановленого 14-річного вікового критерію. В інших супровідних матеріалах до цього законопроекту вдалося відшукати тільки вельми абстрактне висловлювання про те, що цей крок зумовлений психофізіологічними особливостями розвитку осіб, яким не виповнилось 14 років.

Розвиваючи думку про сумнівність законодавчого рішення закріпити «вік сексуальної згоди» на рівні 14 років, нагадаю, що у вітчизняній доктрині свого часу пропонувалось включити до ст. 155 КК норму, згідно з якою не може вважатись добровільним статевий акт

у природній або неприродній формі з особою, яка не досягла 11-річного віку. Ця пропозиція аргументувалась за допомогою новітніх досліджень дитячої психології та ранньої сексопатології, які засвідчують фізичну та психологічну безпорадність абсолютної більшості малолітніх осіб, які не досягли одинадцятирічного віку, у сексуальних питаннях [4, с. 59–60, 89–90, 106–108, 188]. Про те, що до закріплення «віку сексуальної згоди» у нашому КК варто було підійти більш виважено, засвідчує і зарубіжний законодавчий досвід (навіть при тому, що він є різноманітним, а його значення не слід гіперболізувати). На сьогодні я не готовий назвати «вік сексуальної згоди», який вважаю таким, що потребує закріплення у вдосконаленому КК, однак безспірним для мене є те, що для уникнення довільності при встановленні (точніше заміні) цього критерію визначення меж злочинної поведінки у сексуальній сфері не обійтись без проведення серйозних міждисциплінарних досліджень за участю, зокрема, кримінологів, соціологів, судових медиків, дитячих психологів і сексологів. Інший шлях розв'язання цієї чутливої і багатоаспектної проблеми є неприйнятним.

Зайвим підтвердженням недостатньої професійності вітчизняних парламентаріїв при розв'язанні складних кримінально-правових проблем стало прийняття Закону від 14 березня 2018 р., а точніше відсутність спроби узгодити його зміст із положеннями Закону від 6 грудня 2017 р. Цікаво, що у Пояснювальній записці до законопроекту, згодом ухваленого як Закон від 14 березня 2018 р., заміна статевонезрілого стану на віковий критерій у ст. 155 КК подавалась, серед іншого, як виконання Україною ст. 18 Лансаротської конвенції щодо встановлення «чіткого мінімального віку статевого повноліття». При цьому у вказаному супровідному документі не містилось: а) згадування про те, що проблему запровадження «віку сексуальної згоди» вже розв'язано (принаймні частково) шляхом включення в статті 152, 153 КК, оновлені на підставі Закону від 6 грудня 2017 р., частин четвертих, присвячених, відповідно, зґвалтуванню і сексуальному насильству щодо малолітньої особи; б) обґрунтування того, чому «мінімальний вік статевого повноліття» повинен становити саме 16 років.

Прибічники згаданого концепту наголошують, серед іншого, на тому, що законодавче запровадження «віку сексуальної згоди» покликане допомогти дітям відчувати себе у безпеці, діяти у власній зоні комфорту і захистити їх від посягань з боку дорослих. Покарання передбачено не для дитини, а для дорослого, тобто закон захищає дітей від зловживань з боку дорослих. Інакше кажучи, закріплений у кримінальному законі «вік сексуальної згоди» покликаний спонукати дорослих утримуватися від сексуальних контактів із дітьми. Але ж за вчинення зґвалтування і сексуального насильства, у тому у числі у випадках, коли потерпілими від цих злочинів стають малолітні, кримінальну відповідальність наразі можуть нести особи, яким виповнилось 14 років (ч. 2 ст. 22 КК), тобто явно і не дорослі суб'єкти. Причому якщо при викладенні ч. 1 ст. 155 КК у редакції Закону від 14 березня 2018 р. вимога ч. 3 ст. 18 Лансаротської конвенції (дія положень підпункту «а» пункту 1 цієї статті не поширюється на врегулювання статевих стосунків між неповнолітніми, що здійснюються за взаємною згодою) була взята до уваги, то при ухваленні Закону від 6 грудня 2017 р. цей нюанс був проігнорований. Це і не дивно, бо розроблення і прийняття вказаного Закону підпорядковувалось Стамбульській конвенції як інструменту протидії сексуальному насильству, а не Лансаротській конвенції з її місією захисту дітей від сексуальних зловживань.

Таким чином, сьогоднішній стан реалізації в Україні конвенційного концепту «вік сексуальної згоди» загалом є підстави оцінити критично. Водночас потребує окремого дослідження з'ясування перспектив цього критерію визначення меж злочинної поведінки у сексуальній сфері саме у контексті співвідношення положень Лансаротської і Стамбульської конвенцій.

Література

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання

насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII. *Голос України*. 11 січня 2018 р. № 6.

2. Максимів О. Д., Максимів Л. В. Кримінально-правова характеристика добровільних статевих зносин з малолітньою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 193–195.
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації: Закон України від 14 березня 2018 р. № 2334-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 17. Ст. 150.
4. Чмут С. В. Кримінальна відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2010. 239 с.

Види спадкування у цивільному праві України: проблемні аспекти

Дудорова К.Б., к.ю.н., доцент

Бердянський державний педагогічний університет

Відповідно до ст. 1217 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Беручи до уваги назву цієї статті «Види спадкування», переважна частина науковців вказує на те, що у цивільному праві України існують два види спадкування.

На думку С.Я. Фурси, Є.І. Фурси, зведення спадкування лише до двох видів зумовлює помилки, які виникають в юридичній практиці. Тому науковцями були запропоновані чотири види спадкування: 1) спадкування за заповітом (глава 85 ЦК); 2) спадкування за правом на обов'язкову частку (ст.1241 ЦК); 3) спадкування за законом (глава 86 ЦК); 4) спадкування речей звичайної домашньої обстановки та вжитку (ст. 1279 ЦК) [1, с. 200–201].

Є.О. Харитонов обґрунтовував доцільність іншої класифікації і виокремлював чотири види спадкування: 1) за заповітом; 2) за законом; 3) за рішенням суду; 4) за договором [2, с. 747–748].

В історичному розвитку спадкування за законом виникло раніше, ніж спадкування за заповітом. Ідея особистого розпорядження на випадок своєї смерті поступово знаходила втілення у праві. Наразі при вирішенні долі спадщини перевага надається дійсній волі спадкодавця, яка відображена у заповіті.

Відповідно до принципів дозвільної спрямованості і диспозитивності цивільно-правового регулювання законодавець перше місце відвів спадкуванню за заповітом, а друге – спадкуванню за законом. Зовні це має вираз у тому, що глава 85 ЦК «Спадкування за заповітом» передуює главі 86 ЦК «Спадкування за законом».

На думку О.Є. Кухарева, визначений у ст.1217 ЦК поділ спадкування є дещо умовним, адже спадкування за заповітом також регламентується законом [3, с. 15]. Різниця між спадкуванням за заповітом і спадкуванням за законом полягає у тому, що спадкування за заповітом здійснюється відповідно до волі заповідача, яка не повинна суперечити закону, а спадкування за законом – відповідно до волі самого закону.

Спадкування за заповітом виникає за умови складення заповіту у формі та в порядку, встановленому законодавством. Спадкування за законом можливе: у разі відсутності заповіту; визнання його недійсним; усунення спадкоємців за заповітом від права на спадкування в порядку ст.1224 ЦК; відсутності існування на час відкриття спадщини умови, визначеної у заповіті відповідно до ст. 1242 ЦК; неприйняття спадщини спадкоємцями за заповітом внаслідок їх смерті до відкриття спадщини; відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини.

Своєрідним підвидом спадкування за законом є спадкування за правом представлення (ст. 1266 ЦК). У судовій практиці неоднаково вирішувалось питання, чи можна застосовувати ст. 1266 ЦК у випадку, якщо особа, на користь якої складено заповіт, не прийняла спадщину за заповітом унаслідок того, що померла до відкриття спадщини.

Відмовляючи онуку-позивачу у задоволенні позову, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, обґрунтував таку відмову відсутністю передбачених законом підстав для визнання права власності на майно в порядку спадкування за правом представлення, оскільки спадкодавець залишила заповіт на користь матері позивача (онука спадкодавця). Скасовуючи рішення судів першої та апеляційної інстанцій, Верховний Суд зробив висновок про те, що по своїй суті спадкування за правом представлення – це специфічний порядок набуття права на спадкування за законом, який не є окремою підставою або видом спадкування і за яким суб'єктами спадкування стають певні спадкоємці за законом [4].

ЦК не забороняє спадкування однієї частини спадщини за заповітом, а іншої – за законом. Таке спадкування може виникати у разі, коли заповітом охоплена лише частина спадкового майна або у випадку визнання заповіту частково недійсним. Одночасне спадкування і за законом, і за заповітом окремі автори називають змішаним спадкуванням. У зв'язку з цим привертає до себе увагу недосконалість редакції ст. 1217 ЦК, в якій зазначено, що спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Доцільно доповнити цю статтю сполучником «та» і зафіксувати, що спадкування здійснюється за заповітом та/або за законом.

Відповідно до ч. 5 ст. 1275 ЦК відмова спадкоємця за заповітом від прийняття спадщини не позбавляє його права на спадкування за законом.

Свобода заповіту визнається основоположним принципом спадкового права України. Однак свобода не є безмежною. Вона обмежена правами обов'язкових спадкоємців. На підставі ст. 1241 ЦК малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки мають право успадкувати, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

Право на обов'язкову частку надано тим спадкоємцям першої черги спадкоємців за законом, які відповідають певним вимогам (неповноліття, непрацездатність). Ця категорія осіб, можливо, іноді і всупереч волі спадкодавця, але цілком виправдано наділена правом спадкування за волею закону. Видається, що спадкування за правом на обов'язкову частку можна розглядати як підвид спадкування за законом, незважаючи на те, що норми про нього розміщені у главі 85 «Спадкування за заповітом».

Щодо виділення у самотійний вид спадкування речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, то воно не є доцільним. Правила ст. 1279 ЦК стосуються лише переважного права одних спадкоємців перед іншими. Це право може виникати у межах спадкування за заповітом або за законом.

Згідно зі ст. 1277 ЦК у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням, зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою. У разі, якщо на об'єкті нерухомого майна на момент відкриття спадщини знаходиться рухоме майно, що входить до складу спадщини, таке рухоме майно переходить у власність територіальної громади, якій передано нерухоме майно.

Заява про визнання спадщини відумерлою може також бути подана кредитором спадкодавця, а якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення – власниками або користувачами суміжних земельних ділянок. У такому разі суд залучає до розгляду справи органи місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та/або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

Заява про визнання спадщини відумерлою подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини. Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини, а нерухоме майно – за його місцезнаходженням. Територіальна громада, яка стала власником відумерлого майна,

зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця, що заявлені відповідно до ст. 1231 ЦК.

Зазначимо, що територіальна громада може успадковувати майно за заповітом, і в такому разі вона вважатиметься спадкоємцем за заповітом. Отримуючи у власність майно померлої особи на підставі рішення суду, територіальна громада так само, як і спадкоємець за законом за волею закону набуває прав та обов'язків попереднього власника. Втім, у відносинах, врегульованих ст. 1277 ЦК, територіальна громада не є спадкоємцем за законом. Територіальна громада, у власність якої переходить відумерла спадщина, не визначена у жодній із п'яти черг спадкоємців за законом. Але, головне, територіальна громада не є спадкоємцем, оскільки вона має не право, а обов'язок прийняти спадщину. Тому цей суб'єкт і не визначено у чергах спадкоємців, оскільки територіальна громада не має суб'єктивного права спадкування, а має лише обов'язок.

До 2011 р. попередньою редакцією ч. 1 ст. 1277 ЦК було передбачено, що «суд визнає спадщину відумерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини». Не акцентувалась увага на тому, чи має зазначений суб'єкт право на подання заяви чи обов'язок. Зроблений у 2011 році наголос на обов'язку унеможливити віднесення територіальної громади до категорії спадкоємців. Цей суб'єкт є вигодонабувачем, але не спадкоємцем, адже останній наділений лише правом на прийняття спадщини, а не обов'язком. Оскільки відповідно до ст. 1216 ЦК спадкуванням є перехід прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців, на сьогодні відсутні підстави для виділення такого виду спадкування, як спадкування на підставі рішення суду.

Законодавством ряду країн Західної Європи передбачено три види спадкування: 1) за заповітом; 2) за законом; 3) за договором. Правове регулювання інституту спадкового договору здійснюється в Україні главою 90 ЦК. Згідно із статтею 1302 ЦК за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Конструкція українського спадкового договору замислювалася його творцями як альтернатива договору довічного утримання. Як згадує З.В. Ромовська, розробники проекту ЦК намагалися відшукати таку договірну модель, в якій момент переходу права власності пов'язувався б з моментом смерті відчужувача, а не з моментом укладення договору, як це мало і має місце стосовно договору довічного утримання. Такою новою моделлю видавався спадковий договір [5, с. 278–279]. Те, що було названо спадковим договором, відповідало давній українській звичаєвій традиції.

Безумовно, після укладення угоди відчужувач за спадковим договором опиняється у більш комфортному психологічному стані, ніж відчужувач за договором довічного утримання (догляду). Предмет спадкового договору також є ширшим. За договором довічного утримання (догляду) набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно. За спадковим договором набувач зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і може бути зобов'язаний вчинити певну дію майнового або немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття (доглядати не лише відчужувача, а й його домашніх тварин, обробляти земельну ділянку, сплачувати гроші за навчання онука відчужувача тощо).

Таким чином, спадковий договір вважаємо практично корисним, а включення цього інституту до ЦК – доцільним. Однак ми не можемо погодитися із назвою цього договору і розміщенням норм про зазначений договір у шостій книзі ЦК «Спадкове право».

Відповідно до статті 1217 ЦК спадкування здійснюється за заповітом або за законом. Інших видів спадкування законодавець не передбачає. Тому після смерті відчужувача набувач не стає його спадкоємцем. До набувача як до сторони договору переходить у власність лише майно відчужувача. До спадкоємця переходять і права, і обов'язки померлої особи. Те, що перехід майна від однієї особи до іншої пов'язаний зі смертю попереднього власника, не може слугувати достатнім аргументом на користь назви договору як спадкового.

Спадковий договір за участю подружжя справді переплетений із відносинами спадкування. Згідно з ч. 2 ст. 1306 ЦК спадковим договором може бути встановлено, що в разі смерті одного з подружжя спадщина переходить до другого, а в разі смерті другого з подружжя його майно переходить до набувача за договором. Але цієї особливості, на нашу думку, недостатньо для того, щоб залишати зазначений договір у шостій книзі ЦК, тому що цей договір породжує між набувачем і відчужувачем не спадкові, а зобов'язальні правовідносини.

Не вважаємо справедливим і розумним покладання на набувача, який виконував розпорядження відчужувача, обов'язків останнього. Навряд чи віднесення спадкового договору до видів спадкування зробило б цей договір привабливим для потенційних його учасників.

У зв'язку з тим, що багатьма юристами назва договору сприймалася буквально, Пленум Верховного Суду України був змушений надати відповідне роз'яснення. У п. 28 постанови № 7 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування» було зазначено таке: «Перехід майна від відчужувача до набувача на підставі спадкового договору не є окремим видом спадкування, а тому на відносини сторін не поширюються відповідні правила про спадкування, в тому числі право на обов'язкову частку... Набувач за спадковим договором не відповідає за зобов'язаннями відчужувача».

Оскільки назва спадкового договору не узгоджується з нормами спадкового права і створює проблеми у правозастосовній діяльності, її доцільно змінити. Пропонуємо для відносин, які врегульовані главою 90 ЦК, таку назву – «Договір щодо розпорядження майном на випадок смерті». У зв'язку з тим, що за чинним законодавством цей договір не є видом спадкування, норми, присвячені зазначеному договору доцільно розмістити не у шостій книзі чинного ЦК «Спадкове право», а у його п'ятій книзі – «Зобов'язальне право» після глави 57 «Довічне утримання (догляд)».

Отже, можна зробити висновок про існування в цивільному праві України лише двох видів спадкування: 1) за заповітом; 2) за законом.

Література

1. Спадкове право : Нотаріат. Адвокатура. Суд : наук.-практ. посіб./ за заг. ред. С.Я. Фурси. Київ : Видавець Фурси С.Я. : КНТ, 2007. 1216 с.
2. Цивільне право України : підручник : в 2-х томах. / за ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. Харків : ТОВ «Одіссей», 2008. Т. 2. 872 с.
3. Кухарев О.Є. Спадкове право України : навч.посібник. Київ : Алерта, 2013. 328 с.
4. Постанова Верховного Суду у складі суддів колегії Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 вересня 2018 р. у справі № 539/2170/17. URL : <https://protocol.ua/ru> (дата звернення : 15.04.2019).
5. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник. 2-ге вид., допов. Київ : ВД «Дакор», 2013. 304 с.

Комунікативна компетентність адвоката, як важлива складова професії

Єна І.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Основними професіями юриста в Україні є суддя, прокурор, слідчий, адвокат, оскільки саме вони є найбільш престижними і мають базуватись на професіоналізмі, глибоких знаннях закону, особливо в галузі захисту прав і свобод громадян. Звісно, що рівень кваліфікації не гарантується проходженням визначеної законом процедури отримання права на реалізацію професії (складання кваліфікаційних іспитів).

Правова система, яка будується на принципі верховенства права потребує професійних, досвідчених, компетентних адвокатів, оскільки правова захищеність особи є

основною ознакою правової держави, яка передбачає наявність ефективних юридичних механізмів реалізації і захисту прав особи.

Враховуючи складність та значущість адвокатської професії, від адвоката вимагається високий рівень професійної підготовки, знання законодавства (мати достатню інформацію про зміни законодавства), слідчої, судової практики, опанування на високому рівні методикою та тактикою адвокатської діяльності, ораторського мистецтва, тощо. Зазначені та інші положення забезпечують дотримання принципу компетентності в діяльності адвоката.

Поняття компетентності є досить широким, використовується у різних галузях – юриспруденції, освіті, педагогіці, психології, тощо, та охоплює сукупність знань, вмінь, навичок особи у певних сферах.

Для того, що зрозуміти природу поняття «компетентність» необхідно звернутись до історичної, довідкової, енциклопедичної літератури.

Трактування словниками поняття «компетентність» неоднозначні, не мають єдності, але простежується одна закономірність, а саме – у всіх тлумаченнях терміну «компетентність» мова йде про людину, яка володіє компетенцією, тобто є «компетентною». Компетентність – іменник, який походить від прикметника компетентний в значенні «знаючий, обізнаний в якій-небудь галузі». Найпоширенішим із смислів цього поняття є характеристика особистісних якостей людини.

Звичайно бути компетентним (обізнаним) в усіх сферах життя неможливо, тим більше, що сучасне суспільство стає все більш інформаційно насиченим. Тому, на нашу думку, для того, щоб адвокат на високому професійному рівні здійснював професійну діяльність та був компетентним, йому необхідно мати сукупність базових знань на основі яких здійснюватиметься професійна діяльність, мати соціальні уявлення про те що можна робити, а що ні, мати уміння, навички, докладати зусиль, емоційні зусилля. З наведеного можна виділити елементи компетентності, до яких, на нашу думку входять:

- 1) галузеві знання;
- 2) практичні навички;
- 3) етичні та моральні цінності;
- 4) емоційно-вольова складова.

Підвищення професійної компетентності адвокатів сьогодні є пріоритетним напрямком реформування адвокатської професії, про що свідчать положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правил адвокатської етики.

Крім того, обов'язок бути компетентним при здійсненні професійної діяльності закріплюється міжнародно-правовими документами, які регулюють діяльність адвокатури. Наприклад, Основні положення про роль адвокатів, Рекомендації Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків», Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства, тощо.

Психологічний словник визначає «компетентність» як психосоціальну якість, що означає силу і впевненість, впливаючи з почуття особистої впевненості і корисності, що дає людині усвідомлення своєї здатності ефективно взаємодіяти з оточенням [1, с. 186].

Ефективна взаємодія з оточенням – клієнтом, представниками правоохоронних, судових органів, представниками державної влади, громадських організацій, тощо, багато в чому забезпечується комунікативними можливостями адвоката та здатністю довести свою позицію, оскільки він є представником професії типу «людина-людина», яка базується на комунікації (спілкуванні).

Поряд із терміном «комунікація» уживаний термін «спілкування». Аналіз лінгвістичних, філософських, психологічних, педагогічних джерел засвідчує, що поняття «комунікація» і «спілкування» сприймаються фахівцями неоднозначно: від їхнього ототожнення до цілковитої різниці або включення одного поняття в інше. Зокрема, в лінгвістичних дослідженнях Ф. Бацевич, зазначається, що оскільки комунікація здійснюється в умовах спілкування переважно засобами мови, можливе ототожнення значення цих понять [2, с. 24].

Спілкування, на думку М.І. Леонова – це специфічна форма взаємодії з іншими людьми як членами суспільства [3, с. 25].

Комунікативні якості (складові комунікативної компетентності) є професійно важливими якостями, до них насамперед потрібно віднести: контактність, відкритість, емпатію, емоційну стійкість, культуру поведінки і спілкування, наявність адекватного іміджу [4, с. 295]. Ці складові, з одного боку є природними властивостями людини, з іншого боку закладаються (набуваються) в процесі виховання, навчання, спілкування, тощо.

І у сучасному суспільстві, яке бурхливо розвивається комунікаційні навички мають велике значення – ХХІ століття є століттям комунікації. Сьогодні ми є свідками того, як суспільство стає все більш інформаційно насиченим, зростає обсяг інформації, удосконалюються технічні засоби їх обробки, комунікація стає стратегічним ресурсом розвитку правової системи. Ці вимоги сьогодення вимагають від адвоката відповідних компетентностей і здібностей.

На сьогоднішній день існують широкі можливості підвищення рівня комунікативності, наприклад участь у психологічних тренінгах, тренінгах – переговорах, тренінгах – розв'язання конфліктів, тренінгах – впевненої поведінки, виконання тренінгових вправ на саморозвиток, тощо, які спрямовані на удосконалення особистих якостей та формують вміння будувати процес спілкування враховуючи його специфіку, умови, цілі клієнта, опонента у процесі, тощо.

Для успішної комунікації та досягнення професійних задач, на нашу думку адвокат повинен набути такі навички:

- переконувати співрозмовника, підбираючи в кожному конкретному випадку специфічні аргументи в залежності від мети спілкування;
- висловлювати свою позицію чітко, ясно, аргументовано та по суті;
- контролювати емоції, а при необхідності використовувати емоційне забарвлення для акцентування уваги на важливих питаннях;
- висловлюватись красномовно, виразно;
- «нав'язування» власної точки зору опоненту;
- публічного виступу;
- вільного володіння мовою судочинства.

Але лише набуття перерахованих навичок є недостатньою для успішного досягнення мети професійного спілкування адвоката. Мета, на нашу думку може бути досягнута тільки у сукупності із особистою емпатією адвоката.

Емпатія – спроможність емоційно відзиватися на переживання інших людей, проникати в їх внутрішній світ, розуміти їх переживання, думки, почуття – виявляється в співпереживанні і (або) співчутті. У ідеалі важливі обидва прояви, але, як мінімум, необхідно наявність хоча б співчуття. Емпатія – важливий показник фахової придатності юриста, тому її розвитку варто приділяти особливу увагу [4, с. 298].

Всі перераховані вміння і навички в повній мірі реалізуються в процесі юридичної дискусії в якій проявляється специфіка юридичного професійного мислення і має місце в різних середовищах, таких як консультації з правових питань; спілкування при першому побаченні адвоката з клієнтом; участь у провадженні слідчих (розшукових) дій; спілкування із слідчим, прокурором, слідчим суддею; судові засідання в судах різних інстанцій.

При цьому важливе значення має питання правильного обрання комунікативної стратегії і тактики.

Комунікативна стратегія представляє собою сукупність комунікаційних дій, направлених на досягнення поставленої мети, а комунікативна тактика – сукупність прийомів, які застосовуються адвокатами для досягнення бажаного ефекту.

Таким чином, якісна юридична діяльність адвоката свідчить про його професійну комунікаційну компетентність – наявність комунікаційних знань, навичок, загальної гуманітарної культури, культури мовлення, тощо.

Література

1. Психологический словарь / под ред. Ю. Л. Неймера. Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. 640 с.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики : підручник. К. : Академія, 2004. 344 с.
3. Леонов М. И. Психология делового общения : учебное пособие. М. : Издательство Московского психолого-социального института, 2005. 256 с.
4. Чернова О. Є Комунікативна компетентність як складова професійно важливих якостей оперативного працівника ОВС. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2011. Вип. 10. С. 295–303.

Теоретичні підходи до класифікації тероризму

*Єрмоленко Д.О., д.ю.н., професор
Запорізький національний університет*

Одна з перших спроб класифікації численних актів тероризму була зроблена на V міжнародній конференції з уніфікації кримінального права (м. Мадрид, 1934 р.), коли було запропоновано поділяти тероризм на політичний та соціальний. Пізніше, у 1970 р., Міжамериканська комісія з прав людини, розглядаючи проблему боротьби з тероризмом, виокремлювала терористичні акти з політичною та ідеологічною метою, проте в подальшому відмовилася від такої класифікації.

У 1973 р. британський дослідник П. Уілкінсон, узагальнюючи практику терористичної діяльності, запропонував розподілити останню на такі види: 1) революційна (спрямована на повну зміну політичної системи); 2) субреволюційна (спрямована на зміни у межах існуючої системи); 3) репресивна (спрямована проти опозиції або іншої держави) [1, р. 311]. Разом з тим, американський професор Д. Стігліц критикує запропоновану класифікацію, вважаючи, що в ній не відображений увесь спектр цілей терористів, зокрема, привернення уваги суспільства, помста окремим фізичним або юридичним особам тощо [2, с. 20].

Більш сучасну класифікацію терористичної діяльності запропонували британські дослідники Л. Рід та М. Тегранян, які виокремили такі види тероризму: 1) революційний тероризм, прихильниками якого, як правило, є опозиційні групи в національно-визвольних рухах (фундаменталістські рухи у Єгипті та Алжирі, рухи «за право на самовизначення» у Ірландії, Іспанії, Франції, Палестині); 2) глобальний тероризм, що намагається привернути увагу всього світу до своїх вимог та політичних програм (події 11 вересня 2001 р. у США); 3) месіанський тероризм, що ґрунтується на релігійних переконаннях (теракт у токійському метро у 1995 р. секти «Аум Сінрікьо»); 4) державний тероризм, що застосовується деякими режимами проти окремих громадян (геноцид вірмен у Туреччині, Голокост у нацистській Німеччині) [3, р. 49-50]. Проте, такий підхід до класифікації тероризму також є дискусійним. Так, не зрозуміло до якого виду слід віднести, наприклад, терористичні акти ісламських фундаменталістів, які, виходячи із запропонованої класифікації, мають ознаки одночасно революційного, глобального та месіанського тероризму.

Для російської юридичної науки «традиційним» є виділення чотирьох різновидів тероризму:

а) економічний тероризм – вимагання (частіше за все грошей або певного майна) за допомогою шантажу, загрози застосування насильства. В межах цього різновиду тероризму виокремлюються три основні напрямки: шантаж транснаціональних компаній; захоплення заручників; торгівля наркотиками (яка є найбільш потужною та небезпечною);

б) політичний тероризм – групи терористів, що діють з певним ступенем автономності, використовують найбільш сучасні засоби зв'язку, швидко змінюють дислокацію, не втрачаючи контактів між собою. Лідерам таких груп не потрібна легітимність, вони зневажають традиційні уряди, намагаються виправдати свою терористичну діяльність;

в) соціальний тероризм – акції маргінальних груп у розвиненому суспільстві, спрямовані на «показові дії з анонсованою шкодою», на які активно реагують ЗМІ (загрози вибуху газу, отруєння прісних водоймищ тощо);

г) інформаційний тероризм (кібертероризм) – завдання шкоди комп'ютерним мережам, персональним комп'ютерам, підключеним до мережі Інтернет за допомогою таких засобів, як комп'ютерні віруси. На думку дослідників, кібертероризм суттєво відрізняється від інших видів тероризму: діє в інтелектуальній сфері та породжує новий вид насильства, яке «може бути спрямоване проти кого завгодно, а його успіх визначається не грубою силою, а нейронами» [4, с. 56].

Разом з тим, на нашу думку, поняття «кібертероризм» та «інформаційний тероризм» не слід ототожнювати. Так, в Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (від 05.10.2017 р. № 2163-VIII) «кібертероризм» визначається як «терористична діяльність, що здійснюється у кіберпросторі або з його використанням». В свою чергу, під «кіберпростором» розуміється «середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних» [5]. Натомість, сучасний інформаційний тероризм характеризується як множина інформаційних війн та спецоперацій, пов'язаних із національними або транснаціональними кримінальними структурами та спецслужбами іноземних держав. Слід визнати, що доступність інформаційних технологій та розвиненість інформаційної структури суспільства значно підвищують ризики інформаційного тероризму [6, с. 57].

Найбільш ґрунтовну класифікацію тероризму запропонував, на нашу думку, молдавський дослідник О. Балан, який виокремив наступні класифікаційні критерії та види тероризму:

1. За метою та намірами терористичного акту:

а) кримінальний тероризм – він має матеріальний або індивідуальний інтерес, що супроводжується вимаганням, шантажем, погрозами;

б) соціальний тероризм – форма тероризму, що має за мету скинути уряд, змінити суспільний лад в країні, не виходячи за межі окремої країни;

в) політичний тероризм – його метою є розрив відносин між державами, усунення конкретних політичних лідерів або глав держав (вбивство Джона Кеннеді у США, Анвара Садата у Єгипті, Сальвадора Альєнде у Чилі);

г) державний тероризм – форма тероризму, що передбачає використання державою терористичних актів проти певних рухів та окремих осіб.

2. За територією, де він відбувається, деструктивними факторами та їх розповсюдженням:

а) національний або внутрішній тероризм – створює терористичне середовище для того, щоб за допомогою актів насильства впливати на моральний стан населення. Такий вид тероризму у наш час набуває нових розмірів та форм, розуміється як нелегальне використання сили та насильства терористичними групами проти особистості та власності, з метою підірвати авторитет уряду, залякати населення;

б) міжнародний тероризм – це нелегальне використання сили та насильства, вчинене групою осіб, яка перебуває за кордоном (або керується особами, що перебувають за кордоном), спрямоване проти населення та уряду інших країн. Розповсюдженими формами такого тероризму є: повітряне піратство, захоплення заручників, викрадення дипломатів або політичних лідерів, для визволення яких вимагаються певні зміни у політичному сенсі.

3. За основними причинами прояву:

а) расовий тероризм (наприклад, діяльність організації ку-клукс-клан у США);

б) національний тероризм – зазвичай, існує лише в межах окремої держави;

в) неофашистський тероризм – спрямований на встановлення політики правих сил, проявів насильства, втручання у внутрішні справи інших країн;

г) фундаментально-релігійний тероризм (наприклад, терористичні акти «Аум Сінрікьо» у Японії, «ІРА» в Ірландії).

4. За способом виконання:

а) спрямований тероризм – вчиняється для реалізації певних сформульованих цілей;

б) непрямий тероризм – вчиняється з використанням непрямих прийомів та методів, що призводять до досягнення певної мети.

5. За методами впливу:

а) тероризм з використанням фізичного насильства (позбавлення окремих осіб або груп осіб життя, завдання каліцтв або інших тілесних ушкоджень, обмеження свободи);

б) тероризм, пов'язаний із знищенням матеріальних об'єктів (підпал, зруйнування державних об'єктів, майна);

в) тероризм з використанням методів морально-психологічного насильства (погрози, шантаж, демонстрація сили, ультимативні вимоги, поширення панічних чуток) [7, с. 45–46].

Треба підкреслити важливість класифікації різних актів тероризму, як для теоретичних досліджень, так і для правоохоронної практики. Виокремлення конкретних видів та форм тероризму необхідно для напрацювання адекватних заходів щодо їх виявлення, попередження та припинення. Як зазначають фахівці, багато проблем, пов'язаних із боротьбою з тероризмом пояснюються застосуванням однаковим підходів до різноманітних актів тероризму. Від того, наскільки обґрунтовано буде вирішена проблема класифікації тероризму, суттєво залежить ефективність правового регулювання та тактика попередження терористичних актів.

Література

1. Wilkinson P. Three Questions on Terrorism. *Government and Opposition*. London. 1973. Vol. 8. № 3. P. 290–312.
2. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции / пер. с англ. М., 2003. 304 с.
3. Reed L., Tehranian M. Evolving Security Regimes. *Worlds Apart: Human Security & Global Governance*. London : IB Taurus, 1999. P. 23–53.
4. Международный терроризм и право : реферативный сборник. М. : ИНИОН РАН, 2004. 356 с.
5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. Дата оновлення: 08.07.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 12.04. 2019 р.)
6. Яцик Т.П. Особливості інформаційного тероризму як одного із способів інформаційної війни. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2 (65). С. 55–60.
7. Балан О.К. Понятие и классификация терроризма. *Вестник Уфимского юридического института МВД РФ*. 2000. №1. С.44-47.

Щодо необхідності встановлення сутності адміністративно-правової категорії «публічний інтерес»

Золотухіна Л.О., к.ю.н., доцент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,

Для визначення відносин публічно-правовими необхідно відмежовувати публічний інтерес від приватного. В основу публічного інтересу закладається розуміння необхідності реалізації управлінських функцій у відносинах, що передували виникненню юридичного конфлікту. У сфері здійснення публічного управління мова йде про виконання делегованих повноважень, які необхідно відмежовувати від повноважень з реалізації законодавчої діяльності, а також діяльності зі справляння правосуддя.

При цьому нормативно-правового визначення публічного інтересу фактично немає. В окремих нормативно-правових актах зустрічаються згадування про визначення публічного

інтересу, однак концептуального фундаментального розуміння такої категорії, яку покладено в основу розмежування юрисдикцій цивільного, господарського та адміністративного суду, немає.

Наприклад, у Постанові Центральної виборчої комісії України від 3 вересня 2012 року № 733 зазначається, що до рішень, які мають *публічний інтерес*, належать рішення в тому числі щодо «заслуховування інформації дільничних виборчих комісій, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо підготовки і проведення виборів; утворення спеціальних виборчих дільниць, що існують на тимчасовій основі» тощо, тобто рішення, які приймаються у сфері забезпечення законності виборчого процесу [1].

Однозначності в розумінні публічного інтересу немає й серед наукової еліти України. Наприклад, у колективному практичному посібнику «Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади» [2, с. 15], не претендуючи на абсолютну істинність твердження, зазначається, що зміст публічного інтересу полягає в «пропорційному врахуванні інтересів фізичних та юридичних осіб, територіальної громади, держави та суспільства» [2, с. 15]. Варто погодитися з думкою, що в основу розмежування приватноправового й публічно-правового спорів має бути покладено вирішення питання чи в результаті прийнятого управлінського рішення особою досягається отримання бажаного для неї матеріального або нематеріального блага, що є характерним для першої групи правових конфліктів, тоді як в основу публічно-правових спорів покладається наявність управлінсько-владного впливу на громадянина чи іншого суб'єкта [2, с. 17].

Зокрема, є практика зарахування до категорії приватноправових спорів розгляду спорів щодо правомірності рішень суб'єктів владних повноважень з питань передання земельної ділянки до права власності фізичної особи (у такому разі підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства) або юридичній особі (відповідно, є юрисдикцією господарських судів). Зокрема, як приклад можна навести Рішення Верховного Суду України від 29 березня 2017 року у справі № 21-3412a16 [3].

Очевидною є необхідність визначення категорії «публічний інтерес», яка має покладатися в основу відмежування юрисдикції адміністративних судів під час розгляду спорів у сфері використання природних ресурсів від інших видів судової юрисдикції.

Так, Ю.О. Тихомиров під публічними інтересами розуміє загальні інтереси, без задоволення яких неможливо задовольняти інтереси приватні, з одного боку, з іншого – забезпечити цілісність, сталість у нормальному розвитку організацій, держав, націй, соціальних верств і суспільства загалом [4, с. 55].

В. В. Галуцько визначає, що публічним інтересом є «важливі для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються публічною адміністрацією» [5, с. 181].

Однак необхідно підкреслити, що кількісний показник не може бути основою для визначення категорії публічного інтересу. Публічний інтерес не можливо визначити через сукупність об'єктивних сфер застосування правового регулювання суспільних відносин; задоволення публічного інтересу може мати характер тимчасовий, і характеризувати розвиток суспільства у конкретний проміжок часу. Саме тому пошук ефективних моделей співвідношення приватних та публічних інтересів є гарантією належного рівня забезпечення прав і свобод людини, виконання завдань, що стоять перед сучасною державою.

Література

1. Про Порядок надсилання до Центральної виборчої комісії постанов окружних виборчих комісій з виборів народних депутатів України, що становлять публічний інтерес, для оприлюднення: Постанова Центральної виборчої комісії України від 03.09.2012 р. № 733. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0733359-12>
2. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади: практичний посібник / Л.Б. Сало, І.Я. Сенюта, Н.Є. Хлібороб, А.М. Школик. Дрогобич: Коло, 2009. 112 с.
3. Рішення суб'єкта владних повноважень про передачу у власність земельної ділянки оскаржується в порядку цивільного судочинства і є спором про право (Рішення

Верховного Суду України від 29 березня 2017 року у справі № 21-3412a16). URL: http://protokol.com.ua/ua/vsu_rishennya_sub_ekta_vladnih_povnovagen_pro_peredachu_u_v_lasnist_zemelnoi_dilyanki_oskarguetsya_u_poryadku_tsivilnogo_sudochinstva_i_e_sporom_pro_pravo/

4. Тихомиров Ю.А. Публичное право: учебник. Москва: БЕК, 1995. 496 с.
5. Галуцько В. В. Публічний інтерес в адміністративному праві. Форум права. 2010. №4. С.178-182.

Обмеження для публічних службовців: чи можливим є суб'єктивний розсуд у їх визначенні?

*Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України
Запорізький національний університет*

В умовах пошуку ефективних засобів запобігання проявам корупції у діяннях публічних службовців в Україні на сучасному етапі реформаційних правотворчих процесів, практичної реалізації ідей уніфікації та систематизації (у різних формах) законодавства про публічну службу актуальності набуває питання – чи варто вважати складовою Службового кодексу (можливі й інші назви відповідного акту) положення, що фіксують засади обмежень у діяннях публічних службовців, чи все ж таки ці положення варто зберігати у «базовому» антикорупційному законодавчому акті? Поглиблений аналіз наявних тематичних джерел дозволяє з упевненістю стверджувати, що домінуючим є два підходи: а) «поглинаючий», згідно з яким положення про обмеження у діяннях публічних службовців вважаються складовою єдиного кодифікованого акту про публічну службу поряд із положеннями, які закріплюють інші засади публічно-службової діяльності. При цьому ці положення пропонується вилучити із «базового» антикорупційного законодавчого акту задля усунення дублювання. Підтвердженням доцільності такого підходу слугують положення, які у базовому Законі України «Про державну службу» фіксують засади обмежень щодо участі державних службовців в агітації під час виборчого процесу, щодо їх членства та діяльності у політичних партіях задля дотримання принципу політичної неупередженості тощо. Якщо ці положення закріплені, чому ж інші положення про обмеження для публічних службовців (в тому числі й «антикорупційні») не можуть фіксуватися у цьому ж акті? Цілком можливим для реалізації є виділення окремої глави(розділу) відповідного кодифікованого акта про публічну службу, який би зосередив положення про всі обмеження для публічних службовців, одночасно передбачивши «відсилку» до положень кодифікованих деліктних актів, які закріплюють відповідальність за порушення відповідних обмежень. Більше того, цілком логічною виглядає теза про те, що, якщо вищезазначений кодифікований акт закріплює всі засади публічної служби (стимули, заборони, кар'єру, тощо), то чому ж окремо мають фіксуватися лише обмеження? Логічна побудова структури відповідного кодифікованого акту про публічну службу, із виокремленням засад всіх без винятку заходів забезпечення ефективності, результативності та якості професійної публічно-службової діяльності в окремих її розділах (главах), дозволить уніфікувати унормованість засад публічної служби в цілому та усунути підстави для суб'єктивного розсуду у їх визначенні, що, у свою чергу, сприятиме визначеності правозастосування. б) «виокремлюючий», сукупність якого полягає в обґрунтуванні унікальності ресурсу «антикорупційних» обмежень (у порівнянні з іншими обмеженнями) й доцільності їх закріплення у «базовому» антикорупційному законодавчому акті поряд із іншими засадами антикорупційної політики у сфері публічної служби. Не можна виокремлювати один «елемент» всього антикорупційного механізму у публічній службі й закріплювати його засади у іншому, хоча і кодифікованому, акті. Єдність змісту та цільового спрямування цих положень з іншими положеннями у окремому елементі антикорупційного законодавчого акту під умовною назвою «конфлікт інтересів у публічній службі та засоби (способи) його вирішення та запобігання» дозволяє на

практиці одночасно не тільки використовувати ресурс обмежень для публічних службовців, а й реагувати на будь-які загрози для публічної служби. Виокремлення положень про обмеження із «базового» антикорупційного закону істотно ускладнить правозастосування за рахунок потреби застосування й положень інших законодавчих актів задля адекватного реагування на будь-які загрози для публічної служби, залежність такого застосування від своєчасності внесення змін та доповнень до всіх законодавчих актів, які регулюють відносини у сфері публічної служби, у разі є наявності прогалин, суперечливих питань – прояву суб'єктивного розсуду у процесі тлумачення та правозастосування.

Не зважаючи на аргументованість, цінність, логічність змісту двох вищезазначених пріоритетних напрямків нормо проектної тематичної діяльності, другий виглядає переконливішим в аспекті збереження «єдності нормативної платформи» антикорупційної діяльності в цілому. В той же час, при збереженні другого пріоритету, чи варто зберігати наявні нормативні положення, які слугують підставою для прояву суб'єктивного ресурсу у запобіганні корупційним діянням у різних проявах у публічній службі за рахунок використання ресурсу обмежень для публічних службовців? Напевне ні. Аналіз наявних ст. ст. 22-27 Закону України «Про запобігання корупції» свідчить про наявність таких положень і достатньо широку сферу для прояву суб'єктивного розсуду, що є неприпустимим. Абсолютна визначеність моделі поведінки всіх учасників публічно-службових відносин, в тому числі й щодо використання ресурсу обмежень, сприяє «стабілізації» таких відносин, запобіганню появи будь-яких загроз публічній службі. За таких умов не може закріплюватися у відповідних положеннях: оціночне поняття, «відкритий список», узагальнююче положення тощо, що передбачає прояв розсуду з боку особи, яка тлумачить, застосовує відповідне положення. Станом на початок весни цього року в наявності значна кількість таких положень, а саме: «інша оплачувана діяльність», «підприємства, установи, організації, які існують з метою одержання прибутку», «що узгоджуються із загально визначеними уявленнями про гостинність», «по можливості ідентифікувати особу», «та інші особи», «якщо інше не передбачено законом та Конституцією України» тощо. Окрім того, підставами для прояву суб'єктивного розсуду цілком ймовірно розглядати і положення, які передбачають «пошук» іншого нормативно-правового акту який фіксує відповідне визначення, або ж регламентує засади у зазначеній сфері відносин. Так, наприклад, для з'ясування ресурсу обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності потрібно опрацювати положення багатьох нормативно-правових актів, які визначають засади і фіксують визначення господарської, наукової, творчої, викладацької діяльності, медичної практики, суддівської та інструкторської практики у галузі спору. Більше того, з'ясовуючи ресурс обмеження щодо роботи близьких осіб, з'ясовується що до числа таких не включено племінників, дядька, тітку, щоправда незрозуміло чому? Безперечно, цілком можна було б аргументувати, що за підсумками застосування відповідного законодавства є узагальнення, правові позиції (в тому числі й НАЗК), однак, чи потрібне таке «нагромадження» актів, якщо цілком його можна уникнути за рахунок посилення засад визначеності положень «базового» антикорупційного законодавчого акту й усунення підстав для різноманітного прояву суб'єктивного розсуду з боку будь-якої особи у процесі тлумачення та застосування законодавства. Отже, суб'єктивний розсуд у сфері запобігання корупції у різних її проявах у діяльності публічних службовців має бути мінімізований за рахунок, перш за все, посилення засад визначеності нормативних положень, які фіксують засади публічно-службової діяльності, в тому числі й щодо використання ресурсу обмежень.

Література

1. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / за заг. ред. Т.О. Коломoeць, В.К. Колпаков. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 588 с.
2. Коломoeць Т.О., Кукурудз Р.О., Кушнір С.М. Обмеження для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, як засіб запобігання

виникнення конфлікту приватного та публічного інтересів: правовий аспект: науково-практичний нарис. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 80 с.

Адміністративне правопорушення (проступок): аналіз термінологічної конструкції

*Колпаков В.К., д.ю.н., професор
Запорізький національний університет*

Для позначення поняття "адміністративне правопорушення" у статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [1] застосовується термінологічна конструкція "адміністративне правопорушення (проступок)".

Використання законодавцем термінів "правопорушення" і "проступок" у такому поєднанні породжує природне питання: якщо вони є тотожними (означають одну й ту ж універсалію), то за яких підстав цей синонімічний ряд включено до статті нормативного акту.

Відповідь на нього впливає з аналізу правової природи понять "проступок" і "правопорушення".

Виникнення поняття "адміністративний проступок" пов'язано зі спробами удосконалити кримінальне законодавство шляхом розмежування кримінальних вчинків за ступенем суспільної небезпеки.

Найбільш вдало таке розмежування було здійснено у французькому Кодексі 1795 року. У ньому виділялись: а) злочини – діяння за які передбачали тілесні покарання; б) проступки або делікти – діяння за які передбачали покарання виправного характеру.

З перебігом часу така класифікація стає домінуючою у багатьох країнах Європи. В Російській імперії вона набуває практичного і доктринального значення з введенням в дію Уложення про покарання кримінальні і виправні (1845 р) [2, с. 600]. У цьому документі слова "злочин" і "проступок" одержали статус юридичних термінів і стали позначати різні за ступенем суспільної небезпеки діяння.

Пізніш такі проступки стали визначатися як адміністративні. Таке уточнення було пов'язано з процедурними особливостями застосування покарань по кримінальному законодавству Російської імперії. За загальним положенням каральна влада у Росії була сконцентрована в судах. Справи про малозначні злочини, або проступки розглядали спеціально для цього утворені мирові суди.

Але у 1889 році інститут мирових судів скасовується, а функції щодо розгляду справ про проступки передаються до адміністративних органів. Відтепер, малозначні злочини, або кримінальні проступки, починають іменуватися як "адміністративні проступки".

Інші історико-правові коріння у терміна "адміністративне правопорушення". Його виникнення пов'язано із становленням і розвитком адміністративного судочинства (адміністративної юстиції). Інститут адміністративної юстиції, як правова реальність, є результатом реалізації ідей Великої французької революції 1789–94 років. Саме вони сформували розуміння про необхідність контролювати дії адміністрації. Мета такого контролю – забезпечити відповідальність адміністрації за рішення, які порушують права громадян та інших суб'єктів громадянського суспільства.

Інструментом, за допомогою якого: а) встановлюються юридичні обмеження щодо вільного розсуду адміністрації у прийнятті управлінських рішень; б) здійснюється захист громадянина перед адміністрацією, – стає адміністративна юстиція (адміністративні суди, адміністративні трибунали тощо). Рішення адміністрації, які порушують права громадян (та інших суб'єктів громадянського суспільства), починають розумітися як "адміністративні правопорушення".

В Російській імперії також існує адміністративна юстиція. Урядовий Сенат виконує функції вищого адміністративного суду. З травня 1917 року передбачається функціонування у кожному повіті адміністративного судді зі своїм діловодством, які мають розглядали

суперечки між державними органами й органами самоврядування, а також громадськими організаціями.

Після 1917 року, у нових соціально-економічних реаліях, відповідно до радянських ідеологічних установок і політичних мотивів здійснюється транспозиція інститут адміністративного проступку з кримінального до адміністративного права.

У офіційних джерелах "правопорушення" і "проступок" поступово починають трактуватися як терміни-синоніми, що означають діяння фізичних осіб, які порушують встановлені державою заборони і тягнуть адміністративний порядок застосування стягнень.

Нормативне закріплення цей підхід отримує у Основах законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення (1980) [3].

У статті 7 цього акту зазначено: "адміністративним правопорушенням (проступком) визнається". Таким чином, була зафіксована позиція законодавця щодо адекватності понять "адміністративне правопорушення" і "адміністративний проступок". Без будь яких змін ця конструкція перейшла до КУпАП 1984 року. Таким чином, у сьогоденних реаліях застосування зазначених термінів як синонімів є коректним.

Загальні ознаки адміністративного проступку містить КУпАП. Наприклад, у статтях 1, 9, 10, 11, 247. Їх аналіз показує, що законодавець використовує два підходи для фіксації ознак діяння, яке має визнаватися адміністративним проступком. У першому випадку дається прямий перелік конкретних ознак. Так, стаття 9 КУпАП встановлює, що адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна дія, яка посягає на громадський порядок.

У другому випадку застосовується термін, який є узагальненою абстракцією. Він позначає не конкретні фактичні дії та їх наслідки, а результати наукового осмислення емпіричних знань про адміністративний проступок. Це термін "склад адміністративного проступку". У статті 247 "Обставини, що виключають провадження в справі про адміністративне правопорушення" зазначено, що провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за відсутністю у діянні складу адміністративного правопорушення. З цього випливає, що склад проступку – це системна сукупність його характеристик або ознак, за якими серед інших діянь виокремлюються адміністративні проступки.

З вищенаведеного виникає питання: існує чи не існує принципова різниця між ознаками проступку, які прямо указані в законі і тими, що утворюють його склад. Відповідь на нього має бути такою: така різниця існує.

Ознаки, які безпосередньо перелічує закон, зокрема стаття 9 КУпАП, є ознаками апостеріорними. Ознаки, які містить поняття "склад адміністративного проступку" є ознаками апіорними.

Співвідношення апостеріорного і апіорного полягає у тому, що знання, які попередньо були одержані досвідним шляхом (апостеріорні знання, знання набуті з досвіду, емпіричні знання, істина факту), у подальшому передують досвідові, організовують і спрямовують його. Виступають інструментом, який слугує для набуття і формування нових знань теоретичного рівня (апіорні знання, знання набуті зі свідомості, теоретичні знання, істина розуму).

Апостеріорні (емпіричні) ознаки адміністративного проступку фіксуються у законі як результат узагальнення історичного досвіду щодо детермінації небажаних для суспільства діянь. Їх нормативне закріплення є орієнтиром для попередньої кваліфікації адміністративного правопорушення. Наявність у діянні апостеріорних ознак ще не є підставою для його визнання адміністративним проступком і настання юридичної відповідальності. Це підстава для подальшого дослідження (осмислення) усіх обставин вчинку. В адміністративно-правовій теорії таке дослідження або осмислення позначається терміном "адміністративне розслідування".

Адміністративне розслідування здійснюється з використанням апіорних (теоретичних) знань про ознаки адміністративного проступку. Такі знання подає наукове учення про склад адміністративного проступку.

У разі коли результати розслідування доводять, що ознаки вчинку збігаються з апіорними ознаками (ознаками складу), він набуває юридичного змісту як адміністративне правопорушення і виникають підстави для юридичної відповідальності.

Таким чином, апостеріорні ознаки забезпечують розпізнання у різноманітті діянь таких, що мають попередні підстави для їх визнання адміністративними правопорушеннями. Апіорні ознаки забезпечують осмислення зазначених діянь з позицій права і доведення що вони є (або не є) у юридичному (законодавчому) розумінні адміністративними правопорушеннями. Характеристика апіорних ознак збігається з характеристикою компонентів поняття "склад адміністративного проступку".

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07.12.1984. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
2. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных : Утверждено 15 августа 1845 г. Полное собрание Законов Российской империи. Собрание II. Том X. Отд.1. СПб.: Государственная типография. 1891. 1046 с.
3. Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення: прийняті ВР СРСР 23.10.1980 р. *Відомості Верховної Ради СРСР*. 1980. № 44. Ст. 909.

Про законодавче визначення військового збору

*Криницький І.С., д.ю.н., професор, с.н.с.,
Полтавський юридичний інститут*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Надзвичайні податкові важелі часто відігравали ключову роль у забезпеченні належного фінансового базису національної оборони. У цьому контексті можна згадати, наприклад, ейсфору, що справлялася у Стародавній Греції [1, с.54; 2, с.16 – 17], римський трібутум [3, с.23], гетьманський стацій [4, с.61] або радянський воєнний податок часів Другої Світової війни [5]. Цілковитим зрозуміло, що в умовах зовнішньої агресії вітчизняний законотворець скористався позитивним досвідом минулих поколінь. Відповідно, однією з найважливіших новацій вітчизняної податково-правової регламентації останніх років стало впровадження військового збору [6]. Наведений податковий платіж визначався законодавцем як тимчасовий (повинен був справлятися до 1 січня 2015 року) і почав сплачуватися в нашій державі з 3 серпня 2014 року. За п'ять років справляння до Державного бюджету України надійшло близько 57 млрд. грн. від військового збору. При цьому, ми можемо спостерігати стійку тенденцію зростання коштів, що надійшли від наведеного податкового платежу, як у абсолютних (2014 рік – 2.533.661 тис. грн.; 2015 рік – 9.153.976 тис. грн.; 2016 рік – 11.457.211 тис. грн.; 2017 рік – 15.067.038 тис. грн.; 2018 рік – 18.723.464 тис. грн.), так і у відносних параметрах (2014 рік – 0,95% податкових надходжень країни; 2015 рік – 2,23%; 2016 рік – 2,27%; 2017 рік – 2,46%; 2018 рік – 2,61%). Таким чином, зазначений податковий платіж можна визнати досить ефективним податковим важелем.

Натомість навряд чи правовий механізм військового збору можна характеризувати в якості досконалого. До цього часу дискусійним залишається навіть такий ключовий момент, як визначення його правової природи. Не допомагає у цьому сенсі й вітчизняний законотворець, адже легальна дефініція військового збору відсутня. Поряд з зазначеним, варто звернути увагу на його опосередковано артикульовану позицію. Йдеться про дві «реперні точки», дві категорії, що вживаються законодавцем у назві окресленого

податкового платежу: «військовий» та «збір». Зрозуміло, що такий вибір не є випадковим, натомість окреслене рішення закладає деякі протиріччя і, відповідно, його коректність викликає сумніви.

Проаналізуємо кілька аспектів наведеного проблемного питання.

По-перше, на наш погляд, залишається «відкритим» питання щодо належності військового збору до податків або зборів. Законотворець не є у цьому аспекті послідовним. Аналізований податковий платіж визначений у Податковому кодексі України як збір, натомість фіксація в законодавстві його цілей відсутня. На думку ж фахівців-фінансистів збори передбачають саме цільове призначення платежу [7, с.56], вони мають чітку цільову прив'язку [8, с.34]. Вочевидь, що тільки назви у цьому випадку замало. Адже, наприклад, тривалий час такий класичний податок як акциз визначався в податковій системі нашої держави як збір [9; 10; 11]. Тобто, справа полягає не тільки у формальному підході – яку назву надано податковому платежу в податковому законі. Оптимальний варіант – об'єктивна кореляція його назви змісту.

Наявність подібної «білої плями», з одного боку, провокує науковців до висновків, що не відповідають дійсності (про цільове призначення цього платежу [12, с.35] та зумовленість його справляння необхідністю відновлення зруйнованої інфраструктури східних регіонів [12, с.33]). З іншого боку, наявна колізійність штовхає їх до побудови логічного ланцюгу від «сплата військового збору не пов'язана з отриманням спеціальної вигоди або вчиненням на користь його платників будь-яких юридично значущих дій, навпаки, він є безумовним обов'язковим платежем» [13, с.6] до «є всі підстави стверджувати, що за своїм змістом військовий збір має бути віднесений до категорії податків та перейменований на військовий податок» [14, с.23]. Задля усунення наведених протиріч слід чітко визначити та реалізувати концепцію військового збору як збору. Цілком виправданим кроком у цьому напрямку можна вважати внесення змін до ПК України [15] щодо пов'язаності військового збору з проведенням реформи Збройних Сил України.

По-друге, дійсно, розуміння військового збору як податкового платежу розходиться з законодавчим визначенням збору (плати, внеску), що наведене у п.6.2 ст.6 Податкового кодексу України [16], адже цей конкретний обов'язковий платіж до бюджету, справляється з платників без умови отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій. При цьому, взагалі обране законодавцем доволі «вузьке» трактування сутності цього різновиду податкових платежів, ігнорування його цільового характеру, не відповідає не тільки вітчизняним реаліям, але й «канонам» сучасної фінансово-правової доктрини стосовно співвідношення податків і зборів.

По-третє, у податковому законодавстві на цей час відсутня фіксація позиції щодо належності військового збору до будь-якого різновиду податкових платежів. Так, ні стаття 9 ПК України (Загальнодержавні податки та збори), ні стаття 10 ПК України (Місцеві податки) [16] не містять навіть згадки про військовий збір. Відповідно, твердження окремих науковців щодо визначення військового збору у вітчизняному законодавстві як загальнодержавного податку, який сплачується громадянами України [12, с.33] є довільним. Таким чином, цей податковий платіж в окресленому сенсі «зависає у повітрі». В свою чергу відсутність чіткої артикуляції позиції законотворця стосовно визначення місця військового збору в податково-класифікаційному ряду – це суттєва прогалина в сучасній законодавчій регламентації як в цілому національної податкової системи, так й конкретно військового збору.

По-четверте, ми не можемо підтримати викладені в юридичній літературі сумніви щодо використання у назві податкового платежу, що аналізується терміну «військовий» та фактичне отождоження категорій «військовий» і «воєнний» [17, с.256]. За мирного життя наведена вище асоціація взагалі навряд чи мала таку пряму (лінійну) залежність. Та й у термінологічному розрізі категорія «військовий» є похідною від «військо», а не «війна». Поряд з цим, вважаємо, що фінансування війська і фінансування війни все ж таки різні поняття. Відповідно, може існувати два різних військових збори – спеціальні платежі, що

справляються: а) у мирний час; б) у воєнний час. Вважаємо, що у наших вітчизняних реаліях, в умовах наявності агресивно налаштованої сусідньої держави, країни з імперськими амбіціями, варто відмовитися від визначення військового збору як тимчасового обов'язкового платежу. Такий екстремальний фактор не є тимчасовим, а сектор національної оборони нашої держави повинен належно фінансуватися завжди.

На підставі викладеного пропонуємо невідкладно здійснити наступну корекцію чинного законодавства України: а) змінити назву ст.9 ПК України на «Загальнодержавні податки»; б) доповнити Податковий кодекс України ст.9¹ «Загальнодержавні збори» та включити до переліку податкових платежів зазначеного різновиду й військовий збір; в) внести зміни до п.6.2 ст.6 ПК України щодо цільового призначення зборів; г) у п.16¹ підрозділу 10 розділу XX ПК України закріпити військовий збір як платіж, що має цільовий характер та детально регламентувати його податково-правовий механізм («програма-мінімум») або ввести до структури Податкового кодексу України розділ VII «Військовий збір» (цей номер зараз є «вакантним») в якому, зокрема, передбачити законодавче визначення цього податкового платежу («програма-максимум»).

Література

1. Фрадинський О., Машко А. Еволюція надзвичайного оподаткування: від Давньогрецької ейсфори до вітчизняного військового збору. *Світ фінансів*. 2016. № 3. С. 51–61.
2. Булычева Е.В. Эйсфора – военный налог в мирное время (по данным договоров об аренде общественной земли в Аттике середины IV в. до н.э.). *Вестник Российского гуманитарного университета*. 2014. №13. С.15–22.
3. История Древнего мира: в 3 т. / под ред. И.М. Дьяконова, В.Д. Нероновой, И.С. Свеницкой. Т.1: Расцвет древних обществ. М.: Наука; Главная редакция восточной литературы издательства, 1989. 430 с.
4. Шевердін М.М. Правове регулювання прямих податків в Україні в другій половині XVII – першій половині XVIII ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип.30. Том 1. С.60–63.
5. О военном налоге: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 29 декабря 1941 г. «Красное знамя» от 4 января 1942 г.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 31 липня 2014 р. № 1621-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. №39. Ст. 2006.
7. Волощук М.Г., Менджул М.В. Фінансове право: навчальний посібник. Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2012. 216 с.
8. Податкове право України: навчальний посібник / за ред. М.П. Кучерявенка. Харків: Право, 2010. 256 с.
9. Про систему оподаткування: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1251-XII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1991. № 39. Ст. 511.
10. Про акцизний збір: Закон України від 18 грудня 1991 р. № 1996-XII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1992. № 12. Ст. 172.
11. Про акцизний збір: Декрет Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. № 18-92. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1993. № 10. Ст. 82.
12. Маркова Л.Г., Алексеева Р.О. Військовий збір: теоретичний аспект. *Международный научный журнал. Экономические науки*. 2015. № 3. С. 31–36.
13. Ткач С.С., Нальотов О.О. Актуальні питання правового регулювання сплати військового збору. *Кременчук*, 2014. 24 с.
14. Крутова А.С., Нестеренко О.О., Коробкіна І.С. Особливості нарахування та обліку військового збору. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.

15. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28 грудня 2014 р. № 71-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 7-8, № 9. Ст. 55.
16. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
17. Рядінська В.О. Правове забезпечення становлення та розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні : 12.00.07 : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 475 с.

Стадії реалізації інституціональних адміністративних правових потреб становлення поліції України

*Курінний Є.В., д.ю.н., професор
Запорізький національний університет*

Враховуючи поетапне набуття чинності положень Закону України «Про Національну поліцію» [1] (останній етап розпочався з 1 січня 2017 року), у нашій країні накопичилась достатня практика функціонування поліцейських структур, щоб зробити певні попередні висновки про процес становлення вітчизняної поліції та запропонувати подальші обґрунтовані кроки щодо його покращання.

Домінуючим вітчизняним правовим інструментарієм, який регламентує загальні проблеми організації та функціонування поліції було й залишається українське адміністративне право. Для того щоб надати вивченню порушеного питання більшої системності та, якщо хочете, наукового креативу, пропонується розглядати її не як частину загального процесу адміністративно-правового регулювання відносин організації поліції (як частину предмета адміністративного права), а як складову втілення у життя об'єкта цієї галузі права – адміністративно-правового забезпечення реалізації об'єктивно існуючих суспільних потреб, що пов'язані зі становленням поліції в Україні.

Питання про необхідність трансформації міліції у поліцію, почали порушувати майже одразу після набуття незалежності нашою державою 27 років тому. Однак, з огляду на значну заполітизованість, його вирішення у ті роки було майже неможливим.

Потрібен був потужний соціальний імпульс щоб розпочався процес беззастережного прощання зі старими пострадянськими ідеологічними стереотипами та забобонами. Цей зламний час настав на вказаній вище часовій межі, коли більшість міліції перестала «бути з народом» (як це було у 2004-2005 роках) й остаточно стала на бік владного криміналітету на чолі з тодішнім фактичним «резидентом-президентом».

Згадаймо кінець зими та весну 2014 року, у країні період владного хаосу, дискредитовані, а точніше самодискредитовані усі гілки влади (насамперед судова) та «силові» інститути держави – прокуратура, державна безпека, міліція. Переважна більшість військових частин деморалізовані та небоєздатні, як результат – підступний удар у незахищену спину північно-східного «брата-Каїна» (анексія АРК та розпалювання «нової Вандеї» на Донбасі).

Ціною життів і здоров'я тисяч українських громадян та втрати майже 8 відсотків території, на початку 2015 року Україні вдалося більш-менш поновити контроль над соціально-політичною ситуацією в державі, та розпочати давно затребуваний суспільством процес перетворень.

Так, Указом Президента України від 12 січня 2015 року була схвалена «Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020”» (далі Стратегія), метою якої визначалось впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Серед 10-ти першочергових трансформацій Стратегії була названа й реформа правоохоронної системи.

Передбачалося проведення функціональних та організаційних перетворень у системі МВС України. Чіткого розподілу функції із формування політики, що повинно здійснюватися міністерством, та реалізації політики, що має здійснюватися окремим

центральним органом виконавчої влади у системі МВС України – Національною поліцією. Політичне управління та професійне керівництво у сфері правопорядку мали б бути чітко розмежовані, як це передбачено Європейським кодексом поліцейської етики.

Пріоритетним у роботі таких органів визначався принцип законності – система віддання та виконання наказів повинна стати такою, щоб працівник поліції керувався законом і не виконував явно злочинні накази [2].

З того часу минуло понад чотирьох років, початковий період становлення вітчизняної поліції подолав своєрідний часовий рубікон, коли вже можна не тільки побачити певні здобутки цього процесу, а й ті явні та приховані його недоліки. Коли можна зробити висновок яким смисловим змістом наповнюється нова організаційна форма правоохоронної діяльності, чи є перспективи позитивних тенденцій її подальшого функціонування, чи потрібно вносити у цей процес тактичні корегування або визнати чинну стратегію провальною та починати все заново з чистого аркушу.

Щоб поставити максимально об'єктивну оцінку процесу, що розглядається, на мою думку необхідно ознайомити з думкою громадськості стосовно оцінки роботи поліції. Так, як свідчать результати проведеного у грудні 2017 року опитування громадян фондом «Демократичні ініціативи» і Центром Разумкова поліції (без патрульної служби) повністю довіряють 1,7% та скоріше довіряють 20%, зовсім не довіряють 30,5% та скоріше не довіряють 37%, баланс довіри/недовіри в 2017 році -45,8% (динаміка балансу порівняно з 2016 роком - 1,5%). Патрульна поліція має дещо кращі показники їй повністю довіряють 2,9% та скоріше довіряють 31,8%, зовсім не довіряють 21,1% та скоріше не довіряють 29,4%, баланс довіри/недовіри в 2017 році -18,8% (динаміка балансу порівняно з 2016 роком -23,9%) [3].

Рівень довіри до поліції формується не на порожньому місці, а швидше усього під час безпосереднього спілкування громадян з її представниками та за результатами висвітлення засобами масової інформації їх роботи. Зазначений рівень є основним критерієм оцінки ефективності діяльності підрозділів поліції, що зафіксовано у частині 3 статті 11 Закону України «Про Національну поліцію» [1].

Для об'єктивності слід згадати непомірну завантаженість слідчих підрозділів, де середнє навантаження складає по декілька сотень кримінальних проваджень на слідчого (особливо це характерно для великих міст), не кращий стан речей спостерігається у службі дільничних офіцерів поліції, де реформування фактично звелось до малообґрунтованого скорочення відповідних штатних одиниць, те саме можна сказати про оперативні підрозділи поліції, де дуже відчутна нестача досвідчених та кваліфікованих оперативних співробітників.

Питання створення місцевої поліції відкладене на не визначену перспективу, а спроби підмінити її різноманітними муніципальними вартами в умовах незавершеної децентралізації, неоголошеної війни та існування латентних сепаратистських тенденцій в окремих регіонах, сприяє утворенню окремих місцевих «удільних князьків» з власними напівмілітарними формуваннями, що може через деякий час відгукнутись тяжким відлунням як для країни так й її громадян.

Потрібно чесно визнати, що реальний процес становлення поліції в Україні має дуже обмежений формат, що зводиться до впровадження патрульної поліції, яка за три роки свого функціонування майже розгубила той аванс довіри, який надавали їй громадяни у 2015-2016 роках.

Якщо зміст наведеної вище Стратегії сприймається як цілісний, системний програмний документ, у якому чітко викладені інституціональні адміністративні правопотреби, що мають бути реалізовані протягом п'яти років. То вже у Законі України «Про Національну поліцію» ми можемо знайти багато недоліків та прогалин, що фактично гальмують процес становлення української поліції. Наприклад, викладені у статті 2 цього законодавчого акту завдання поліції, розглядаються у контексті надання поліцейських послуг у чотирьох основних сферах. Принаймні одна з них – протидія злочинності апіорі не може охоплюватися, а ні відносинами, а ні потребами публічно-сервісної діяльності, бо розкриття злочинів є головною функцією правоохоронної інституції (поліції), виконання якої

не передбачає притаманну при наданні послуг альтернативу поведінку виконавця (поліцейського), а також обов'язковість відповідного звернення громадянина.

Крім того, у ч.3 статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» наводиться шість різновидів поліції які функціонують у її складі: кримінальна поліція; патрульна поліція; органи досудового слідства; поліція охорони; спеціальна поліція; поліція особливого призначення [1], як бачимо про поліцію громадської (публічної) безпеки у згаданій нормі не згадується, хоча функція така поліцією виконується, про що опосередковано підтвердив голова Національної поліції С. Князев, коли 26 грудня 2017 року заявив про об'єднання патрульної поліції і поліції громадської безпеки до кінця 2018 року до одного загального підрозділу – поліції превенції [4] (яке так фактично й не відбулося).

Як бачимо, впровадження в українське соціальне життя такої правоохоронної інституції як поліція, це насамперед принципово новий зміст діяльності поліцейських, проблематику якого краще досліджувати за допомогою складових згаданого вище об'єкту адміністративного права – відповідних правових потреб.

Зокрема, реалізація інституціональних адміністративних правопотреб становлення поліції складається щонайменше з трьох стадій. Перша – підготовча, на ній визначаються сфера соціального життя, пов'язані з нею державні інститути, які підлягають реформуванню, вивчається громадська думка, наводяться причини та обґрунтування необхідності змін, формуються стратегічна мета та завдання щодо її досягнення. Окреслюється коло суспільних потреб (публічних інтересів), що підлягають реалізації, проводиться підбір правового інструментарію, форми нормативно-правового закріплення, також визначаються ризики можливого виникнення конфлікту інтересів та опору (супротиву) з боку суспільства, усіх владних рівнях держави, органів місцевого самоврядування. Організовується відповідна роз'яснювальна робота у цілому для громадян та представників державно-владного апарату чиї інтереси будуть зачеплені. Готується приблизний кошторис та джерела фінансування реформи, формуються робочі групи на які покладається функція підготовки та погодження організаційно-планової документації де передбачаються конкретні заходи у рамках процесу реформування, відповідальні виконавці та кінцеві терміни реалізації. Також, необхідно не забувати про погодження організаційно-правових кроків між зацікавленими державними інституціями (наприклад між МВС, СБУ та Прокуратурою України), що виключатиме насамперед, настання функціональних прогалин або навпаки дублювання повноважень, унеможливлуватиме різночитання запланованих дій, гарантуватиме гармонізацію напрямків та темпів реформування.

Друга (основна) стадія становлення української поліції на якій втілюються інституціональні адміністративно-правові потреби – це стадія безпосереднього реформування. На ній здійснюється безпосередня реалізація запланованих заходів, проводиться контроль за їх повнотою та своєчасністю. Також у разі потреби вносяться заздалегідь погоджені між зацікавленими відомствами відповідні корегування оперативно-тактичного характеру. Ключовим завданням даної стадії є унеможливлення підміни змісту конкретних правопотреб, що втілюються у життя приватним або клановим інтересом, це має здійснюватися на усьому шляху правобуття починаючи від правоутворення і завершуючи правореалізацією. Принципово важливо, щоб процес безпосереднього втілення заходів реформування контролювався (керувався) з єдиного координуючого центру, бажано під патронатом ініціатора реформ – Президента України.

Третя (завершальна) стадія згаданого процесу – стадія оцінки повноти та якості здійснення запланованих трансформацій. Вона відбувається після завершення визначених термінів реформування, перевірки повноти виконання запланованих заходів та оцінки громадськістю проведених змін. Оформлюється звітом відповідної державної інституції, який затверджується керівником наведеного вище координуючого центру. Ключовим критерієм оцінювання є громадська думка про отримані результати.

Існування третьої остаточної оціночної стадії, не виключає проведення попередніх (проміжних) оцінок відповідної трансформації, які бажано здійснювати після двох-трьох

років реформування, тобто після завершення підготовчої стадії та початкового етапу основної (другої) стадії змін. Саме за допомогою цього попереднього оцінювання, на підставі аналізу повноти та своєчасності виконаних реформаторських заходів, можна визначити перспективи та доцільність подальших кроків змін стосовно певного владної структури (у нашому випадку інституту Національної поліції).

Проводячи попереднє оцінювання становлення української поліції, не потрібно сподіватись на диво, зважаючи на існуючі невирішені проблеми, об'єктивно оцінка не може бути високою та позитивною.

Якщо розглядати зазначений процес як складову реалізації відповідних інституціональних адміністративних правопотреб зафіксованих у наведеній вище Стратегії, то у порівнянні з Прокуратурою України чи СБУ, поліцейська реформа має більше трансформаційних здобутків, хоча ніхто не буде заперечувати їх суперечливість та половинчастість.

Крім того, необхідно зважати в яких умовах відбувається процес реформування – неоголошена війна, зростання правого нігілізму, зубожіння та зневіра значної частини населення країни, десятки тисяч соціально необлаштованих та психологічно вразливих учасників ООС (АТО) та ін.

Однак, саме головне – чинна кланово-олігархічна корупційно-кумівська (сімейна) система (КОКК(С)С), представники якої монополізували владу на усіх її щаблях, в усіх її коридорах та значущих структурах. Ці «господарі життя» ніколи не дадуть зелене світло для повної реалізації інституціональних правопотреб, бо ефективно функціонуюча поліція, розвинена правоохоронна система, сильна держава – це реальна загроза для їх теперішнього панування в країні.

Як свідчить світова історія, існує два варіанта виходу з цієї невтішної ситуації. Перший, чекати коли зазначена безперспективна з позицій суспільного розвитку соціальна схема самоліквідується внаслідок примітивної жадібності її головних репрезентантів. Або другий – прискорити конче потрібний для переважної більшості громадян процес суспільної самоорганізації, шляхом створення принципово нової цивілізаційної парадигми, функціонування якої буде сприяти зростанню питомої ваги самодостатніх громадян (середнього класу), соціально здорового громадянського суспільства та авторитетної правової держави.

Література

1. Про Національну поліцію. Закон України від 2 липня 2015 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
2. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”. Указ Президента України від 12 січня 2015 р. *Урядовий кур’єр*. 15 січня 2015 р. № 6.
3. Українці втратили довіру до патрульної поліції. URL: <https://image.zn.ua/media/images/original/Jan2018/195598.jpg>.
4. Князєв анонсував об’єднання патрульних й поліції громадської безпеки. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2371719-knazev-anonsuvav-obednanna-patrulnih-j-policii-gromadskoi-btzpeki.html>.

Тактичні ризики під час допиту підозрюваного – лідера молодіжної неформальної групи (об’єднання)

Ларкін М.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет

Підготовка до проведення такої ключової комунікативної слідчої (розшукової) дії, як допит підозрюваного, при розслідуванні злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об’єднань), потребує обов’язкового врахування тактичних ризиків, а особливо, коли допитуваний є лідером зазначеного утворення.

Лідерські якості, авторитет, «особливий статус», готовність бути затриманим, притягнутим до кримінальної відповідальності та ін. підвищують тактичні ризики допиту «вожака» молодіжної неформальної групи (об'єднання). При цьому абсолютно справедливим є твердження О.І. Баянова, що «головна причина ризику криється в інформаційній невизначеності, тобто в недостатності, недостовірності інформації, на основі якої встановлюються обставини ситуації. Також причина ризику полягає в наявності безлічі альтернатив (криміналістичних рекомендацій, задач і т.д.), серед яких необхідно зробити вибір, при відсутності часу та інших факторів» [1, с. 499].

В.Ю. Шепітько наголошує на зумовленості тактичного ризику двома групами чинників: об'єктивними (відсутністю або недостатністю інформації, наявністю суперечливих даних, що знижують можливість прогнозу ходу досудового розслідування або можливих ситуацій процесуальної дії та ін.) та суб'єктивними (досвідом слідчого при оцінці зібраного матеріалу, можливостями використання рефлексивного мислення, вмінням аналізувати та прогнозувати можливі ситуації) [2, с. 242].

Саме за цими групами чинників, на нашу думку, буде доцільно розділити тактичні ризики, з якими може стикнутися слідчий, прокурор під час допиту підозрюваного – лідера молодіжної неформальної групи (об'єднання).

Так, до об'єктивних тактичних ризиків можна віднести:

- 1) інформаційну невизначеність процесу розслідування злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) (особливо на початковому етапі розслідування);
- 2) обмеженість у прогнозуванні як самого процесу розслідування злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), так і безпосередньо допиту;
- 3) складність проведення допиту у зв'язку з особою допитуваного.

Суб'єктивними ж тактичними ризиками є:

- 1) відсутність або ж поверхневе ставлення слідчого, прокурора до підготовки проведення допиту підозрюваного – лідера молодіжної неформальної групи (об'єднання). Зокрема, невстановлення повної інформації відносно того, що представляє собою підозрюваний-неформал як особистість;
- 2) відсутність значного практичного досвіду в слідчого, прокурора;
- 3) відмова від присутності під час допиту спеціаліста-психолога та спеціаліста, який вивчає формування і діяльність молодіжних неформальних груп (об'єднань);
- 4) конфліктність допиту підозрюваного – лідера молодіжної неформальної групи (об'єднання). І тут слід погодитися з В.Л. Васильєвим, що «конфліктна ситуація рідко вичерпується подією злочину» [3, с. 487];
- 5) контрпідготовка підозрюваного до проведення допиту;
- 6) відмова від давання показань та/або давання неправдивих показань щодо певних обставин злочину, співучасників (членів молодіжної неформальної групи (об'єднання));
- 7) намагання підозрюваного якось спровокувати слідчого, прокурора до прийняття помилкових тактичних рішень [4, с. 200].
- 8) спроба втечі під час допиту (з кабінету слідчого, прокурора; під час допиту на місці події та ін.).

Окремо хотілося б наголосити, що в деяких випадках часова обмеженість допиту, передбачена ч.2 ст. 224 та ч.2 ст. 226 КПК України [5], використовується підозрюваним для затягування зазначеної слідчої (розшукової) дії, здійснення спроб заплутати слідчого, прокурора.

Отже, врахування тактичних ризиків є необхідною умовою підготовки до проведення допиту підозрюваного – лідера молодіжної неформальної групи (об'єднання), адже це зможе максимально унеможливити настання негативного результату.

Література

1. Криминалистика: информационные технологии доказывания. Учебник для вузов / А.И. Баянов и др.; под редакцией В.Я. Колдина. Москва: Зерцало-М, 2007. 752 с.

2. Криміналістика: підручник: у 2 т. / В.Ю. Шепітько та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. Т.1. 456 с.
3. Васильев В.Л. Юридическая психология: учебник для вузов. 5-е изд. доп. и перераб. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 656 с.
4. Гіда І.С. Підготовка до допиту підозрюваного у вчиненні протидії законній господарській діяльності, яка була здійснена службовою особою. *Право і суспільство*. 2017. № 2. Ч.1. С. 197-201.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.

Сутність адміністративної відповідальності у сфері використання природних ресурсів

Легеза Ю.О., д.ю.н., доцент

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Загальні проблеми юридичної відповідальності неодноразово перебували в центрі уваги науковців-правників, проте, незважаючи на ґрунтовні дослідження, не втратили своєї актуальності. При цьому наявність різночитань та полісемантичність трактувань поняття адміністративної відповідальності посилюються відсутністю його законодавчого визначення, а також дефініцій суміжних понять – «адміністративна правосуб'єктність», «адміністративне правопорушення», – якими оперують судова практика та юридична наука.

Адміністративна відповідальність залишається одним з дискусійним питанням, дискусійним залишаються питання відповідності санкцій за вчинене діяння в цілому, і зокрема – розглядається як один із важливих методів публічного управління у сфері використання природних ресурсів.

Відсутність законодавчого визначення поняття адміністративної відповідальності не сприяє єдності підходів до його розуміння, залишаючись предметом постійних наукових досліджень.

Фундаментальний підхід до визначення поняття адміністративної відповідальності запропонований В.К. Колпаковим та О.В. Кузьменко, що полягає примусовому, з додержанням встановленої процедури, застосуванням правомочним суб'єктом, передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку, заходів впливу, які виконувані правопорушником [1, с. 252]. Подібний підхід запропонований професором В.Б. Авер'яновим, відповідно до якої адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами чи їх посадовими особами до осіб, які вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень [2, с. 430-431].

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері використання природних ресурсів настає за вчинення екологічних правопорушень. Д. В. Лазоренко визначає адміністративну відповідальність за вчинення екологічних правопорушень є видом юридичної відповідальності, яка передбачає заходи адміністративного впливу за протиправні й винні діяння, що порушують встановлений законодавчо порядок використання природних ресурсів [3, с. 125].

Професор О. Я. Лазор підкреслює, що адміністративна відповідальність є специфічним реагуванням на правопорушення, зміст якого полягає у застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченою законом стягнення до суб'єкта правопорушення. Такий вид реагування на правопорушення – оперативний засіб впливу на порушників оскільки застосовується в адміністративному чи судовому порядку і для його використання необов'язково мають бути завдані збитки [4, с. 160].

Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері використання природних ресурсів виступає засобом забезпечення та охорони встановленого державою

правопорядку; є нормативно визначеною і полягає в застосуванні (реалізації) санкцій правових норм; є наслідком винного антигромадського, протиправного діяння; супроводжується державним та громадським осудом правопорушника і вчиненого ним діяння; пов'язана із примусом, з негативними для правопорушника наслідками (матеріального, морального, організаційного характеру), який він зобов'язаний зазнати і фактично зазнає; реалізується у відповідних процесуальних формах [1].

Таким чином, адміністративна відповідальність у сфері використання природних ресурсів визначається як засіб публічного управління, який полягає у застосуванні до особи, винної у порушенні вимог природоресурсного законодавства, адміністративних санкцій (до фізичних осіб та посадових осіб), який реалізується в межах спеціально визначеної процедури відповідними органами державної влади, з метою забезпечення виконання завдання збереження та відновлення природо-ресурсної бази держави. При цьому при вирішенні питання застосування до посадових осіб суб'єктів господарювання, винних у порушенні вимог режиму використання природних ресурсів під час здійснення господарської діяльності, заходів адміністративної відповідальності повинно бути водночас вирішено питання застосування адміністративно-господарських санкцій (вилучення прибутку (доходу); адміністративно-господарський штраф; припинення експортно-імпортних операцій; анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності; обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання; ліквідація суб'єкта господарювання).

Література

1. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2-х томах: Том. 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). К. : «Юридична думка», 2004. 584 с.
3. Лазоренко Д. В. Адміністративно-правове регулювання використання природних ресурсів : дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. К., 2014. 233 с.
4. Лазор О. Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : дис. ... д. наук з держ. упр.: 25.00.02. К., 2004. 479 с.

Запровадження позитивного зарубіжного досвіду правового забезпечення інформаційної діяльності фіскальних органів в Україні

Литвин Н.А., к.ю.н., доцент

Університет Державної фіскальної служби України

Важливою та необхідною складовою частиною ефективної податкової та митної роботи в розвинутих країнах світу є потужне інформаційне забезпечення. Повна взаємодія між інформаційними системами фіскальних органів і їх вільний доступ до інформаційних баз даних інших установ, які мають дані про матеріальні та фінансові активи платників податків, дозволяють оперативно отримати необхідну інформацію під час перевірок суб'єктів господарювання, завчасно вжити необхідних заходів. Аналіз зарубіжного досвіду з питань адміністрування податків свідчить, що в розвинутих країнах світу існують відпрацьовані методи та механізми, які дозволяють радикально модернізувати роботу фіскальних органів на основі застосування сучасних інформаційних технологій та підвищити ефективність діяльності щодо справляння податків і зборів [1].

Дослідження зарубіжного досвіду інформаційного забезпечення діяльності фіскальних органів є необхідною умовою для виявлення нових шляхів удосконалення правового регулювання інформаційного забезпечення адміністративної діяльності у сфері справляння податків в умовах формування інформаційного суспільства та реформи податкової та митної системи в Україні [2, с. 135].

Законодавство розвинених зарубіжних країн передбачає активну інформаційну діяльність, обов'язкову звітність влади перед населенням незалежно від наявності звернень або запитів щодо надання тієї чи іншої інформації, обов'язкове інформування громадян про поточну діяльність фіскальних органів. Інформаційна прозорість і відкритість функціонування контролюючих органів у прогресивних країнах світу викликає довіру з боку населення та не дає приводу сумніватися в їх сумлінній роботі [3, с. 145].

Недостатній рівень правового регулювання питань використання інформаційних технологій у процесі звітування платниками податків призводить до відсутності єдиного підходу щодо подання електронної звітності та до неуніфікованості правил її подання до органів Державної фіскальної служби України (далі – ДФС України). Зазначені обставини зумовлюють значний обсяг звітності в паперовій формі, що призводить до надмірних операційних витрат і витрат часу на підготовку, подання, приймання й оброблення звітності; невиправданих матеріальних витрат на придбання бланків, впливу людського фактора – наявності помилок у звітності, суб'єктивізму, корупційних проявів [4].

Позитивний зарубіжний досвід свідчить, що вже давно необхідно перейти від традиційної паперової технології зберігання та передачі даних до електронної й удосконалити програмно-технічні засоби автоматизованої обробки інформації, що значно полегшить складання й обробку податкової звітності. Відсутність єдиних уніфікованих стандартів і механізмів електронної інформаційної взаємодії центральних органів виконавчої влади та суб'єктів подання звітності зумовила необхідність регулювання цього питання на законодавчому рівні. Для вирішення даної проблеми була розроблена та ухвалена Концепція створення та функціонування автоматизованої системи «Єдине вікно подання електронної звітності» [4]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 року № 809-р був затверджений План заходів щодо реалізації Концепції створення та функціонування автоматизованої системи «Єдине вікно подання електронної звітності». Зазначеним документом було визначено порядок реалізації Концепції з визначенням суб'єктів учинення певних заходів [5].

Аналіз зарубіжного досвіду правового забезпечення інформаційної діяльності фіскальних органів дав можливість зробити висновки, що основою інформатизації в зарубіжних країнах стала відповідна нормативно-правова база, яка визначила порядок реалізації основних положень процесу інформатизації в тій чи іншій сфері суспільних відносин. Крім того, на основі досвіду правового регулювання інформаційного забезпечення фіскальних органів пострадянських країн до Податкового кодексу України, на нашу думку, необхідно внести такі положення: надання і збір інформації; порядок дотримання податкової таємниці; закріплення визначення терміна «податкова таємниця»; визначення суб'єктів, із якими взаємодіють фіскальні органи, та закріплення порядку взаємодії між ними; закріплення відповідальності державних органів за ненадання інформації про справляння податків фіскальними органами.

Також доцільним вважається використати досвід інформаційного забезпечення податкових та митних органів зарубіжних країн у частині: можливості вільного доступу податкових та митних органів до інформаційних баз даних інших установ, які мають дані про доходи, витрати, фінансові зобов'язання та фінансовий стан платників податків (країни ЄС, США); зобов'язань платників податків надавати органам податкового адміністрування всі відомості, що можуть бути використані для визначення бази оподаткування, навіть якщо вони містять інформацію не на користь платника (США); використання інформації бюро кредитних історій, що спеціалізуються на зборі даних про юридичну або фізичну особу, що її ідентифікує, відомостей про виконання нею зобов'язань за кредитними правочинами та іншої відкритої інформації (США, країни ЄС), які характеризують фінансовий стан приватних осіб; здійснення заходів щодо підвищення податкової культури платників податків, де вагомі результати приносить практика висвітлення податковими органами стану перевірок із обов'язковим зазначенням розміру покарання (США, Австралія, Нова Зеландія); створення Єдиного державного інформаційного ресурсу стосовно даних про платників

податків (резидентів та нерезидентів), об'єктів оподаткування з доступом до нього органів публічного адміністрування та правоохоронних органів, що має низку переваг як для органів державної влади (можливість оперативно отримувати достовірну інформацію, не вимагаючи від платників податків (резидентів) різноманітних довідок), так і для нерезидентів (економія часу) (країни ЄС, США, Канада); розробки і впровадження нових технологій і методів роботи з платниками податків (Великобританія); створення єдиного координуючого органу, який зможе за короткий проміжок часу акумулювати сили та засоби різних державних і недержавних органів для протидії загрозам інформаційній безпеці органів ДФС та їх нейтралізації (США, Великобританія, Німеччина).

Література

1. Деменко О.Є. Зарубіжний досвід адміністрування податків та можливості його використання в Україні. URL: [http:// file:///C:/Users/User/Downloads/Nashp_2013_7_34%20\(2\).pdf](http://file:///C:/Users/User/Downloads/Nashp_2013_7_34%20(2).pdf) (дата звернення: 05.04.2018)
2. Косиця О.О. Правове регулювання інформаційного забезпечення адміністративної діяльності у сфері справляння податків: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2014. 230 с.
3. Шевчук Михайло. Інформаційне забезпечення органів фіскальної служби України як елемент стратегічного плану розвитку країни. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/6/33.pdf> (дата звернення: 05.04.2018).
4. Про схвалення Концепції створення та функціонування автоматизованої системи «Єдине вікно подання електронної звітності»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.08.2013 р. № 857-р. Дата оновлення: 07.08.2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2013-p> (дата звернення: 05.04.2018).
5. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції створення та функціонування автоматизованої системи «Єдине вікно подання електронної звітності»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 809-р. Дата оновлення: 17.10.2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/809-2013-p> (дата звернення: 05.04.2018).

Щодо правового регулювання земельних ділянок для городництва

*Луц Д.М., к.ю.н., ст. викладач
Запорізький національний університет*

Відповідно до ст. 36 Земельного Кодексу України громадянам або їх об'єднанням із земель державної або комунальної власності можуть надаватися в оренду земельні ділянки для городництва.

На земельних ділянках, наданих для городництва, закладання багаторічних плодових насаджень, а також спорудження капітальних будівель і споруд не допускається.

На земельних ділянках, наданих для городництва, можуть бути зведені тимчасові споруди для зберігання інвентарю та захисту від непогоди. Після закінчення строку оренди зазначеної земельної ділянки побудовані тимчасові споруди підлягають знесенню власниками цих споруд за їх рахунок [1].

Відповідно до Класифікації видів цільового призначення земель, затвердженої наказом Державного комітету України із земельних ресурсів від 23 липня 2010 р. земельні ділянки для городництва віднесені до земель сільськогосподарського призначення [2].

Варто зазначити, що попри те, що правовому режиму земель для городництва присвячена відповідна стаття Земельного Кодексу України, в законодавстві відсутнє визначення цих земель. У зв'язку з цим, мусимо звернутися до думок науковців. Зокрема, А. М. Мирошніченко пропонує розглядати відповідні землі у загальноприйнятому розумінні як вирощування овочевих культур в особистому господарстві (походження слова від

іменника «город» вказує на те, що городництво первісно здійснювалося на огорожених ділянках садиб) [3].

О. С. Лисанець у своїй праці «Земельно-правові засади городництва громадян» під городництвом пропонує розуміти непідприємницьку сільськогосподарську трудову діяльність, яка здійснюється громадянином індивідуально або у складі об'єднання, пов'язана з використанням на умовах оренди земельних ділянок, за загальним правилом, сільськогосподарського призначення (а саме – орних угідь) для вирощування сільськогосподарських городніх рослинницьких культур та подальшим переважно особистим споживанням городницької продукції суб'єктом права користування земельною ділянкою для городництва та членами його сім'ї [4, с. 8].

О. М. Вовк вважає, що під городництвом розуміється тимчасове використання земельної ділянки для вирощування картоплі, овочів, баштанних культур або кормів для худоби [5, с. 8–9].

Із наведених дефініцій слідує, що городництву притаманна властивість, яка полягає у тому, що на відповідних ділянках можуть вирощуватися тільки овочеві культури.

На нашу думку, зміст поняття «городництво» є близьким до змісту «особисте селянське господарство». Адже, відповідно до ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [6].

Зі змісту статті 36 Земельного Кодексу України слідує, що земельні ділянки для городництва можуть передаватися громадянам тільки на правах оренди. Проте, оренда земельних ділянок для городництва здійснюється без проведення земельних торгів, оскільки відповідно до статті 134 Земельного Кодексу не підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них у разі передачі громадянам земельних ділянок для сінокосіння і випасання худоби, для городництва.

Варто зазначити, що останнім часом поширились випадки придбання на неконкурентних засадах та із заниженою ставкою орендної плати земельних ділянок значних розмірів для городництва фізичними особами, котрі здебільшого займаються саме городництвом не мають наміру. Надалі попри те, що такі земельні ділянки призначені для городництва, вони використовуються суб'єктами господарювання для вирощування сільськогосподарської продукції на продаж та отримання значних прибутків, тобто винятково для ведення товарного сільськогосподарського виробництва [7].

Також, слід звернути увагу на той факт, що у статті 36 Земельного Кодексу України не йдеться про обсяги передачі в оренду відповідних земель. Отже, робимо висновок про те, що можливі обсяги земельної ділянки, яка передається в оренду для городництва не обмежуються.

Також, варто зосередити увагу на тому факті, що земельні ділянки для городництва можуть перебувати в складі інших категорій земель. Зокрема, відповідно до статті 16 Закону України «Про природно-заповідний фонд» проектом організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів може бути передбачено виділення земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідника та його працівників у сінокосах, випасах, городах та паливі відповідно до встановлених нормативів [8].

Література

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.

2. Про затвердження Класифікації видів цільового призначення земель : наказ Державного комітету України із земельних ресурсів від 23 липня 2010 р. № 548. *Офіційний вісник України*. 2010. № 85. Ст. 3006.
3. Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. Київ : Правова єдність, 2009. 496 с.
4. Лисанець О. С. Земельно-правові засади городництва громадян : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2006. 19 с.
5. Вовк О. М. Право громадян на землю в сільській місцевості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 1997. 15 с.
6. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15 травня 2003 р. N 742-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. Ст. 232.
7. Сказко І. Правове регулювання використання земель сільськогосподарського призначення для ведення городництва. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2017/skazko.pdf> (дата звернення: 19.04.2019).
8. Про природно-заповідний фонд : Закон України від 16 червня 1992 року № 2456-XII. *Офіційний вісник України*. 1992. № 34. Ст. 502.

Синергетичний методологічний підхід до пізнання антикорупційних трансформацій публічного права у відкритому суспільстві: теоретичні основи застосування

*Макаренков О.Л., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Когнітивні можливості відносно нашого предмету дослідження прямо пропорційні вдало обраній методології наукового пізнання, що розгортається на тлі усталених теорій верховенства права і свободи людини, праворозуміння, відкритого громадянського суспільства та правової держави, а також інших суміжних їм вчень, концепцій, принципів, концептів тощо, де інтегруючими конститутивними ознаками вчень про ці феномени стають синтез духу і матерії права. Наукове обґрунтування антикорупційних правил виключає будь-які політичні або інші неправові обґрунтування, а, особливо ті, що не ґрунтуються на загальнолюдських цінностях. Ненауковість, реферативність або редуціювання теоретичних положень згаданих у темі трансформацій виключається через урахування усіх суттєвих елементів, їхньої взаємодії між собою та із зовнішнім середовищем. Зрозуміти наявну синергію правових ситуацій та реальності, максимально можливим чином прорахувати їхні непередбачуваність та непевність, скерувати у напрямку соціального прогресу за посередництва зрозумілих і чітких правових норм, що елімінують із суспільних відносин феномен недоброчесності, уможливорює синергетичний методологічний підхід. Саме поняття «підхід» є загальноприйнятим у сучасній соціальній науці з середини 60-х років, що визначаємо як спосіб організації пізнавального процесу в конкретній науці, що фіксує не тільки інструментальну сторону пізнання, але й світоглядну, загальнотеоретичну [1, с. 458]. Практична актуальність підходу і втягнених до його структури методів знайшла свій теоретичний відгук у працях А.Б. Венгерова (синергетика, юридична наука, право), О.М. Джузи, Ю.Ю. Орлова, Р.А. Калюжного (можливості вивчення правових явищ з позицій синергетики), Л. А. Корунчак (проблеми використання синергетичного підходу при дослідженні правових явищ), В.В. Шишкіна (синергетичний підхід у теорії права) та ін. Утім низка питань, зокрема угносеологічному розрізі теми нашої роботи, залишилась недостатньо повно дослідженою, а тому актуальна для теоретичної розробки.

Застосування синергетичного методу засноване на розумінні того, що зміст як соціальної природи людини, так і суспільних відносин не однаковий, а мінливий. Перманентні соціальні трансформації не вичерпуються змінами ідеологічних гасел та розмовами про свободу, прогрес, демократію, складаючи по суті незмінну егоїстичну природу людини. Відповідно залишаємось у межах парадигми неспростовних переваг

сучасної правової доктрини про відповідальну демократію та стійкий розвиток, змістовної пропаганди сучасних владних еліт та антроповимірної роботи створених ними управлінських інститутів, які спираються на загальнолюдські цінності в своїй професійній діяльності, будь-то правоохоронний чи перший-ліпший інший органі публічної влади. Сучасні умови розвитку передбачають максимальне врахування конструктивної енергії (волі, розуму і почуттів) кожного. Інакше прогрес не відбувається. На додаток до вільної дії, інерції та розподілу правової енергії людини синергія правових зв'язків зумовлена абстрактністю відносин між сучасними людьми, що виявляє тенденцію до зростання; послабленням цивілізаційної самодостатності пересічної людини з одночасним посиленням її залежності та підвищенням вразливості до різноманітних ризиків через широке використання інформаційних та інших інноваційних технологій; невинним зростанням кількості людей, розвиток яких або не відбувається, або йде всупереч законам гармонізованого із законами природи прогресу.

Суспільні відносини із забезпечення добросовісного відношення до своїх трудових обов'язків і прав, постають як історично суперечливі, складні, багаторівневі і, разом з тим, цілісний феномен, що тісно взаємопов'язаний з іншими соціальними відносинами у сферах загальнонаціональної політики, економіки, культури тощо. Власне цілісність правового регулювання доброчесності забезпечується через встановлення ідеї верховенства права та похідних від неї принципів, на основі яких відбувається різновекторна самоорганізація людей у функціонально чітко працюючу систему. Якщо за системного методологічного підходу явище корупції піддається традиційним формам логічного осмислення, у т. ч. засобами історичної логіки, герменевтики і формально-догматичного методу, то синергетичний методологічний підхід виявляє очікуваний ефект через загальне у приватному (лат. *inductio*), де обидва показники можуть бути неоднорідні, варіативні, а їхнє розуміння дозволяє з'ясувати сутність нової закономірності (загального) та її диференційованих проявів у діяннях людей. Обраним способом долаємо вже відомі рамки соціальних регуляторів змісту і процедур профілактики корупції. Раніше невідомі (нові) правила стають результатом синергії релевантних суспільних відносин, зміст яких корегуємо відповідно до конструктивної природи цієї соціальної емерджентності (от англ. *emergent*) – властивостей, характерних для ефективної антикорупційної системи управління, проте відсутніх у її окремих учасників (елементах); ознак, наявних у таких елементах, але ще не поширених на усі інші відповідні складові системи. Критерієм вдалого застосування досліджуваного методу як на етапі нормо проектування, так й на етапі реалізації норми права, у т. ч. шляхом правозастосування судами і публічною адміністрацією, стає дієвість у реальних суспільних відносинах, що обумовлює утвердження доброчесності і соціальне схвалення людей, поведінка яких втілює прогрес.

Розкриття логіки мінливих, транзитивних, тільки-но сформованих елементів антикорупційних трансформацій публічного права відбувається через методологічний інструментарій синергетики. Зміни антикорупційних норм цієї сфери права оцінюються як складнопрогнозовані і нестабільні, з численною кількістю кризових процесів та станів, що складає суть специфічних рис досліджуваного нами об'єкта. Питання про ступінь застосовності в юридичній науці ідей синергетики уявляються однією з методологічних проблем у сучасному правопізнанні постмодерністської епохи, де відбувається відхід від традицій, втрата зв'язку з класичними школами і вже раніше накопиченого методологічного досвіду, компенсуванням відсутності самостійного розвитку власне гуманітарної методології запозиченими дослідницькими технологіями з негуманітарного сектора досліджень, а також нестійкістю термінологічної мови у сфері гуманітарних наук і часткова втрата культури користування традиційними поняттями й категоріями. Методологія синергетики виявляється на світоглядному рівні, де правосвідомість і праворозуміння спираються на взаємозв'язок, що будується на принципах логічного становлення, здатності виявляти проміжні стани об'єкта і локальної непередбачуваності [2, с. 30, 34]. При цьому другорядного значення набувають гносеологічні установки, що спрямовують мислення на пізнання класичних форм

об'єктів, які досягли рівня, коли закономірність їхнього зародження, становлення і розвитку виявляється в максимальній мірі і через пізнання його зрілого стану [3, с. 117-118]

Методологічна синергія дозволяє отримати якісно нове уявлення про доброчесні стани і процедури перебігу суспільних відносин, усталених в моральній основі та нестійких у надбудові перекручень правових регуляторів. Постійні перетворення підсистем публічного права та відносин з його доброчесної реалізації, обумовлені впливом чинників не тільки необхідного, але і випадкового характеру. У рамках синергетичного підходу на цьому увага акцентується. Домінантою стає перманентна динаміка (становлення) антикорупційного механізму правового регулювання через накладення внутрішніх і зовнішніх, протидіючих та взаємодіючих засад; на службовому призначенні цих регуляторів по відношенню до суспільства, цільовій установці функціонування усієї правової системи, виходячи з її трансцендентних основ – забезпечення цілісності соціуму силою дії своїх системно побудованих нормативних установок [4, с. 169-170]. Обираючи серед множини випадковостей ті явища, що мають істотне значення, ресурсами цього методу вирішуємо проблему відбору актуальних для прогресу суспільства моделей правовідносин у секторі профілактики корупції та боротьби з нею.

Добросовісність, добропорядність, доброчесність та інші подібні оцінки поведінки людей за своєю природою передбачають, що дії правозастосовників нашоухуються на низку неформалізованих, оціночних понять. «Чинники порядності» (чесність, правдивість, вірність, щирість, доброта, принциповість, чуйність, справедливість, делікатність, вихованість, почуття власної гідності, безкорисливість, патріотизм, скромність, духовність та ін.) регулярно відтворюються також в одному смисловому ряду з іменами порядності, доброчесності, функціонуючи, по суті, як їх синоніми [5, с. 115]. Онтологія сповнених цими поняттями соціальних регуляторів і моральний вибір учасників корупційної справи, їхні цінності, інтереси і потреби та інші елементи складних процесів ефективного впливу на зазначену поведінку відповідних антикорупційних норм (трудового, адміністративного і кримінального права) вдало розглядаються за допомогою понять порядок/хаос, подія/діяння, ентропія/ефективність, біфуркація/ламінальність в рамках методологічного апарату синергетичного підходу і/або пов'язаних із ним опозицій діалектичної та формальної логік. Синергетичні модуси підказують варіанти для найбільш прийняттого рішення антикорупційного врегулювання суспільних відносин. Нові явища матеріального світу і/або вже відомі блага, їхній взаємовплив дають різні підстави для дії норм права, що покликані гарантувати доброчесність людини. При цьому небезпека ентропії права виражається у всякій нестійкості, дезорганізації і нестабільності, які систематично виникають у процесах функціонування і внутрішньої самоорганізації [6] його формально вираженої частини на рівні законодавства і судової практики. а також у відсутності ентропійно-синтропійного балансу у зазначеній сфері, що характеризує напрямок і міру незворотності протікання самовільних процесів і відсутності мультиплікативного росту антикорупційного публічно-правового регулювання, а саме: зловживання публічною владою, незаконного збагачення, втратою економічного потенціалу, соціальної захищеності тощо. Флуктуаційні ефекти цих проблем руйнують правопорядок, виключаючи посилення зв'язності та організаційно-функціональної взаємодії складових елементів правової системи, синхронність циклів правотворення, правореалізації та право охорони/захисту; узгодження та гармонізацію параметрів національних умов розвитку із зовнішніми стандартами вищого класу, наприклад, ЄС, та інших керуючих прогресом імпульсів.

Отже, за допомогою синергетичного методологічного підходу уможливуємо керованість соціального відбору найбільш вдалих форм доброчесної соціальної взаємодії та ймовірні прогнози її трансформацій у світі, який відкритий для негайного впровадження до соціальних практик найбільш прогресивних рішень у відповідних формах права, зокрема у сфері публічних відносин. На додаток до гносеологічного потенціалу класичної логіки (формальної, символічної/математичної, діалектичної) методологічні засоби синергетики дозволяють пізнати складноорганізовані системи, такі як право, суспільство, правові

відносини, а також Ці засоби придатні для перманентного утвердження у публічній сфері категорії доброчесності та елімінації корупції, пізнання логіки права і життєтворчого порядку з біфуркацій та ламінарних варіантів трансформацій хаотично побудованих, ентропійних, інерційних соціальних відносин. Таким чином досліджуваний нами набір методів наукового пізнання діє відносно будь-якої правової системи і врегульованих нею суспільних відносин, забезпечуючи на потрібному когнітивному рівні сприйняття творення і реалізації антикорупційних норм для публічної сфери суспільних відносин баланс доброчесності. Наприклад, ефективні антикорупційні норми для публічно-правової сфери відносин в Україні формулюються за рахунок пізнання ресурсами синергетичного методологічного підходу впливу на корупції несправедливого розподілу національного багатства, транзитивності права і суспільних відносин тощо.

Література

1. Сердюк О. В. Типологія підходів у методології сучасного правознавства. *Форум права*. 2008. № 3. С. 458-463.
2. Кривцова І. С. Методологічна роль синергетики у порівняльно-правовому пізнанні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2008. 233 с.
3. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е изд. М. : Аванта+, 2001. 560 с.
4. Честнов И. Л. Правопонимание в эпоху постмодерна. СПб. : СПБИНВЭСЭП, 2002. 269 с.
5. Воркачев С. Г. «Реликтовое чувство»: порядочность по данным корпусной лингвистики. *Вестник Кемеровского гос. ун-та*. 2016. № 3. С. 111–116.
6. Павлова Ю. В. Правовая энтропия : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 : Владимир, 2004. 173 с.

Теоретико-методологічні засади визначення сутності публічного адміністрування

*Макушев П.В., д.ю.н., професор
Дніпровський гуманітарний університет*

Дослідження сутності публічного адміністрування потребує в першу чергу визначення його змісту, особливостей та специфіки прояву у різних галузях державного управління. Вирішення цього завдання слід розпочати з уточнення теоретико-методологічних засад дослідження змісту дефініції «публічне адміністрування», її місця у категоріальному апараті юриспруденції та співвідношення з більш широко вживаним поняттям «державне управління». Справа в тому, що «публічне» і «державне» розрізняються як за своїми кількісними, так і за якісними характеристиками. Їх перша відмінність виявляється вже під час етимологічного порівняння цих категорій і полягає у традиційно існуючому судженні про відносно більший обсяг поняття «публічний». Зокрема, вітчизняною наукою адміністративного права широкого використовується саме категорія «публічної служби, а її запровадження було обумовлено необхідністю комплексного підходу до вивчення державної і муніципальної служби, маючих спільну мету, соціальну природу та ідентичні організаційно-процедурні механізми.

Існує і одразу декілька аспектів якісної відмінності публічного управління/адміністрування від державного. Насамперед, перше з них містить чітку орієнтацію на публічний інтерес – основну ціннісно-цільову складову всіх розпорядчих заходів. Адже проголошення ч. 1 ст. 3 Основного Закону України найвищою соціальною цінністю людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки, а також поступове становлення та спроба реалізації в Україні концепції «сервісної» держави свідчать про те, що основною метою правозастосовної діяльності виступає встановлення верховенства права, а метою управлінського впливу – гарантування загального блага громадянського суспільства, його стабільний розвиток, поєднаний із забезпеченням і підтримкою ефективних інститутів саморегулювання.

Крім того, у довідниковій літературі термін «публічний» (від лат. *publicus* – суспільний, народний) визначається як відкритий, гласний. В оригіналі ж слово «public» перекладається як те, що відбувається в присутності публіки, людей, прилюдно, відкрито, не приватно [1, с. 614]. Тобто термін «публічний» констатує додаткову необхідність інформаційної взаємодії суб'єктів владних повноважень із суспільством, що є однією із якісних ознак публічного адміністрування. При цьому оперативне поширення достовірних даних про цілі та методи управлінського впливу, права громадян і порядок їх втілення має відбуватися не лише за ініціативи громадськості, як відповідь на запити її окремих представників або організацій (вимушене інформування), але й за ініціативи владних суб'єктів (добровільне інформування). Законодавством передбачається здійснення обох способів такого поширення інформації [2].

Проаналізувавши обсяг поняття «публічний», слід зупинитися на аналізі терміну «адміністрування», що досить часто вживається як синонімічний до змістовно близьких йому термінів («управління» і «регулювання») [3, с. 84-85], а тому важливо встановити його сутнісні особливості, адже розширення понятійно-категоріального апарату науки зазвичай зумовлене потребою відображення у пізнавальній діяльності нового аспекту об'єктивної дійсності. При цьому слід зауважити, що становлення понятійно-категоріального апарату, будучи процесом суб'єктивно-об'єктивним, значною мірою зумовлюється як існуванням індивідуальних поглядів відомих фахівців, так і деструктивного прагнення до новизни або запозичення закордонної термінології. Водночас, широке застосування поняття «адміністрування» (що використовується сьогодні для характеристики механізму управління, реформування виконавчо-розпорядчої діяльності держави, порівняльного методологічного підходу науки державного управління, організаційно-правової діяльності окремих органів, виконання адміністративних повноважень у судовій гілці влади тощо) має об'єктивне підґрунтя та зумовлено прагненням визначити якісно новий аспект взаємодії влади і суспільства. А з метою його виявлення слід розкрити причини оновлення термінології вітчизняної публічно-правової науки у ретроспективі: управління – регулювання – адміністрування.

Підсумовуючи, слід наголосити, що «публічне адміністрування» відображає якісні зміни в характері виконавчо-розпорядчої та організуючої діяльності держави. І якщо воно, наприклад, визначається як діяльність публічної адміністрації з реалізації покладених на неї обов'язків та задоволення загальних публічних інтересів [4, с. 274-275], то має сприйматися у контексті теорії «сервісної держави», хоча емпірична частина цієї та багатьох інших дефініцій є подібною до тлумачень державного управління. При цьому наведені судження значною мірою є ідеалізованими та орієнтуються на пошук передумов доктринального становлення понять, будучи більш логічними, аніж історичними. Насправді ж термін «адміністрування» використовувався для позначення різноманітних сторін правової реальності, і до набуття ним відміченої якісної специфіки, у тому числі й у період панування управлінського підходу, що сьогодні призводить до існування розрізнених поглядів на його зміст, часто пов'язаних із традиційністю застосування в окремих сферах.

У авторів навчального посібника «Основи публічного управління та адміністрування» вказано, що адміністрування означає виконання певних завдань у рамках інструкцій, а те, наскільки добре або наскільки ефективно, залишається за межами його уваги, оскільки контроль над цим є обов'язком політичного суб'єкта, що розробив інструкції [5, с. 87]. Подібне механічне розуміння поняття «адміністрування» обумовлює звуження його змісту лише до організаційно-процедурного забезпечення реалізації управлінських рішень. При цьому, вироблення таких рішень залишається поза межами адміністрування, а останнє має переважно інструментальне значення. Водночас, набуло поширення і більш широке трактування. Дефінієнс придатний і для позначення категорії «державне управління», що свідчить про близьке змістовне навантаження термінів, небезпідставність їхнього отождолення деякими дослідниками. При такому підході, «адміністрування» стає не лише процесом реалізації, але й вироблення управлінських рішень, набуваючи цілісного

завершеного характеру. Тому, на нашу думку, варто відрізнити поняття «вироблення управлінських рішень» від поняття «вироблення державної політики». Лише перше охоплюється змістом адміністрування, друге ж потребує чіткого і послідовного відокремлення від нього. Публічне адміністрування є організаційною, виконавчо-розпорядчою діяльністю компетентного апарату щодо втілення державної політики, натомість вироблення останньої є принципово іншим видом суспільної активності, спрямованим на визначення загальних векторів розвитку країни та здійснюваним особами, які займають політичні посади і несуть політичну відповідальність. Про необхідність чіткого інституційного розмежування відповідних державних функцій неодноразово наголошували вітчизняні науковці, що знайшло часткове втілення у приписах Закону «Про центральні органи виконавчої влади», зокрема у переважному закріпленні функцій забезпечення формування політики за міністерствами (ст. 6) та введенні посади державного секретаря міністерства (ст. 10).

Державна політика, на думку професора І. Г. Лук'яненка, існує не лише як форма публічного адміністрування, але і як його найбільш міцний організаційний потенціал, а публічне адміністрування виступає і як своєрідна форма державної політики, і як засіб її практичного втілення в життя. І якщо тлумачення публічного адміністрування як форми і засобу втілення політики не викликає заперечень, то теза про державну політику як форму публічного адміністрування викликає певні запитання. Можливо, мова йде про те, що результати публічного адміністрування виявляються у процесі вироблення державної політики. Зокрема, Департамент інтелектуальної власності вносить на розгляд Міністра економічного розвитку і торгівлі України пропозиції стосовно забезпечення формування політики в сфері інтелектуальної власності, адже незважаючи на відокремлення політики від публічного адміністрування, набутий досвід все одно залишається цінним інформаційним джерелом для визначення та коригування основних напрямків державного розвитку в цій сфері. Достатньо показовим при цьому є той факт, що англійський термін «public administration» зазвичай перекладався закордонними дослідниками як «державне управління», і лише відносно нещодавно поширеним став переклад за допомогою калькування: «публічне адміністрування». Подібна зміна свідчить про розвиток вітчизняної наукової правосвідомості, адже для зарубіжної теорії поняття завжди залишалося самим собою, але його попередній переклад вже не задовольняє фахівців, оскільки не відображає усвідомлених і прийнятих ними якісних характеристик англomовного аналогу. Такі характеристики насамперед виявляються в оновленні форм і методів публічного адміністрування – поширенні його диспозитивних засад організаційної взаємодії з громадськістю, становленні адміністративного договору як дієвої форми публічного адміністрування, утвердженні гласності, децентралізації влади тощо. Даний емпіричний аспект, на нашу думку, ще раз підтверджує доцільність розуміння адміністрування як управління, оновленого на началах «сервісної держави», відкритості та співпраці з громадськістю.

Існують і інші підходи до пізнання сутності публічного адміністрування, які значно розширюють його зміст далеко за межі обсягу поняття «управління». Перший з них зумовлений відступом від панування концепції управлінського владарювання, визнанням того, що власне «управління» здійснюється лише в окремій частині суспільних відносин, регульованих нормами адміністративного права, та розширенням змісту публічного адміністрування до всього предмету цієї галузі (у тому числі й на ті, які академік В. Б. Авер'янов визначав як «неуправлінські сфери»: застосування адміністративного примусу, розгляд скарг і індивідуальних адміністративних справ та прийняття індивідуальних актів, надання адміністративних послуг, прийняття зобов'язуючих рішень щодо приватних осіб) [6, с. 176]. Наступний підхід тяжіє до широкого трактування державного управління та включає до сфери публічного адміністрування всі три гілки влади: законодавчу, виконавчу, судову а також їх взаємовідносини. Але навряд чи його слід вважати актуальним для вітчизняної правової системи, в якій панує конституційний принцип поділу влади, кожна зі складових

якої втілюється у властивій їй формі (а публічне адміністрування є переважно формою виконавчої гілки влади).

На нашу думку, публічне адміністрування має сприйматися в обсязі всіх врегульованих адміністративним правом суспільних відносин, не обмежуючись лише управлінням, адже теоретичне опрацювання саме не управлінських сфер (насамперед, сприяючого урядування) стало приводом до утвердження поняття «публічне адміністрування». При цьому, ми вважаємо, що його слід доповнити позитивними властивостями, виведеними в межах інших позицій: якісної специфіки, констатованої у межах бачень про ототожнення об'ємної сторони адміністрування та управління, процедурності, професійності та правореалізаційної спрямованості, на яких наголошується в інструментальних трактуваннях публічного адміністрування.

Література

1. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 819 с.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2939-17>; Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р № 2657-XII. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>.
3. Толуб'як В. С. Єдність державного регулювання і стратегічного управління: аспект сталого розвитку регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 10. С. 83-87.
4. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / за заг. ред. Сергія Чернова та ін. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 602 с.
5. Лазор О. Д., Лазор О. Я, Юник І. Г. Основи публічного управління та адміністрування : навч.-метод. посіб. Київ : Ліра-К, 2017. 267 с.
6. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики : монографія / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.

Проблемні питання розуміння джерел права в адміністративному судочинстві

*Мінка Т.П., д.ю.н., доцент
Університет митної справи та фінансів*

Питання про джерела права було і залишається одним із ключових не лише для загальної теорії права, але й для інших галузевих юридичних наук.

Як вже зазначалося, адміністративно-правовою наукою не було розроблено понятійний апарат, який повно розкривав би всі базові характеристики стосовно джерел права в адміністративному судочинстві.

Проблематика джерел адміністративного права та адміністративного процесу характеризується тим, що досліджуване нами правове явище є недостатньо науково вивченим адміністративістами та суб'єктами владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Визначеності та єдності в питаннях джерел права в адміністративному судочинстві, їх системи та видів до цього часу не спостерігається. Між тим, вирішення цього питання є ключовим для всього правозастосовного механізму, який орієнтований на їх використання.

Сьогодні в процесуальній правовій науці також відбувається процес формування теоретичних підходів до джерел процесуального права, критеріїв та науково обґрунтованих підходів до їх розуміння, на їх значення у вітчизняній правовій системі, формування понятійного апарату.

Джерела права в адміністративному судочинстві, як правильно зазначає В.В. Ільков, представляють собою зовнішній спосіб вираження права, встановлюють і закріплюють процесуальні правила поведінки суб'єктів адміністративного судочинства, мають загальнообов'язковий характер для суб'єктів адміністративних процесуальних

правовідносин, певну ступінь формальної визначеності, направлені на реалізацію норм матеріального права та регулювання адміністративно-процесуальних відносин, пов'язаних із здійсненням адміністративного судочинства [1, с. 99].

Тобто, з'ясовуючи сутність джерел права в адміністративному судочинстві, слід виходити з того, що вони: 1) завжди містять норми чи інші правові приписи, які регулюють адміністративно-процесуальну діяльність щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому КАС України; 2) мають встановлену державою або визнану нею офіційну форму (наприклад, форму нормативно-правового акту, рішення ЄСПЛ, судового рішення Верховного Суду); 3) мають формальні та змістовні ознаки; 4) характеризуються певним ступенем формальної визначеності. Окремі джерела права в адміністративному судочинстві мають умовний формально визначений характер (наприклад, дайджести судової практики Верховного Суду); 5) є джерелом інформації про права та обов'язки, поведінку суб'єктів адміністративно-процесуальних відносин.

Література

1. Ільков В. В. Поняття джерел права в адміністративному судочинстві. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 95–101.

Окремі питання митного та прикордонного контролю товарів і транспортних засобів комерційного призначення

Мищенко І. В., к. ю. н., доцент

Національний університет «Одеська юридична академія»

Транскордонні переміщення людей, транспортних засобів, об'єктів матеріального світу, товарів, вантажів, пошти тощо останнім часом набули грандіозних масштабів, і ця тенденція буде лише нарощувати темпи зростання. На щастя, ні безвізовий режим з багатьма країнами світу, ні впевнені кроки до спрощення міжнародної торгівлі не позбавляють роботи українських митників та прикордонників. Адже, як театр починається з вішалки, держава починається з пункту пропуску на державному кордоні, де здійснюється два важливих види державного контролю – митний і прикордонний. Чітке розмежування нормативно-правової бази з питань організації та здійснення кожного з них, суб'єктного складу, процедури і т.д. все ж залишають питання щодо співвідношення окремих елементів цих видів контролю, на які спробуємо відшукати відповіді.

Прикордонний контроль – це державний контроль, що здійснюється Державною прикордонною службою України, який включає комплекс дій і систему заходів, спрямованих на встановлення законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через нього вантажів [1].

Митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм МК України, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [2].

Суттєва різниця у підходах законодавця до визначення цих видів контролю очевидна. Перше визначення, не зважаючи на свою лаконічність, має окреслене коло суб'єктів, чітко сформульовану мету та засоби її досягнення, містить перелік об'єктів такого контролю. Друге визначення відрізняється не тільки розпливчастістю формулювання мети, а й неможливістю зрозуміти межі такого контролю. Забезпечення додержання невизначеним колом суб'єктів норм невизначеного кола нормативно-правових актів (адже окреслення їх меж питаннями державної митної справи є досить умовним, як і саме визначення митної справи України) є, без перебільшення, утопічною ціллю. Немає таких заходів, які би забезпечували дотримання (тобто, непорушення) правових норм з боку всіх і кожного. В ході митного контролю нерідко виявляються факти порушення норм МК України чи інших нормативно-правових актів з питань митної справи, що призводить до відповідних наслідків

– припинення правопорушення, притягнення до відповідальності. Однак вести мову про те, що таким чином відбулося забезпечення дотримання законодавства, не можна, оскільки факт порушення, тобто недодержання, правової норми є очевидним, навіть якщо митникам вдалося відвернути його негативні наслідки.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про прикордонний контроль» прикордонний контроль здійснюється щодо: 1) осіб, які перетинають державний кордон; 2) транспортних засобів, що перевозять через державний кордон осіб та вантажі; 3) вантажів, що переміщуються через державний кордон. Очевидно, що особи є головними об'єктами прикордонного контролю, діям і заходам щодо них присвячена більшість положень цього закону.

Натомість відповідно до ч. статті 318 МК України митному контролю підлягають усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України, тобто об'єктами цього виду контролю є товари і транспортні засоби комерційного призначення.

Порівнюючи наведені об'єкти відповідних видів контролю, бачимо їх частковий збіг. Зокрема, і митному, і прикордонному контролю підлягають транспортні засоби, якими перевозяться особи, вантажі (за термінологією МК України це транспортні засоби комерційного призначення), а також вантажі у розумінні Закону України «Про прикордонний контроль», які підпадають під дефініцію «товари» у розумінні МК України.

Аналізуючи положення МК України, зокрема стосовно форм митного контролю, можна дійти висновку, що всі вони спрямовані на з'ясування законності переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України (тобто відповідності правовим нормам, які, зокрема, встановлюють порядок та умови переміщення таких товарів і транспортних засобів). Таке з'ясування у кожному конкретному випадку відбувається зі своїми особливостями, однак обов'язково включає, приміром, перевірку достовірності, комплектності, правильності заповнення всіх передбачених документів, правильності визначення митної вартості та країни походження товарів, точність нарахування митних платежів, коректність застосування заходів нетарифного регулювання, відповідність фактичних показників щодо товару тим, що містяться в супровідних документах, тощо.

Що ж до прикордонного контролю вантажів і транспортних засобів, то згідно з ч. 4 статті 2 Закону України «Про прикордонний контроль» він включає, серед іншого, огляд осіб, транспортних засобів, вантажів, а також перевірку автомобільних транспортних засобів з метою виявлення викрадених. Очевидно, що огляд транспортних засобів і вантажів, а так само й огляд осіб в рамках прикордонного контролю має здійснюватися на предмет, відмінний від того, який властивий митному огляду товарів і транспортних засобів та особистому огляду громадян.

У цьому контексті ключову роль відіграє мета прикордонного контролю, яка закріплена у ч. 2 статті 2 згаданого вище Закону України, – протидія незаконному переміщенню осіб через державний кордон, незаконній міграції, торгівлі людьми, а також незаконному переміщенню зброї, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, боєприпасів, вибухових речовин, матеріалів і предметів, заборонених до переміщення через державний кордон.

Огляд транспортних засобів і вантажів, які перетинають державний кордон, здійснюється з метою виявлення обладнаних схованок, за допомогою яких можуть незаконно перетинати державний кордон України зазначені вище особи, предмети, речовини тощо, а також виявлення викрадених транспортних засобів [3].

Важливо зауважити, що відповідно до п. 6 статті 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» у випадку перебування вантажів і транспортних засобів, які підлягають огляду в рамках прикордонного контролю, під митним контролем такий огляд здійснюється спільно з митними органами [4].

Таким чином, огляд транспортних засобів (комерційного призначення) та вантажів (товарів) як форми прикордонного та митного контролю мають різне спрямування, обумовлене різними цілями відповідних видів контролю.

Цікаво, до речі, що в літературі існує думка про те, що особи, які перетинають митний кордон, є об'єктом митного контролю, поряд із товарами, транспортними засобами комерційного призначення, документами та відомостями, передбаченими статтею 335 МК України [5, с. 10]. Зазначена теза обґрунтовується наявністю в МК України таких форм митного контролю, як усне опитування та особистий огляд. Попри це в якості об'єкту митного контролю не виділяється, наприклад, багаж чи ручна поклажа, зважаючи на наявність такої форми митного контролю, як їхній огляд. МК України встановлює порядок і умови переміщення через митний кордон України тільки товарів і транспортних засобів комерційного призначення і не визначає порядку переміщення через цей кордон осіб, відтак повноваження щодо перевірки дотримання законодавства при переміщенні через митний кордон стосуються саме товарів і таких транспортних засобів. На користь цієї тези свідчить також і положення ч. 1 статті 321 МК України про перебування саме товарів і транспортних засобів, а не осіб, під митним контролем.

Щодо осіб митні та прикордонні органи мають досить різні за змістом повноваження, деякою мірою навіть протилежні. Для органів прикордонної служби транспортні засоби і вантажі, які перетинають державний кордон, є, в тому числі, засобом для незаконного переміщення осіб. В той час, коли для митних органів, навпаки, – особа (її одяг, взуття, тіло тощо) є одним зі способів приховати певні товари від митного контролю. Звідси й різні підходи до здійснення щодо осіб контрольних заходів.

Література

1. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 6. Ст. 46
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI // Офіційний вісник України. 2012. № 32. Ст. 1175.
3. Про організацію та здійснення огляду транспортних засобів і вантажів: Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 22.04.2011 № 260 / Адміністрація Державної прикордонної служби України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0260621-11> (дата звернення 19.04.2019)
4. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст.208
5. Прокопенко В.В. Митні формальності на транспорті в Україні та їх адаптація до міжнародних митних норм, правил та стандартів: автореф. дис. ... д-ра юр. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 32 с.

До питання укладення договору про повну матеріальну відповідальність працівника у світлі прийняття нового Трудового кодексу України

Омельянчик С.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет

Стрімкий розвиток ринкових відносин у сфері праці, необхідність адаптації трудового законодавства до норм законодавства Європейського Союзу, застарілість деяких положень Кодексу законів про працю України та активізація зусиль відносно прийняття нового Трудового кодексу визначають пріоритетність досліджень у сфері трудових та тісно пов'язаних із ними відносин. Одним із інститутів трудового права, що потребує ґрунтовного законодавчого та наукового підходу до його вдосконалення є інститут матеріальної відповідальності. Як правильно зазначає С.М. Прилипко цей інститут є одним з видів юридичної відповідальності (поряд з кримінальною, адміністративною й дисциплінарною),

йому притаманні певні специфічні ознаки й особливості, а також свій механізм правового регулювання й реалізації [1, с. 155].

Проблеми матеріальної відповідальності знайшли своє відображення у працях таких вчених: М.Й. Бару, В.С. Венедиктов, О.М. Коротка, А.І. Мотрич, С.М. Прилипко, С.В. Синенко, Н.М. Хуторян, О.М. Ярошенко та інших. Не можна не погодитись із думкою О.М. Короткої, яка аналізуючи наукові дослідження, присвячені проблемам регулювання матеріальної відповідальності сторін трудового договору, відзначає, що, хоча у вітчизняній і зарубіжній літературі проблемам удосконалення правового регулювання зазначеного інституту трудового права приділялася певна увага, багато важливих аспектів матеріальної відповідальності залишилися поза увагою дослідників [2, с. 4]. Одним з таких аспектів є матеріальна відповідальність працівника при укладенні договору про повну матеріальну відповідальність із роботодавцем.

Договір про повну матеріальну відповідальність – це угода між працівником і роботодавцем щодо взяття працівником на себе повної матеріальної відповідальності за збереження ввірених йому матеріальних цінностей. Згідно з Типовим договором про повну матеріальну відповідальність працівник зобов'язаний бережливо ставитися до матеріальних цінностей, вести їх облік, брати участь в інвентаризації тощо. Роботодавець у свою чергу зобов'язаний створювати працівнику умови, необхідні для нормальної роботи та забезпечення повного збереження переданих працівнику цінностей. Невиконання роботодавцем своїх обов'язків матиме наслідком зменшення обсягу суми відшкодування для працівника [3, с. 389].

Відповідно до статті 135-1 КЗпП України договори про повну матеріальну відповідальність укладаються лише в письмовій формі з працівниками, які досягли 18 років і які обіймають посади або виконують роботи, безпосередньо пов'язані зі зберіганням, обробкою, продажем (відпуском), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих їм цінностей. Як зазначено в статті 135-1, перелік таких посад і робіт, а також типовий договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність затверджуються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [4]. Разом із тим в Україні дотепер діє Перелік посад і робіт, що заміщуються чи виконуються працівниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення збереження цінностей, переданих їм на схов, обробку, продаж (відпуск), перевезення або застосування в процесі виробництва, затверджений Постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС від 28 грудня 1977 р. № 447/24 (далі – Перелік № 447) [5]. На практиці ж досить часто виникають ситуації, коли роботодавець укладає договори про повну матеріальну відповідальність із працівниками, чії роботи або посади не входять до Переліку № 447 (машиніст, водій, механік станції технічного обслуговування тощо).

Варто зазначити, що факт укладення договору про повну матеріальну відповідальність не може бути підставою для притягнення працівника до повної матеріальної відповідальності, якщо він не підпадає під категорію працівників, із якими роботодавець, згідно із законодавством, може укласти такий договір. Щодо цього Пленум Верховного Суду України в пункті 8 Постанови «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками» від 29 грудня 1992 р. № 14 роз'яснив, що розглядаючи справи про матеріальну відповідальність на підставі письмового договору, укладеного працівником із підприємством, про взяття на себе повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна й інших цінностей (недостача, зіпсуття), переданих йому для зберігання або інших цілей (пункт 1 статті 134 КЗпП України), суд зобов'язаний перевірити, чи належить відповідач до категорії працівників, із якими згідно зі статтею 135-1 КЗпП України може бути укладено такий договір, та чи укладали його. Коли немає цих умов, на працівника за заподіяну ним шкоду може бути покладена лише обмежена матеріальна відповідальність, якщо згідно із чинним законодавством працівник з інших підстав не несе матеріальної відповідальності, що полягає у

відшкодуванні в повному розмірі шкоди [6]. Тобто якщо навіть із працівником уклали договір про повну матеріальну відповідальність, проте його посада й робота відсутня в Переліку № 447, такий договір вважається недійсним, оскільки погіршує права працівника порівняно із законодавством.

Потрібно додати, що низка посад і робіт, пов'язаних із роботою з матеріальними цінностями, не міститься в Переліку № 447 у зв'язку з його застарілістю, що обмежує право роботодавця на захист власного майна. Вказаний недолік варто обов'язково врахувати в проекті нового Трудового кодексу України від 27 грудня 2014 р. № 1658 або вирішити це питання іншим чином.

Згідно зі статтею 338 проекту Трудового кодексу України письмовий договір про повну матеріальну відповідальність може укладатися з працівником, що досяг вісімнадцятирічного віку й виконує роботи, безпосередньо пов'язані з:

- 1) отриманням для будь-яких цілей:
 - грошей, у тому числі іноземної валюти;
 - дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, ювелірних, побутових і промислових виробів або матеріалів, виготовлених із використанням дорогоцінних металів або дорогоцінного каміння, відходів або брухту, що містять дорогоцінні метали чи дорогоцінне каміння;
 - синтетичного корунду або виробів із нього;
- 2) продажем або видачею товарів (продукції), підготовкою їх до продажу, у тому числі у сфері громадського харчування, а також із комплектуванням пасажирських суден, вагонів, літаків;
- 3) отриманням матеріальних цінностей для зберігання, перевірки їх якості, обробки з метою подальшої доставки, для транспортування (доставки, супроводження), комплектування, ремонту, відновлення, регулювання, подальшої передачі іншим працівникам, використання в роботі як сировини матеріалів, напівфабрикатів, комплектувальних виробів, запасних частин, видачі будь-яким особам, а також для інших цілей;
- 4) виготовленням, зберіганням, транспортуванням, відбиранням, рахуванням, упаковкою й видачею грошей, цінних паперів, напівфабрикатів, а також усіх видів бланків цінних паперів, документів суворого обліку, знаків поштової оплати й матеріалів, які використовуються в їх виготовленні;
- 5) виготовленням і зберіганням квитків, талонів, абонементів та інших подібних розрахункових документів [7].

С.В. Синенко пропонує доповнити цей перелік шостим пунктом із внесенням до нього працівників, що здійснюють керування транспортними засобами всіх видів транспорту [8, с. 18].

Таким чином, проект Трудового кодексу України містить тільки перелік робіт, під час виконання яких із працівником може бути укладений договір про повну матеріальну відповідальність. З одного боку, такий підхід значно спрощує можливість роботодавця для укладення договору, оскільки надає йому можливість укласти договір про повну матеріальну відповідальність з усіма працівниками (незалежно від займаної посади), які виконують названі вище роботи. Водночас значна частина робіт, пов'язаних із матеріальними цінностями, не входить до статті 338 проекту Трудового кодексу України, у зв'язку із чим вона потребує подальшого вдосконалення. Також слід зазначити, що питання укладення договору про повну матеріальну відповідальність потребують чіткого законодавчого регулювання, з метою захисту як інтересів найманих працівників так і охорони та збереження майна роботодавця.

Література

1. Прилипко С.М. До питання матеріальної відповідальності сторін трудового договору. *Проблеми законності* : збірник наукових праць. 2009. № 100. С. 155-164.

2. Коротка О.М. Удосконалення правового регулювання матеріальної відповідальності в умовах ринкової економіки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків. 2003. 20 с.
3. Пилипенко П.Д. Трудове право України : академічний курс. К. : Ін Юре, 2014. 552 с.
4. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. № 50. Ст. 375.
5. Про затвердження переліку посад і робіт, які заміщуються працівниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення схоронності цінностей, переданих їм для збереження, обробки, продажу (відпуску), перевезення або застосування у процесі виробництва, а також типового договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність : постанова Держкомітету Ради Міністрів СРСР по праці та соціальних питаннях і Секретаріату ВЦРПС від 28 грудня 1977 р. № 447/24. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0447400-77>.
6. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29.12. 1992 №14. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-92>
7. Проект Трудового кодексу України від 27.12.2014 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
8. Синенко С.В. Проблемні аспекти матеріальної відповідальності працівників транспорту. *Юридичний вісник*. 2015. №2. С. 15-19.

Право приватних охоронних структур на володіння і застосування в своїй діяльності вогнепальної зброї

Параниця С.П., к.юн., доцент

Університет державної фіскальної служби України

Нині йдуть важки процеси структурування в різних сферах безпеки. Однією із перших сфер, яка пройшла ці процеси, опинилася сфера охорони. За сучасних умов розвитку охоронної діяльності в Україні головними загрозами для ринку безпеки є недобросовісна внутрішня конкуренція учасників ринку, недосконала система оподаткування та невирішеність питання зі зброєю для мобільних груп реагування.

Для України ж актуальність питання приватних охоронних структур у першу чергу обумовлюється перманентно критичним станом національної економіки, який є наслідком суто вітчизняних проблем, лише усугубленим світовими кризовими явищами, в тому числі і з питань обігу зброї.

Досліджуючи проблемні питання застосування зброї суб'єктами приватних охоронних підприємств в Україні, слід підкреслити, що стосовно оснащення приватних сил охорони спеціальними засобами та засобами самооборони, то їх придбання і використання обмежується Постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 р. № 2471-12. Відповідно до норм цієї Постанови у власності громадян, громадських об'єднань та юридичних осіб недержавної форми власності не можуть перебувати зброя та боєприпаси до неї, а також електрошоківі пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім засобів самооборони, заряджених речовинами слезоточивою та дратівливою дії [1].

Підхід законодавця до обігу зброї в Україні виглядає неоднозначним. В цій сфері великі очікування покладають на Закон України «Про зброю». Питання надання дозволу на володіння вогнепальною зброєю в цілях самозахисту є спірним питанням на сьогоднішній момент, який вартий самостійного дослідження. Проте лібералізація в сфері обігу зброї повинна відбутись, адже професія охоронця пов'язана з суттєвим ризиком для життя і здоров'я.

Постанова від 11 лютого 2013 р. № 97 «Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання і використання яких здійснюється суб'єктами охоронної

діяльності», визначила перелік спецзасобів, в тому числі і зброю, які можуть використовувати у своїй професійній діяльності охоронні агентства, включивши в нього:

- бронежилети;
- захисні каски;
- газові балончики з аерозолями сльозоточивої та дратівної дії;
- газові пістолети і револьвери, патрони до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії;
- гумові кийки;
- наручники пластикові (текстильні) одноразового використання;
- електрошокові пристрої;
- пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначені патрони [2].

У примітці до загального переліку сказано про те, що використовувати спецзасоби: електрошокові пристрої, пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначені патрони дозволено виключно суб'єктам охоронної діяльності, які охороняють особливо важливі об'єкти права державної власності або надають охоронні послуги із залученням власного транспорту реагування та використанням пунктів централізованого спостереження.

Наказом МВС від 22.08.1998 року «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» охоронна фірма, які хоче озброїти своїх охоронців повинні відповідати заявленим критеріям [3].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії» від 7.09.1993 р. № 706, належать упаковки з аерозолями сльозоточивої та дратівливої дії (газові балончики) та газові пістолети і револьвери та патрони до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівливої дії [4].

Охоронних фірм, яких на території України зареєстровано майже 5 тисяч, тих. Такі охоронні підприємства мають 7-10 річну історію діяльності, з власною значною матеріально-технічною базою (пульти централізованого спостереження, транспорт реагування) та досвідченим кваліфікованим персоналом охорони. Це, як правило, колишні співробітники МВС, СБУ, Збройних сил України, інших військових формувань. Загальна кількість особового складу персоналу охорони охоронних фірм складає понад 400 тисяч осіб [5]. Чотири постріли, що прогрімилі 26 вересня 2012 року в торговому центрі "Караван", відкрили нову еру на ринку охоронних послуг в Україні. Уся країна побачила на розміщених в інтернеті відеозаписах, наскільки безпорадною виявилася охорона [6].

Та звісно, урівняти «приватників» та поліцію дуже хотіли бізнесмени та політики різних рівнів. Якщо їх охоронці навіть носять вогнепальну зброю, то це глибоко протизаконно. Інколи вони отримують на себе спецдозволи на застосування пістолетів з так званими «гумовими кулями». Надати приватним охоронцям більших повноважень дуже хотіли, зокрема, банки. Вони дуже потерпали від того, що ДСО монополю встановлювала надвисокі тарифи за свої послуги.

Вивчаючи з цього приводу закордонний досвід застосування зброї приватними охоронними структурами слід зазначити, що у всіх країнах Заходу приватним детективам та охоронним службам згідно законодавства при охороні власності та громадського порядку дозволено зберігати, застосовувати та використовувати вогнепальну зброю. У багатьох країнах дедалі більше орієнтуються не лише на поліцейські органи, а й на широке

використання для правоохоронних цілей приватних детективних і охоронних служб. Світовий досвід переконує, що не всі види правоохоронних функцій у належному обсязі можуть виконувати державні органи. Внаслідок цього за кордоном значного поширення набули приватні розшукові, детективні та охоронні бюро тощо.

Послугами зазначених служб користуються не лише приватні особи, а й державні органи. Наприклад, у США атомні електростанції охороняються приватною охоронною фірмою «Вокненхат корпорейшн». Вона спеціалізується на охороні надсекретних об'єктів, які належать як державі, так і найбільшим корпораціям; а приватна фірма «Локенхад» забезпечує будівництво й охорону в'язниць. Діяльність таких організацій вигідна для держави, оскільки вони не беруть з бюджету коштів, а навпаки, поповнюють його, сплачуючи податки [7, с. 7].

Замість контролю за озброєнням населення – залучення приватних охоронних агентств" – пише американський тижневик "Бізнесуїк".

Кривава різанина в кінотеатрі міста Аврора, штат Колорадо, спровокувала дискусії про посилення законів про володіння зброєю, які зазвичай виникають в таких випадках. Звичайно ж, ліберали наполягають на тому, що американці можуть обійтися без обойм, місткістю 100 патронів, яка, згідно з відомостями поліції, використовувалася колорадським стрільцем.

У свою чергу Національна стрілецька асоціація США – як тільки її представники сподобляться викласти свою позицію з цього питання – швидше за все, буде налагоджена проти будь-яких заходів по контролю за поширенням боєприпасів серед населення.

Керівництво Міжнародного аеропорту Сакраменто вирішило використати приватну охорону. Харди Екрі, директор аеропорту сказав, що, на його думку, приватні охоронні агентства здатні надати ефективніший сервіс, ніж урядові організації. "Ми прибічники співпраці з часткою підприємствами – говорив Екрі від імені керівництва аеропорту Сакраменто – Я думаю, що пасажирам буде наданий більш високий рівень сервісу" [8].

У Франції приватні детективні служби залучаються для виявлення фактів приховування доходів від оподаткування.

У Великій Британії одна з найбільших приватних служб безпеки «Сек'юрикор» забезпечує охорону банків, приміщень фірм, коштів і коштовностей під час їхнього перевезення, а також осіб, які підлягають 142 депортації. За виконання послуг Міністерство внутрішніх справ цієї країни щорічно сплачує приватним охоронцям і детективам один мільйон фунтів стерлінгів [9].

Варто погодитись із А. Г. Сачаво, який здійснюючи порівняльно-правовий аналіз розвитку приватної охоронної діяльності в зарубіжних країнах зазначає, що у всіх закордонних країнах існує нормативне урегульована взаємодія поліції з фірмами, асоціаціями, бюро приватних детективних та охоронних служб у галузі попередження правопорушень. Таке співробітництво може мати різні форми. Що ж стосується адміністративно-правового регулювання приватної охоронної діяльності, взаємодії органів внутрішніх справ з приватними охоронними підприємствами в попередженні правопорушень [10].

Багато співробітників ГСО вже мають право носити зброю. Значить, потенційно, за новими правилами, могли б озброїтися ще 400 000 чоловік – цілої армії. Але, за словами С. Шабовти, право на носіння зброї представлятиметься вибірково – лише тим охоронним компаніям, які відповідають чіткому переліку критеріїв. «Швидше за все, це будуть ті фірми, у яких є відеоспостереження і групи швидкого реагування», – вважає президент федерації [11].

Тривалий час у державі існує суспільно-політичне напруження, що призвело до великої кількості незареєстрованої вогнепальної зброї, яка знаходиться в руках кримінальних елементів. Крім того незаконне існування та активна діяльність озброєних самоорганізованих угруповань створює дуже складні умови для роботи охоронних підприємств з охорони майна фізичних і юридичних осіб, а також взаємодії з територіальними органами внутрішніх справ з охорони громадського порядку.

На даний час особливо відчувається недостатність існуючих засобів оборони в суб'єктів охоронної діяльності.

Література

1. Про право власності на окремі види майна : Закон України від 17.06.1992 р. № 2471-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1992, № 35, ст. 517.
2. Про затвердження переліку спеціальних засобів, придбання, зберігання і використання яких здійснюється суб'єктами охоронної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2013 р. № 97. Дата оновлення: 11.02.2013. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/97-2013-%D0%BF> (дата звернення 15.04.2019).
3. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : Наказ міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 6222. Дата оновлення: 15.05.2018. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98> (дата звернення 15.04.2019).
4. Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівливої дії : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1993 № 706. Дата оновлення: 19.11.2012. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-93-%D0%BF> (дата звернення: 15.04.2019).
5. Сидоренко С. Концепція розвитку охоронної діяльності створення резервної системи безпеки України. URL:<http://ufpb.kiev.ua/index.php/all-news/68-kontseptsiji-rozvitku-okhoronnoji-diyalnosti-stvorenniya-rezervnoji-sistemi-bezpeki>.
6. Четыре выстрела в киевском супермаркете 26 сентября потрясли Украину. URL:<https://ru.tsn.ua/ukrayina/strelba-v-karavane-vse-podrobnosti-tragedii.html>.
7. Сатановський О. Недержавна служба безпеки захищає бізнес : (бесіда з віце-президентом Федерації недерж. служби безпеки України). Час-Тіме. 1999. 2 березня. С. 7.
8. Міжнародна діяльність зарубіжних охоронних агентств. URL:<http://bodyguards.com.ua/protection/1721-mzhnarodna-dyalnst-zarubzhnih-ohoronnih-agenstv.html>.
9. Дашков Г. В., Кигас В. Н., Мелик-Дадаева И. А., Тюрина Л. П. Обеспечение законности в деятельности частных правоохранительных служб за рубежом. М., 1994.
10. Сачаво А. Г. Адміністративно-правові основи діяльності приватних охоронних структур та їх взаємодія з ОВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2004. 163 с.
11. Скільки коштує в Україні приватна охорона? URL:<http://bodyguards.com.ua/protection/1735-sklki-koshtuye-v-ukrayin-privatna-ohorona.html>.

Модифікація функцій адміністративного права в аспекті трансформації його системи: тенденції та перспективи

*Пирожкова Ю.В., д.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Сучасний розвиток юридичної науки характеризується посиленою увагою науковців до трансформації правової форми організації суспільних відносин та актуалізує питання з'ясування функціонального призначення права у цьому процесі. Дослідження різноманітних функцій адміністративного права завжди є необхідним, адже і право, і життя постійно змінюються, з'являються нові форми суспільних відносин, удосконалюються способи їх правового регулювання. А функції права розкривають напрямки його впливу на суспільні відносини. Функціональне дослідження адміністративного права обумовлене, перш за все, тим, що його безпосереднє існування пов'язане із його властивістю активно розв'язувати певні соціальні завдання, по-друге, проблема функцій адміністративного права набуває

особливого значення при вивченні його як системного об'єкта – як регулятивної, охоронної, інформаційної, ідеологічної, аксіологічної системи; по-третє, у загальній теорії систем функції виступають в якості однієї із головних характеристик сутності об'єкта, що розглядається. Необхідність реалізації певних завдань та потреба в засобах їх реалізації породжує існування самої системи – носія відповідних функцій.

В наслідок докорінного реформування правової думки щодо сутності адміністративного права, суттєвих змін зазнає як система адміністративного права в цілому, так і безумовно ті функції яке воно покликане виконувати у суспільстві, адже останнім часом в адміністративно-правовій доктрині виникли певні дискусії щодо доцільності відокремлення певних складових системи адміністративного права у відносно самостійні галузі, що безумовно автоматично впливає на його галузеві функції, яке воно покликане виконувати.

Сучасні дискусії навколо трансформації системи адміністративного права, пов'язані із стійкою тенденцією актуалізації досліджень комплексних утворень, окремих нових галузей права, зокрема вже мова йде про медичне, фармацевтичне, космічне, транспортне, інформаційне, військове, пенсійне, туристичне, міграційне, службове право тощо. Так, Є. Додін, С. Ківалов, О. Константи́й, Б. Кормич, В. Настюк, В. Ченцов, М. Шульга відстоюють позицію щодо митного права як окремої галузі права; О. Антонюк, В. Гіжевський, Е. Демський, В. Развадовський, М. Шелухін досить змістовно зупиняються на вирішенні питання щодо транспортного права; Б. Брижко, Р. Калюжний, О. Селезньова, В. Цимбалюк, М. Швець окреслюють специфіку та структуру інформаційного права; Д. Вінницький, Д. Бачурін, А. Бризгалін, Г. Петрова вважають податкове право сформованою галуззю; С. Стеценко В. Стеценко, І. Сенюта виділяють медичне право як окрему галузь вітчизняного права [1, с. 70-71], С. Припутень досліджує предмет, метод, функції службового права [2, с. 10-12]. Отже, констатуючи зазначений факт відокремлення Ю. Битяк звертає увагу на необхідності серйозного переосмислення особливої частини адміністративного права, яке завжди пов'язувалось з державним управлінням різними галузями і сферами діяльності [3, с. 173], що відповідно призведе до модифікації функцій адміністративного права як в аспекті їхнього якісного оновлення, так і перегляду всієї функціональної системи галузі.

Зупинимося на основних питаннях щодо можливої трансформації системи сучасного адміністративного права. Так, останнім часом в адміністративно-правовій доктрині актуалізуються дослідження адміністративно-процесуальних відносин. В межах дослідження вважаємо за доцільне визначитися із місцем адміністративно-процесуальних правовідносин в парадигмі адміністративного права. В залежності від підходу до визначення поняття «адміністративний процес» можна констатувати, що є прихильники позиції його широкого розуміння (всі відносини нематеріального характеру, наприклад, роботи О. Кузьменко); адміністративний процес ототожнюється із адміністративним судочинством, все інше складає предмет адміністративно-процедурного права (роботи В. Бевзенка, А. Комзюка, С. Ківалова, Р. Мельника та ін.) та третій підхід – тлумачення адміністративного процесу як складного утворення, яке складається із адміністративно-деліктного права, адміністративного судочинства, адміністративно-процедурного права (роботи С. Стеценка).

Зацікавленість наукової галузевої спільноти привертають питання можливості і доцільності формування нової галузі адміністративно-процесуального (судового) права (дослідження Е. Демського, О. Зеленцова, Т. Коломоець, С. Ківалова, І. Каргузова, А. Осадчого та ін.). У новітній фаховій публіцистичній літературі можна навіть зустріти пропозиції щодо розгляду відповідних відносин в якості «складової предмету судового права», а відповідно «судового адміністративного права як складової (підгалузі) судового права» [4, с. 82]. Необхідно погодитися із слушним зауваженням, О. Зеленцова, який зазначає, що використання категорії «адміністративно-процесуальне право» для позначення права адміністративного судочинства обов'язково призводить до розбіжностей та непорозумінь, що обумовлене домінуючою доктринальною парадигмою моделі адміністративно-процесуального права як права, що регулює адміністративну (а не судову) функцію держави, тому найбільш доречною назвою для позначення «права

адміністративного судочинства», вчений вважає «судове адміністративне право» [5, с. 29] та дозволяє зробити висновок про те, що відносини, які виникають під час розгляду і вирішення адміністративними судами адміністративних справ, не є складовою сучасного адміністративного права, а є самостійною новою рівноцінною галуззю національного права зі своїм специфічним функціональним призначенням.

Також в адміністративно-правовій доктрині розробляються підходи щодо визначення місця адміністративно-деліктного права, у зв'язку із прийняттям нового Кримінального кодексу України, запровадженням інституту кримінальних проступків (які за своєю правовою природою межують із адміністративними) та актуалізує наукові дискусії щодо доцільності розгляду в якості складової галузевого предмету кола суспільних відносин, які пов'язані із застосуванням заходів адміністративно-правового примусу, в т.ч. притягненням до адміністративної відповідальності, розглядом справ про адміністративні правопорушення. Так, деякі вчені-адміністративісти вважають за доцільне виокремлення цих відносин в якості самостійної галузі права або складової частини кримінального права, хоча такі думки не є превалюючими. Наприклад, О. Кузьменко акцентує увагу на тому, що адміністративно-деліктні відносини за своєю суттю не є управлінськими, відповідно включення їх до галузевого предмету є штучним [6, с. 73]. Протилежної позиції дотримується Т. Коломоєць [7, с. 78], справедливо зазначаючи, що немає підстав вести розмову про формування адміністративно-деліктного права як самостійної галузі права з усіма властивими ознаками галузі. Аналізуючі зазначене питання не можна оминати увагою фундаментальне дослідження О. Миколенко, присвячене функціям адміністративно-деліктного права, в якому вчена характеризує представлені в юридичній літературі думки, щодо місця адміністративно-деліктного права в системі права України як самостійної галузі права (О. Крамник, Р. Мельник, В. Ульянова, А. Шергін та ін.), як підгалузі адміністративного права (В. Колпаков), як правовий інститут адміністративного права (Ю. Битяк, В. Коваленко, О. Кузьменко, Д. Лук'янець та ін.), цілком справедливо аргументуючи висновок про те, що ніяких передумов і, тим більше, підстав не існує для виділення у системі права України самостійної галузі права «адміністративно-деліктне право» та пропонує розглядати його як інститут адміністративного права [8, с. 10-11].

Крім окреслених питань в сучасній доктрині адміністративного права активно розробляються підходи щодо виділення підгалузей. Так, наприклад, Т. Аніщенко, В. Бевзенко, Л. Біла-Тіунова, Т. Коломоєць, С. Ківалов, Р. Мельник вважають за необхідне виокремлювати службове право або право публічної служби, як підгалузі адміністративного права. Формуванню нової теорії службового права, передмов та наукового фундаменту для систематизації законодавства про публічну службу також присвячені дослідження І. Голосніченка, І. Гриценка, О. Губанова, Н. Золотарьової, Д. Припутня, М. Титаренко, І. Сопілко, С. Чанного та ін.

В сучасній російській адміністративно-правовій доктрині центральне місце у наукових дослідженнях також належить питанням адміністративної юстиції, розумінню адміністративного процесу та адміністративно-процесуального права, дослідженню проблемних питань розвитку адміністративно-деліктного законодавства та перспективам його модернізації. Серед російських вчених-адміністративістів (як і у вітчизняних представників адміністративно-правової доктрини) відсутня однаковість позицій щодо системи адміністративного права, можливості виділення підгалузей адміністративного права та критеріїв такого розмежування.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що модифікація адміністративного права, поліструктурність галузевого предмету, трансформаційні процеси, які впливають на кардинальний перегляд системи, обумовлюють концентрацію зусиль, орієнтованих на формування нового, сучасного, науково-правового фундаменту для нормотворчості та правозастосування. Дослідження еволюції предмету галузі дозволяє простежити модифікацію її функціонального призначення та обумовлює сучасне наукове переосмислення інтегративної категорії «функції адміністративного права» саме через призму галузевого предмету як базової категорії для їх виокремлення.

Література

1. Пирожкова Ю. В. Функції адміністративного права : генеза, теоретичний, нормативний та праксеологічний аспекти : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 548 с.
2. Припутень Д.С. Примус у службовому праві: теорія, досвід та практика реалізації: автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Запоріжжя, Запорізький національний університет, 2019. 32 с.
3. Правова доктрина України : в 5 т. за заг. ред. Ю.П. Битяка. Х.: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України. 2013. 864 с.
4. Ухов В.Ю., Каплунов А.И., Аврутин Ю.Е. Всероссийская научно-практическая конференция «Актуальные проблемы модернизации административного и административно-процессуального права», посвященная памяти доктора юридических наук, профессора В.Д. Сорокина. *Административное право и процесс*. 2015. № 10. С. 74–83.
5. Зеленцов А.Б. Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации как предпосылка смены парадигмы в теории административного права. *Административное право и процесс*. 2015. № 12. С. 22–38.
6. Кузьменко О.В. Взаємообумовленість та взаємозалежність змісту адміністративного процесу та адміністративної процедури від предмета адміністративного права. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С. 69–79.
7. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. 2-ге вид., змін. і доп. К.: Істина, 2012. 528 с.
8. Миколенко О.М. Функції адміністративно-деліктного права (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.07. Запоріжжя, Запорізький національний університет, 2018. 32 с.

Телефонний тероризм: сучасний стан та тенденції

*Плутницька К.М., к.ю.н., ст. викладач
Запорізький національний університет*

Сучасні тенденції розвитку телефонного тероризму набувають все більшої актуальності. Це підтверджується виникненням нових термінів, таких як «своттінг», «пранкерство», «інформаційне тероризування», появою асоціальної субкультури телефонних терористів, які вимагають гроші за припинення дзвінків (група «Dillinger team» [1]) або намагаються впливати на політичну ситуацію в країні. Неправдиві повідомлення про теракти нерідко використовуються недобросовісними конкурентами в боротьбі за ринки збуту. Для окремих злочинців телефонний тероризм став професією. Так, рекламний твіт хакерської групи "Evacuation Squad" говорить: «Хочеш на день позбутися школи? Хочеш відволікти поліцію від злочину, яке збираєшся скоїти? Напиши нам. Ціна питання – від 5 доларів – за школу до 50 доларів – за великі спортивні заходи » [2]. Неправдиві повідомлення про мінування також використовуються для зривів судового розгляду [3]. Взагалі, телефонний терорист переслідує різні цілі: відволікання спецслужб від реальних завдань, порушення роботи підприємств або організацій, провокування паніки в громадських місцях, а в окремих випадках порушник діє просто з хуліганських міркувань. Ще один фактор небезпеки – так званий ефект «Казки про брехливого пастушка», тобто спецслужби можуть не відреагувати на наступний виклик, який буде справжнім [4]. За статистикою, до скоєння таких злочинів здебільшого вдаються школярі або психічно не врівноважені особи.

Однак, ще незалежно від мотивів «анонімних терористів» їхні дії кваліфікуються згідно зі статтею 259 «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності» Кримінального кодексу України (далі – КК України) і караються позбавленням волі на строк від двох до шести років. За повторне таке повідомлення зловмисника може бути засуджено від чотирьох до восьми років [5].

Телефонний тероризм – неоднозначне поняття. Нерідко його ототожнюють з різними явищами: шахрайством, скоєним за допомогою стільникового зв'язку, фактами самовільної детонації стільникових телефонів, нав'язливими дзвінками колекторів або банків, які вимагають повернути бор тощо.

На наш погляд, доцільно визначити телефонний тероризм як завідомо неправдиве повідомлення про підготовлюваний терористичний акт, скоєний за допомогою систем телефонії.

Якщо вести мову про динаміку телефонного тероризму, то вона відображає суспільні та політичні потрясіння, які відбулися у країні наприкінці 2013 року. Так, відповідно до офіційних даних Генеральної прокуратури у 2013 році було обліковано 693 кримінальних провадження за ст. 259 КК України; у 2014 році – 982; у 2015 році – 529; у 2016 – 845; у 2016 році – 845; у 2017 році – 619; у 2018 році – 693 (див. рис. 1) [6].

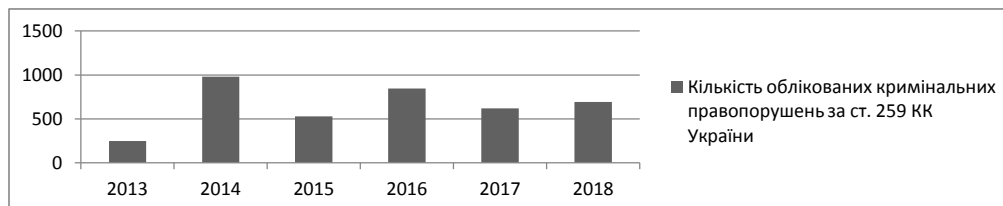

Рис. 1. Кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 259 КК України у період з 2013 по 2018 роки

Розраховуючи показники динаміки ланцюговим методом можна побачити тенденцію, що свідчить про збільшення темпів росту майже на 12%. Базисні показники рядів динаміки також підтверджують зазначену динаміку, адже кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 259 КК України у 2018 в порівнянні з 2013 роком збільшилась на 180%. У середньому темпи з кожним роком приросту збільшувались на 23%.

При вирівнюванні ряду динаміки і складання точкового прогнозу на період 2019-2021 роки з оцінкою параметрів, що задовольняють методу найменших квадратів також підтверджується загальна тенденція до збільшення кількості випадків скоєння цього злочину (див. рис. 2)

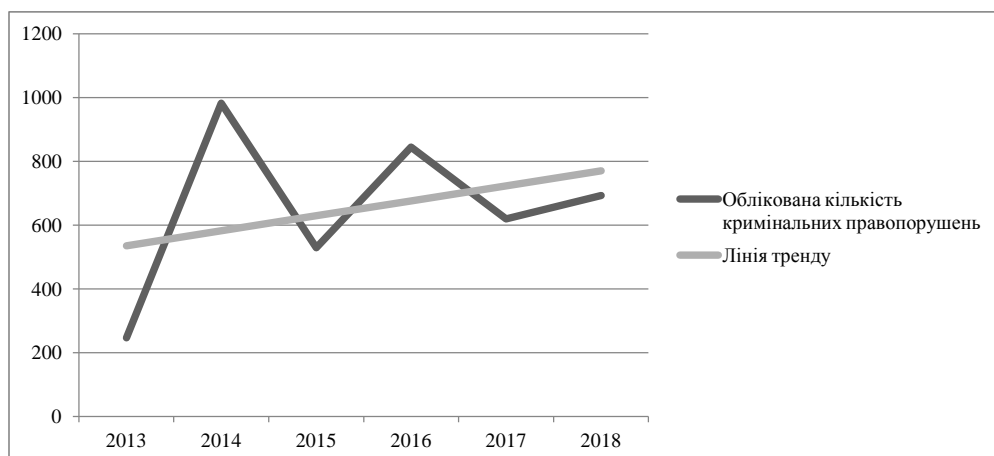

Рис. 2. Вирівнювання рядів динаміки облікованих кримінальних правопорушень за ст. 259 КК України за 2013-2018 роки

Так, прогнозована приблизна кількість може скласти у 2019 році 817, у 2019 році 864, а в 2021 році 911 кримінальних правопорушень за ст. 259 КК України.

Найбільш поширеними об'єктами удаваного мінування є торгові центри, ринки і моли (близько 50%), житлові будинки, адміністративні будівлі, навчальні заклади (близько 40%); об'єкти транспортної інфраструктури, а також парки, кафе, нічні клуби, інші місця відпочинку та дозвілля, мости, банківські установи, лікарні [7].

Що стосується осіб, які скоюють подібні злочини, то в період з 2016 по 2018 роки виявлено 278 особи, які вчинили зазначений злочин. Здебільшого це чоловіки. Жінки серед цих осіб складають 4,7%. За віковою групою найбільш кримінально активними є особи у віці 29-39 років (30,9%), 40-54 років (27,5%). Наступні вікові групи є менш виражені у цій категорії злочинів: 18-28 років (16,6%), 55-59 років (8,3%), 60 років і старше (4,3%), 16-17 років (3,7%), 14-15 років і особи до 14 років по 0,4%. Одним з наймолодших «анонімів» став семирічний школяр, а найбільш літньому злочинцеві було за 80.

За рівнем освіти частіше цей злочин вчиняють особи з повною загальною середньою та базовою загальною середньою освітою (62,2%). Особи з професійною технічною освітою складають 19,4%, з повною вищою та базовою вищою – 15,5%, з початковою освітою або без освіти – 2,9% від загальної кількості осіб, які вчинили злочин передбачений ст. 259 КК України.

97,8% таких осіб є громадянами України.

5% були студентами або учнями навчальних закладів, у т.ч. з них 50% були студентами вишів.

Майже 62% злочинців на момент вчинення злочину ніде не навчались і не працювали[8].

23% осіб з тих скоїв кримінальне правопорушення передбачене ст. 259 КК України перебували у стані алкогольного сп'яніння, а 17% – раніше вже вчиняли злочин.

Як зазначають у Службі безпеки України «телефонним терористам» доводиться компенсувати витрати державних та комерційних установ, що зазнали збитків від їх протиправних дій. Тим не менше, збиток від цих злочинів не завжди оцінюється об'єктивно. Сьогодні, на жаль, відсутня комплексна методика розрахунку шкоди по даній категорії злочинів, незважаючи на заподіяні ними багатомільйонних збитків.

Вийзд оперативних служб, швидкої допомоги, пожежної служби, співробітників МНС, зупинки робочих процесів на місці події обходиться бюджету у значну суму. Ряд експертів оцінюють збитки від неправдивих телефонних повідомлень майже так само як і збитки від реальних терактів [6].

У зв'язку з цим актуальною є задача з розробки комплексної методики розрахунку збитку від удаваних мінувань. Тим більше, що здебільшого цей злочин вчиняються дорослими, без психічних аномалій, здатними до праці чоловіками. Адже, як бачимо, якщо в країні не зміниться політична, економічна, а так само морально-психологічна обстановка, то очікувати на зниження рівня таких злочинів не доводиться.

Література

1. Харьковская группа Dillinger team атакует Санкт-Петербург. URL: <https://x-true.info/24510-harkovskaya-gruppa-dillinger-team-atakuet-sankt-peterburg.html> (дата звернення: 21.04.2019)
2. Dearden L. Evacuation Squad: Pro-Putin online group claims responsibility for school bomb threats in England and France. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/evacuation-squad-proputin-online-group-claims-responsibility-for-school-bomb-threats-in-englandand-a6838856.html> (дата звернення: 21.04.2019)/
3. У Дніпрі СБУ викрила замовника та виконавця анонімних повідомлень про нібито мінування суду. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/316/view/5958#.wwhjNbPU.dpbs> (дата звернення: 21.04.2019).

4. Мужанова Т. М., Якименко Ю. М. Класифікації злочинів із використанням мобільного телефону. *Сучасний захист інформації*. 2017. №1. С. 28-33.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1750> (дата звернення: 21.04.2019).
6. Єдині звіти Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення за 2013-2018 роки. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 21.04.2019).
7. Телефонні терористи: повідомлення СБУ. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/2/category/316> (дата звернення: 21.04.2019).
8. Єдині звіти Генеральної прокуратури України про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2016-2018 роки. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/2/category/316> (дата звернення: 21.04.2019).

Перспективи діяльності митних адміністрацій в умовах транскордонної електронної комерції

Приймаченко Д.В., д.ю.н., професор

Калюта А.Б., к.ю.н., доцент

Університет митної справи та фінансів

Світова спільнота переживає глобальну діджиталізацію усіх сфер суспільного життя. У сфері світової торгівлі одне з ключових місць посідає цифрова трансформація економіки. Саме цифрова трансформація економіки докорінно змінює способи, якими суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності (далі – суб'єкти ЗЕД) і й споживачі купують і продають товари, пропонуючи більш широкий споживчий вибір, і більш широкий доступ до покупців з боку суб'єктів господарювання. Наразі електронна комерція пропонує значні можливості для економічного росту й конкурентоспроможності різних країн, надаючи нові рушійні сили, розробляючи нові режими торгівлі, виводячи нові споживчі тренди й створюючи нові робочі місця.

Експоненційний ріст електронної комерції, зокрема нових торгових схем, включаючи ріст транзакцій між суб'єктами ЗЕД й споживачами і взаємини між споживачами, і підвищення ролі споживачів в індивідуальних транзакціях, передбачає вирішення кола нових завдань для держав і суб'єктів ЗЕД, а саме: спрощення процедур торгівлі, безпеки й захисту, захисту суспільства, точного й ефективного збору податків та мита, що в свою чергу, передбачає приведення у відповідність до потреб часу чинного міжнародного та національного законодавства. Механізм правового регулювання в царині митного адміністрування наразі не є достатньо ефективними з огляду на обсяги та динаміку потоків електронної комерції.

Відповідність вимогам сьогодення вимагає необхідності вирішення проблем в частині використання сучасних форм та методів діяльності митних адміністрацій для спрощення законної торгівлі, в адекватному контролі за транскордонною електронною комерцією. У таких складних глобальних процесах, що охоплюють світову спільноту, важко переоцінити роль митних адміністрацій.

Разом з тим, електронна комерція, зокрема, транзакції між суб'єктами ЗЕД ставить ряд викликів як для державних інституцій так і для підприємств. Зокрема дані питання торкнулись митних адміністрацій по усьому світу, оскільки саме митні адміністрації мають вирішувати зростаючі проблеми, пов'язані з ростом обсягів товарів, робіт та послуг, відсутністю глобальних стандартів і принципів, і підвищенням ризиків переміщення товарів через митні кордони.

Аналіз правозастосовної діяльності в сфері митно-правового регулювання дозволив виокремити три основні напрями, в царині яких необхідно розпочинати рух для подальшого вдосконалення системи електронної торгівлі в межах діяльності митних адміністрацій.

По-перше, спрощення митних процедур. Цей напрям включає у себе декілька

складових:

- гарантування швидкості та ефективності здійснення митних формальностей в умовах зростаючого обсягу транзакцій;
- врахування тенденцій заміщення великих/об'ємних поставок – до великої кількості поставок малої вартості й малого обсягу;
- аналіз ризиків, які виникають через обмеженість знань імпортерів і учасників ланцюгу поставок електронної комерції (новий клас продавців і покупців/випадкові відправники й покупці вантажу);
- гарантування якості даних (точність і адекватність отриманих даних);
- зростання ролі й відповідальності операторів електронної комерції (уповноважених економічних операторів) у їх взаємодії з митними адміністраціями.

По-друге, формування прозорого та ефективного механізму митного адміністрування, що дозволить забезпечити виявлення «малозначних» митних правопорушень або зловживань для незаконних цілей торгівлі (поділ поставок, заниження вартості товарів тощо), гарантування відповідності правилам класифікації й походження товарів та інтегрування електронної комерції в традиційну торгівлю.

По-третє, захист суспільства від використання електронної комерції злочинцями. Реалізація цього напрямку можлива за умови створення в митних адміністраціях спеціалізованих підрозділів, метою діяльності яких буде пошук в інтернет мережі інформації, необхідної для запобігання, виявлення, розслідування й переслідування митних правопорушень (наркоторгівля, контрабандні або контрафактні товари, незаконні фінансові потоки, відмивання грошей тощо). Важливим кроком стане поліпшення міжнародного співробітництва митних адміністрацій й гарантування виконання угод про взаємну правову допомогу в протидії митним правопорушенням. Максимальне використання існуючих технологій, особливо з аналізу даних, інакше кажучи, діджиталізація державного сектору.

З метою розв'язання нагальних питань, Всесвітня митна організація (ВМО) створила «Робочу групу з електронної комерції» (Working Group on E-Commerce (WGEC)), у яку ввійшли представники від митних адміністрацій, суб'єктів ЗЕД, міжнародних організацій, операторів електронної комерції/посередників, і наукового співтовариства, щоб обговорити можливості й проблеми електронної комерції, і розробити колаборативні рішення для найбільш ефективного вирішення поточних і майбутніх проблем [1].

Починаючи з 2017 року фахівці ВМО докладно проаналізували ключові фактори електронної комерції, дослідили існуючі бізнес-моделі, і розглянули поточні і ймовірні майбутні тренди, з урахуванням наукових надбань. Так ключовими характеристиками транскордонних транзакцій електронної комерції, які роблять виклик сучасній системі митного адміністрування є по-перше, своєчасність доставки товарів; по-друге, велика кількість пакувань малого розміру; по-третє, участь в митних формальностях невідомих учасників (продавців, покупців тощо); по-четверте, відсутній процес (процедура) повернення товарів, а відповідно і грошей. За результатами проаналізованих даних, були розроблені Стандарти, принципи й рекомендації, що полегшують транскордонну електронну комерцію способом, який відповідає потребам суб'єктів ЗЕД, споживачів й митних адміністрацій.

Основоположним нормативним підґрунтям для подальшої діяльності митних адміністрацій у сучасних умовах стало прийняття Комісією з політики при ВМО (The WCO Policy Commission (PC) Резолюції «Про керівні принципи для транскордонної електронної комерції» (Луксор, 4-6 грудня 2017 р.) [2]. (далі – Луксорська резолюція).

Луксорська резолюція чітко визначає основні принципи транскордонної електронної комерції, реалізація яких створює умови для формування рамкових стандартів електронної комерції, а саме:

- принцип попередніх електронних даних й менеджменту ризиків;
- принцип спрощення процедур торгівлі й спрощення формальностей;
- принцип безпеки й захисту;
- принцип збору мит і податків;

- принцип вимірювання і аналізу;
- принцип партнерства;
- принцип інформування громадськості, пропаганда й підвищення компетентності;
- принцип нормативно-правової бази.

Схвалення ВМО принципів транскордонної електронної комерції для створення рамкових стандартів електронної комерції дозволить митним адміністраціям працювати в партнерстві з суб'єктами ЗЕД.

З метою спрощення митних процедур при переміщенні товарів через митний кордон, поліпшення захисту й безпеки (включаючи охорону й захист прав інтелектуальної власності), створення ефективного механізму митного адміністрування, державам, що приєднуються до Луксорської резолюції необхідно розробити загальні стандарти, принципи й інструменти митного регулювання, для вирішення проблем з деякими високо ризиковими поставками, при цьому спрощуючи законні потоки електронної комерції.

Митним адміністраціям необхідно у співпраці з міжнародними організаціями, розробити гармонізований підхід до електронної комерції, який забезпечить гнучкість для майбутніх подій і бізнес-моделей.

Існує думка, що електронна комерція всього лише одна з форм торгівлі й не потребує окремого врегулювання на законодавчому рівні. Але Україна, як сучасна держава, повинна враховувати сучасні тенденції, що обумовлені застосуванням електронної комерції та приймати інноваційні рішення у відповідь на них. З метою підвищення ефективності своєї діяльності, митні адміністрації повинні ініціювати зміни в чинне національне митне законодавство, що дозволить сформувати конкурентоздатне економічне середовище в державі, сприятиме зростанню ролі України в міжнародній торгівлі.

Література

1. The International Customs Community adopts the Luxor Resolution on Cross-Border E-Commerce and issues a Communiqué to the WTO MC11. URL: <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2017/december/the-international-customs-community-adopts-the-luxor-resolution-on-cross-border-ecommerce.aspx>
2. Resolution of the policy commission of the world customs organization on the guiding principles for cross-border e-commerce (Luxor, 4-6 december 2017). URL: http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/about-us/legal-instruments/resolutions/policy-commission-resolution-on-cross_border-ecommerce_en.pdf?db=web

Співвідношення категорій «меж» та «обмежень» здійснення права особою на свободу пересування

*Самойленко Г.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Тематика співвідношення категорій «меж» та «обмежень» суб'єктивних прав не нова. Їй присвячені праці значного кола науковців. Прямо чи опосередковано її торкається більшість вчених-цивілістів, чийі наукові розвідки тим чи іншим чином пов'язані з вирішенням питань здійснення суб'єктивних прав, в тому числі особистого немайнового характеру.

Більшість з них посилається на вислів Мічуріна Є.О., що права особи не є безмежними. Можливість особи здійснювати належні їй права зумовлені правами, свободами та інтересами інших осіб.

Такий підхід, загалом, відповідає приписам ст. 13 ЦК України, яка закріплює, що цивільні права особа здійснює в межах, наданих договором або актами цивільного законодавства, при цьому особа має утримуватися від дій, які могли б порушити права інших

осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. При цьому особа має утримуватися від зловживання своїм правом.

Натомість ст. 274 ЦК України закріпила положення, що обмеження особистих немайнових прав, встановлених Конституцією можливе лише у випадках, передбачених нею, а тих прав, які встановлені ЦК України чи іншим законом, – у випадках, передбачених ними.

Тобто, згідно змісту ст. 274 ЦК України впливає буквально, що особисті немайнові права не можуть обмежуватися договором, а лише Конституцією чи законом.

Через призму реалізації (здійснення) права особи на свободу пересування на підставі договору перевезення пасажирів такі приписи викликали ряд сумнівів. Адже фактично, укладаючи договір на перевезення пасажирів, особа погоджується на порядок здійснення свого права на умовах, передбачених в договорі перевезення. Відтак, особа фактично стає заручником транспортної системи. Вона перестає бути вільною. Особа дає свою добровільну згоду на обмеження своєї свободи (шляхом перебування в транспортному засобі і переміщення на договірних умовах).

За такого підходу у нас виник ряд питань загальнотеоретичного характеру. По-перше: як співвідносяться категорії меж та обмежень? По-друге, що є їх джерелом?

Аналізуючи ці питання, ми дійшли цікавих висновків.

Свого часу Г.Ф. Шершеневич сформулював позицію, що обмеження права власності мають на увазі лише стиснення власника через третіх осіб у здійсненні свого права, але не дають третім особам права на чужу річ [1, с. 292-293]. Проаналізувавши його праці, Кот О.О. зробив висновок, що доктрина приватного права того часу розрізняла «межі прав» як набору правомочностей; обмеження права як стиснення суб'єкта права у здійсненні суб'єктивних прав та обтяження права (як права третіх осіб на майно) [2, с. 129].

Загалом погоджуючись з таким підходом, ми звернули увагу на визначення «меж» суб'єктивних прав у якості набору правомочностей і не погодилися з такою позицією.

Сумнівною виглядає також позиція М.О. Стефанчука, що межі здійснення суб'єктивного права є способами набуття можливостей, які містяться в юридичному закріпленні цих прав шляхом закріплення їх в актах цивільного законодавства чи правочинах [3, с. 51].

Межі є скоріше способом обмеження цих можливостей, аніж навпаки, – їх набуття.

Основні аргументи базуються на концепції І.В. Спасибо-Фатєєвої, згідно якої складовими суб'єктивного права є зміст та обсяг суб'єктивного права. Під «змістом» суб'єктивного цивільного права вона розуміє набір правомочностей, а під обсягом, – горизонт можливої діяльності особи.

На її бачення зміст та обсяг визначають кількісні та якісні показники можливої поведінки суб'єкта права, а звуження хоча б одного з них призводить до обмеження права [4, с. 143].

Іншими словами, обсяг суб'єктивного права в інтерпретації І.В. Спасибо-Фатєєвої можна розглядати як межі здійснення правомочностей, які складають зміст суб'єктивного цивільного права.

З такого підходу випливає, що межа здійснення прав (окремих правомочностей вцілому) визначається законом та/або договором і полягає у можливості особою здійснити право таким чином, аби не порушувати прав інших осіб.

В момент обмеження цього права особа не позбавляється своїх правомочностей, а лише відчуває або неможливість здійснення окремих з них, або зменшення «межі» можливого.

Через призму досліджуваного нами права особи на свободу пересування визначаємо, що змістом цього права є правомочність «вільного» пересування особи. Межа здійснення цього права перебуває у диференціальній залежності від виду правовідносин, в які вступає особа і в яких здійснює свої правомочності, а також зумовлюється наявністю інтересів і суб'єктивних прав інших осіб, які теж в свою чергу, здійснюють подібне право. Відтак, межі «можливого» можуть применшуватися або зазнавати утиску під впливом цих означених

факторів, проте, особа-носій не позбавляється їх. Змінюється лише обсяг (об'єм), чи іншими словами, зменшуються межі можливого.

При цьому, особа-пасажир у здійсненні свого права на свободу пересування зазнає «утисків» у зв'язку з потребою інших осіб-пасажирів здійснювати подібне право, а також у контексті спільності «конфлікту» інтересів перевізника та пасажирів, де правам такої особи-пасажирів протистоять суб'єктивний цивільний обов'язок перевізника забезпечити можливість особи здійснити своє право на свободу пересування шляхом здійснення перевезення.

Пасажир, який має намір здійснити своє право на свободу пересування, укладає договір перевезення з перевізником, усвідомлюючи що його свобода утискається правомочностями перевізника, які витікають з укладеного договору перевезення, а відтак, применшується ступінь можливостей (зменшується обсяг правомочностей, але не зміст, під яким ми розуміємо невід'ємне та невідчужуване право людини на свободу пересування). Фактично, особа погоджується на порядок здійснення свого права в обумовлених межах, починаючи з моменту придбання квитка і закінчуючи моментом здійснення доставки пасажирів до пункту призначення (які визначені умовами перевезення пасажирів).

Специфіка правовідносин з перевезення пасажирів та їх правового регулювання, зумовлена правовим положенням пасажирів в цих правовідносинах, особливостями функціонального механізму діяльності транспорту, зумовлює необхідність вжиття заходів, спрямованих на забезпечення пасажирів гарантіями здійснення своїх суб'єктивних прав. Такими гарантіями є, здебільшого, правові гарантії, які містяться в Правилах перевезень пасажирів різними видами транспорту. Відтак, вони входять до числа тих договірних умов, які входять до числа істотних умов, які визначені законом. Це дає підстави вважати, що як межі, так і обмеження прав пасажирів мають законну основу, хоч волевиявлення на застосування яких і дає особа-пасажир, укладаючи договір перевезення.

Проаналізувавши зміст ч. 1 ст. 626 ЦК України, яка закріплює, що договором встановлюються, змінюються або припиняються цивільні права та обов'язки, ми зробили припущення, що якщо договором, як актом узгодження індивідуальних воľ суб'єктів (шляхом їх волевиявлення), як актом саморегулювання (індивідуального регулювання) встановлюються, змінюються чи припиняються цивільні права та обов'язки, то відтак, цьому індивідуалізованому акту надана сила обмежувати цивільні права?

Спробуємо визначити це шляхом співставлення категорій «меж» та «обмежень» здійснення права.

На думку М.О. Стефанчука, обмеження виражають негативний аспект, а саме – забороняють (звужують чи виключають) окремі можливості для здійснення суб'єктом свого права і цим вони відрізняються від меж здійснення права, які відображають позитивний аспект у здійсненні суб'єктом свого права, тобто ними встановлюються можливі (дозволені чи незаборонені) варіанти поведінки суб'єкта [3, с. 62].

Іншими словами, межі та обмеження здійснення цивільних прав є різними проявами одного правового явища, або ж, як то кажуть, «двома сторонами однієї медалі».

З цього випливає логічний висновок щодо єдності джерел зазначених меж та обмежень, а відтак, договір теж можна визнавати джерелом обмеження права особи, але лише в тому випадку, коли особа уклала відповідний договір, надавши добровільну згоду на самообмеження.

Це дало нам підстави для постановки питання: якою ступінню своєї свободи особа може поступитися, задовольняючи своєї потреби? Адже свобода самообмежень також не є безмежною. Законодавець закріпив надійні «запобіжники», за якими неможливо вчинити правочин, який би позбавляв особу її конституційних прав (прав, які є елементами правового статусу особи).

Йдеться про приписи ст. 27 ЦК України, згідно якої правочин, що обмежує можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, є

нікчемним та ст. 228 ЦК України, яка визнає нікчемним правочин, спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Висловлюємо позицію, що межею є грань, за якою має місце порушення права особи, яке є елементом правового статусу. Відтак недопустимим є таке обмеження права, яке б применшувало людську гідність в контексті Загальної Декларації прав людини 1948 року.

Не можемо також обійти стороною ту обставину, на яку звернув увагу О.О. Кот, – на різне застосування категорій «обмеження права» та «обмеження здійснення права» в законодавстві. Так, в ст. 274 ЦК України йдеться про можливість обмеження особистих немайнових прав, в той час, як в ч. 4 ст. 313 ЦК України, – про можливість особи бути обмеженою у здійсненні права на пересування лише у випадках, встановлених законом [2, с. 131].

Виходимо з тих позицій, що у першому випадку йдеться про зменшення «змісту» суб'єктивних прав (правомочностей) особи, а в другому – про зменшення їх «обсягу» (відтак, при незмінності змісту утруднюється можливість його реалізації).

З погляду на такий стан обставин вважаємо, що застосування двох означених категорій як в науці, так і в законодавстві має виходити з такого їх розуміння.

Література

1. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. Москва: изд. Бр. Башмаковых, 1914. Т. 1. 483 с.
2. Кот О.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав. *Вісник Національної академії правових наук України : збірник наукових праць*. Харків: Право, 2016. № 4 (87). С. 127-138.
3. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : монографія. Київ : КНТ, 2008. 184 с.
4. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т.1: Загальні положення / за ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Харків: ФО-П Колісник А.А., 2010. 320 с.

Розвиток кримінальної відповідальності за бандитизм в Україні через історичну призму

Середа А.М., к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

Бандитизм має глибокі історичні корені, він являє собою не просто соціальний феномен, втілений в статті кримінального кодексу, а цілу філософію, наступний рівень кримінальної субкультури – певного роду трансформацію традиційного крадіяництва в беззаконня, що пов'язане з процвітанням культури агресії та відсутністю будь яких обмежень. Бандитизм також тісно пов'язаний з революційними перетвореннями суспільних відносин, коли суспільство, з його протиріччями, вадами, недосконалістю, користолюбством, насильством та багатьма іншими недоліками, стає слабко контрольованим державою. Це сприймається деякими прошарками суспільства як уседозволеність. Для успішної протидії цьому негативному явищу слід виявляти його детермінанти, які лежать в основі появи, існування, зміни, зникнення розглядуваного соціального феномену.

Дослідження різних соціальних явищ, з точки зору їх історичного розвитку, завжди було предметом зацікавленості як кримінологів, так і вчених інших галузей знань. І це не випадково. Адже встановлення діалектичного зв'язку минулого з дійсністю певного негативного явища дає можливість в майбутньому не повторювати помилок, більш успішно протидіяти, в даному випадку, бандитизму, як соціально зумовленому злочинному явищу [1, с. 272].

Отже, з метою систематизації і більшої планованості викладу зазначеної проблеми, необхідно відокремити основні періоди розвитку даного соціального феномену з урахування видозмін бандитизму на різних етапах розвитку суспільства. Так, перший період –

князівський, з кінця IX ст. до початку XIV ст.; другий період – литовсько-польський, з середини XIV ст. до середини XVII ст.; третій період – козацько-гетьманський, з середини XVII ст. до кінця XVIII ст.; четвертий період – імперський, з кінця XVIII ст. до початку XX ст.; п'ятий період – відродження української державності, 1917 – 1920 рр. Означена періодизація, значною мірою, умовна. Але в її рамках можна розглянути головні тенденції бандитизму в історичному контексті.

Характеризуючи князівський період, зазначимо, що вперше термін бандитизм зустрічається у правовому акті давньоруської держави – «Руській правді», офіційному збірнику, що носив загальнодержавний характер [2]. Отже, за часів Київської Русі під бандитизмом, у сучасному значенні цього терміна, законодавець розумів розбій: «стать в разбои без всякоя свады». Крім того, у ст. 20 Короткої Правди встановлюється відповідальність за різновид умисного вбивства в розбої: «А иже убьют огнищанина в разбои...». Цей злочин розглядався у давньоруській державі як особливо тяжкий злочин. У ст. 3 та 7 Поширеної Правди також закріплені норми стосовно вбивства в розбої. Зокрема стаття 7 додає про умисне вбивство: «Оже станеть без вины на разбои. Будет ли стало на разбой без всякоя свады...» [2].

Таким чином, з усіх відомих давньоруському праву покарань – це «поток і розграбування». Згідно з «Руською правдою», такому покаранню підлягали ті, що захопилися розбоєм «без всякої сварки». Для середньовічного суспільства це справді були найбільш небезпечні діяння, які об'єктивно були направлені проти багатьох людей, а значить, і проти суспільного інтересу. Такі особливо небезпечні злочинці видавалися князеві, майно їх конфісковувалось, а самих їх чекало рабство, якщо не вистачало майна на покриття або вигнання.

В період литовсько-польської доби у галузі українського кримінального законодавства стало подією видання Судебника Казимира 1468 р., де спостерігається становлення поняття бандитизму, який з урахуванням розвитку законодавства про кримінальну відповідальність України того часу віднесено до злочинних посягань на особу та її майно. Вже у III Литовському Статуті 1588 р. поняття бандитизму правотворець визначав через термін, під яким необхідно розуміти збройний напад, пов'язаний із насильством.

У Статутах 1529, 1566 та 1588 р. містились також норми, які передбачали кримінальну відповідальність за посягання на особу та її майно, у тому числі й за групові насильницькі напади та заповідання в зв'язку з їх вчиненням шкоди потерпілому. Досліджуючи тексти Статутів, визначаємо, що законодавець починає розрізняти відповідальність осіб, які спільно вчинили злочин, – головного виконавця злочинного діяння і осіб, які брали безпосередню участь у вчиненні злочину. Відповідальність їх залежно від суспільної небезпеки вчиненого могла бути різною і однаковою. Так, при вчиненні групового нападу на будинок шляхтича, у результаті якого сталося вбивство, винні підлягали смертній карі. Ця кримінально-правова норма закріплена, зокрема, у III Статуті під назвою «Хто бы на чий домъ або господу умыслне наехалъ, хотечи его забити» [3]. У цьому ж артикулі мова йде про напад як про спосіб вчинення злочину бандою «хто бы на чий домъ шляхетський не только на самый дворъ але и на гумно або дворец... кгвалтомъ умыслне наехавши або нашедши...». Необхідно зазначити, що порівняно з Руською Правдою та Судебником Казимира поняття бандитизму, у правовому розумінні того часу, набуло чіткішого забарвлення і ознак, які конкретніше характеризують це діяння. Крім цього, у Статуті законодавцем закріплено підвищену суспільну небезпеку цього діяння – озброєна група нападників. У Литовських Статутах містяться посилення на об'єкт бандитського посягання – будинок шляхтича, маєток, село чи їх жителів, церкву, розкривається питання мети злочинного посягання – умисне вбивство шляхтича, пограбування або спричинення майнової шкоди, що своєю чергою впливає на призначення покарання. Зокрема у разі вбивства шляхтича нападник («кгвалтговникъ») підлягав смертній карі.

Третій період, козацько-гетьманський, визначається пам'яткою кодифікацією «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. У цьому збірнику законів знайшли відображення кримінальні норми, які передбачали відповідальність за вчинення групових бандитських нападів. Саме про групові збройні напади на маєтки шляхти та церковні храми говориться в «Правах» «О наъздах на доми и на всякія имънія во время походу...», «О насилномъ одного на другого нападеніи», «Кто на чий домъ или на какое нибудь жилле насилно напавъ съ помощниками. ...», «О нападеніи на церкви всякого христіанского закона». Крім того, «Права» відокремлюють поняття грабежу, розбою і бандитизму, хоча тлумачення останнього характеризується як «умишленно наъхавъ или нашедъ» або «насилно напавъ». Свідченням цього є те, що про розбійні напади говориться в окремих артикулах глави 20 «О розбои на пути учиненномъ», «О розбои и смертномъ убийствъ при розбое». Відповідальності за грабіж у «Правах» присвячена окрема 22 глава «О грабежахъ, разнихъ шкодахъ и за то о награжденіяхъ» [4].

Четвертий період – імперський, з кінця XVIII ст. до початку XX ст. З періоду Гетьманщини XVII – XVIII ст. Україна не мала своєї державності: розділена між Росією і Австрією (Австро-Угорщиною) вона зазнавала усіх можливих утисків, зокрема, у сфері правового регулювання

У 1845 р. на територію України починає поширювати свою дію «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных», яке стало основним законодавчим актом в галузі кримінального права. В Особливій частині «Уложення» 1845 р. вперше згадується про шайку як вид співучасті – обставину, що посилює відповідальність [5]. Проте законодавець не розкриває зміст цього поняття.

Отже, організація шайки з метою вчинення розбійних нападів вважалась більш суспільно небезпечним діянням, ніж створення аналогічного «сообщества» для крадіжок та підробки грошових знаків. Залежно від мети організації цих банд суди призначали і відповідні покарання їх членам. Зокрема, участь у шайках першого виду каралась каторжними роботами на строк до шести років, а участь у злочинних організаціях, що належали до другої групи, – висланням до Сибіру або направленням у штрафні роти (ст.ст. 924, 925, 926) [5]. «Уложення» у зазначених статтях дає чітке визначення видів співучасників шайки, а саме: організатори, члени шайки, особи, які знали про факт існування шайки, але не повідомили про це правоохоронним органам, особи, які надавали членам шайки зброю і засоби для вчинення останніми злочинів, «пристанодержатели», тобто особи, які утримували приміщення, в яких дозволяли членам шайки проживати та переховуватись.

Таким чином, суттєвими ознаками шайки, організованої для вчинення розбійних нападів, які зазначені в «Уложенні», є спосіб вчинення нею злочинів – збройний напад, поєднаний з насильством. Отже, за вчинення розбою організованою шайкою її члени несли відповідальність за сукупністю злочинів, передбачених ст. 2129 та 2135. Необхідно також зазначити, що, говорячи про озброєність, «Уложення» вказує на саму наявність зброї у членів шайки «съ оружіем», з чого випливає, що озброєною шайкою вважалась та, у якій зброя (як вогнепальна, так і холодна) була наявна хоча б у одного з її членів [5].

Проте, лише на початку XX століття такий вид злочину як бандитизм отримав своє законодавче закріплення. В «Уголовном уложении» Російської імперії, затвердженію царем Миколою II 22 березня 1903 р., вже можна знайти перші, не дуже чіткі спроби виокремити групові озброєні напади в окремий вид злочину або як окрему кваліфікуючу ознаку злочину.

В період революцій 1917 р. виконував свої функції Тюремний статут і різні додаткові інструкції до них. Діяла також постанова Тимчасового уряду від 6 липня 1917 р., що передбачала позбавлення волі до трьох років за публічні заклики до убивства, грабежів, погромів і інших тяжких злочинів, пов'язаних із застосуванням насильства й ін.

Генезис кримінальної відповідальності за бандитизм в Україні необхідно розглядати і в межах відродження української державності та радянської доби. Так, в рамках п'ятого періоду, а саме доби відродження української державності, можна розглянути історичний розвиток кримінального законодавства. Кримінальне законодавство не може бути відірваним

від реальних суспільних процесів. Воно завжди досягне мети, коли буде викликане до життя об'єктивним розвитком економічної, політичної та правової сфери життя суспільства. Серед законодавчих актів Української Центральної Ради, Гетьманату та Директорії значну частину становили кримінально-правові акти, спрямовані на встановлення та посилення кримінальної відповідальності за скоєння злочинів, у тому числі й бандитизму.

В період українського державотворення відбувалося створення нових положень та норм кримінального права, удосконалення понять та інститутів кримінального права відповідно до вимог тогочасного життя. У галузі злочинів проти держави, громадського порядку та громадської безпеки було посилено кримінальну відповідальність за порушення громадського порядку, встановлено кримінальну відповідальність за підлив державної влади, призначено кримінальне покарання за такі протиправні дії, як насильне посягання на зміну існуючого державного устрою в країні, відторгнення від Української Народної Республіки будь-якої її частини, усунення органів верховної державної влади або позбавлення їх можливості здійснювати таку владу. Кримінально-правового переслідування зазнали й особи, винні у проведенні ворожої агітації проти Української Держави. Встановлювалася кримінальна відповідальність за участь у деяких страйках, розроблено поняття саботажу.

В період 1917 – 1920 рр. було встановлено кримінальну відповідальність за дії проти національного розвитку українського народу та за образу національної честі та достоїнства. З відомостей адміністративного відділу канцелярії військового міністерства, які включали в себе повідомлення про злочини та настрої в різних регіонах України, ми бачимо, що крадіжки, грабежі та розбої поряд з вбивством, спекуляцією, бандитизмом, агітацією проти існуючого ладу та порядку управління не оминули стороною ні одного з повітів України. А до списку найбільш тяжких кримінальних злочинів, заподіяних в межах Української Держави з початку травня до 31 серпня увійшли резонансні випадки злочинів проти власності [6, с. 102]. Також в період українського державотворення була зроблена спроба кодифікації кримінального законодавства України. Це свідчить про те, що законодавці зазначеного періоду всіма силами намагалися зміцнити в суспільстві законність і правопорядок, а також усунути протиріччя між реальним станом регулювання суспільних відносин кримінально-правовими засобами та потребами суспільного розвитку.

Таким чином, проведений історико-правовий аналіз щодо бандитизму в усі історичні періоди визнавався як одне з найнебезпечніших злочинних діянь і значне його поширення притаманне суспільству під час нестабільності в його соціально-економічному й політичному розвитку. Однак спалахи бандитизму, мають поступово згасати одночасно з певною стабілізацією суспільного життя.

Література

1. Щербакова А. К. Щодо визначення поняття бандитизму: історичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 272–275.
2. Руська правда URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2790-12>. (дата звернення 20.04. 2019 р.).
3. Третій Литовський Статут Великого князівства Литовського 1588 р. URL : <http://www.litopys.org.ua/statut3/st1588.htm> (дата звернення 20.04. 2019 р.).
4. Права, за якими судиться малоросійський народ (1743 р.) URL : <http://textbooks.net.ua/content/view/932/17/> (дата звернення 20.04. 2019 р.).
5. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных (1845 г.) URL : <http://history.ru/content/view/1114/87/> (дата звернення 21.04. 2019 р.).
6. Чуваков О. А. Поняття та ознаки бандитизму в кримінальному законодавстві України 1917 – 1922 рр. *Вісник ОНУ*. 2007. Т. 12. Вип. 11. С. 102–104.

Правові аспекти стимулювання сільськогосподарського кооперативного руху як напряму державної аграрної політики

*Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Одним із важливих завдань державної аграрної політики є створення сприятливих умов для функціонування різних форм агрогосподарювання, найбільш повного розкриття їх економічного та соціального потенціалу. З огляду на глобалізаційні та інтеграційні процеси на світовому аграрному ринку, які зумовлюють загострення конкуренції (навіть «гіперконкуренції») на користь великого агробізнесу, як правило транснаціонального, що є суперечливим за своїми наслідками для продовольчої безпеки країни, особливої актуальності для сучасної аграрно-правової науки набуває ефективне правове забезпечення державної аграрної політики розвитку сільськогосподарського кооперативного руху. Саме кооперативні форми самоорганізації на засадах спільної праці здатні забезпечити конкурентоздатність малих та середніх суб'єктів агрогосподарювання, зокрема шляхом їх об'єднання для забезпечення якості, обробки, зберігання продукції, підвищити ефективність її маркетингу та збуту, сприяти задоволенню економічних та соціальних потреб селян.

Аналіз сучасного стану правового забезпечення державної політики розвитку кооперативного руху свідчить про його недостатню розробленість, суперечливість та декларативність. Завершився строк чинності окремих нормативно-правових актів, інші потребують суттєвого оновлення та змін з огляду на соціально-економічну ситуацію в аграрному секторі, зокрема і поглиблення інтеграційних процесів та кон'юнктуру аграрного ринку, переважна більшість заходів, передбачених відповідними програмними документами, не виконано взагалі або частково. Суттєвим недоліком, на який звертають увагу науковці, є відсутність єдиної для всіх видів сільськогосподарської кооперації державної програми її підтримки та розвитку.

Важливого значення для розвитку сільськогосподарської кооперації набуває партнерство держави та іноземних урядів, міжнародних організацій та недержавних суб'єктів. Поступово запроваджуються спільні проекти із державної підтримки сільгоспооперації (наприклад, проект «Рідне село», проект «Зелені ринки»; за підтримки Канадського Уряду реалізуються проекти розвитку зерносовищ та сільськогосподарських кооперативів в Україні: “Канадський кооперативний зерновий проект”, “Розвиток молочного бізнесу в Україні” та проект бізнес-розвитку плодоовочівництва, за підтримки Уряду США здійснювалась реалізація проектів “USAID “АгроІнвест” та міжнародний благодійний фонд “Добробут громад”, в рамках якого було підтримано створення 20 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів).

Позитивно оцінюючи залучення іноземних партнерів та спроби співробітництва між державою, бізнесом та громадськими організаціями слід визнати, що низка проектів не була реалізована належним чином, наприклад, в результаті проекту «Зелені ринки» так і не було створено передбаченої мережі регіональних оптових продовольчих ринків та приймальних пунктів для продукції сільськогосподарських кооперативів. Експерти також вказують на проблему «квазіпартнерства» між суб'єктами аграрного ринку – коли ініціативу у створенні кооперативів на себе перебирають великі агропромислові утворення. Ризик полягає в тому, що за активною допомогою, перспективою отримання прибутків, створення робочих місць тощо можуть ховатися кабальні умови договору, які необізнаний селянин не завжди в змозі вчасно розгледіти.

Отже, попри певні позитивні зрушення, кооперативний рух в сільському господарстві не набув належних обсягів та динаміки, а державна підтримка його розвитку залишається недостатньо ефективною.

Про визнання необхідності оптимізації правового та організаційного забезпечення кооперації в аграрному секторі свідчить також виділення останнього як стратегічного імперативу розвитку аграрного сектору економіки в урядових програмних документах. Так, Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, яка схвалена

Кабінетом Міністрів України 17 жовтня 2013 року (надалі – Стратегія) приділяє увагу даному питанню, передбачаючи за мету охоплення сільгоспкооперативами понад 80% господарств населення та інших малих форм господарювання. Стратегія проголошує необхідність сприяння розвитку різноманітних форм організацій і представництв виробників, розглядаючи кооперативи як найбільш поширений вид останніх та можливий потужний інструмент для розвитку середніх та малих підприємств. Відповідно передбачаються наступні пріоритетні заходи: 1) адаптація до кращих світових практик поточного правового статусу кооперативів в частині скасування ряду існуючих обмежень, зокрема, обмежень щодо правового статусу членів кооперативу; 2) прийняття системи оподаткування кооперативів та їхніх членів, засновану на кращих міжнародних практиках, що повинна бути сприятливою для їх розвитку та недискримінаційною (у порівнянні з іншими організаційними формами). Скасування передумов для виходу членів (фізичних осіб) з кооперативів у зв'язку зі складнощами в отриманні субсидій на комунальні тарифи (у т.ч. газ), спричинені отриманням та декларуванням додаткових легальних доходів від участі в кооперативі; 3) забезпечення наявності спеціалізованих служб у Мінагрополітики та/або регіональних органах влади, відповідальних за сприяння розвитку кооперативних моделей, навчання для членів та працівників кооперативів, координація роботи з неурядовими організаціями у цьому секторі та надання організаційної та адміністративної підтримки (включаючи проведення техніко-економічних обґрунтувань) фермерам у створенні кооперативів; 4) впровадження програм державної підтримки впродовж перших п'яти років існування, направлених на адаптацію потужностей до колективних цілей, підвищення якості продуктів та адаптацію до вимог ринку, за умови запровадження механізмів запобігання опортуністичному створенню кооперативів виключно з метою отримання вигоди від таких програм; 5) забезпечення кращих умов залучення кредитних та інших фінансових ресурсів, а також пріоритетного доступу до інвестиційної та модернізаційної підтримки кооперативів.

Слід підкреслити, що зазначена вище Стратегія має концептуальний характер, і, відповідно, може повторити долю подібних проектів, ставши декларативним актом. Тому необхідною є активізація розробки та прийняття передбачених документом Програм із визначенням конкретних завдань та термінів виконання, зокрема і щодо подальшого оновлення законодавства у зазначеній сфері. Так, з травня 2017 року на розгляд Верховної Ради у різний час вносились декілька проектів нової редакції Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (наприклад, Проект Закону про сільськогосподарську кооперацію № 6527 від 31 травня 2017 року, Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо встановлення і розвитку сільськогосподарської кооперації та її державної підтримки № 6527-1 від 20 червня 2017 року). Зупинимось більш детально на останній версії законодавчої ініціативи.

Законопроект «Про сільськогосподарську кооперацію» був зареєстрований у Верховній Раді України 25 червня 2018 під № 6527-д, та, на думку його авторів, спрямований на удосконалення чинного законодавства у цій сфері, яке, на їх погляд, занадто розпорошене і неузгоджене, а модель кооперації, яка закладена в діючих законах, не відповідає сучасним реаліям і потребам. Зважаючи на це, законопроект пропонує уніфікувати всі нормативні акти, які регламентують діяльність сільгоспкооперативів в одному законі, для зручності користувачів, а також вводить низку змін в діяльності кооперативів.

На думку ініціаторів новацій, існуючий поділ кооперативів на виробничі і обслуговуючі і встановлена заборона на отримання прибутку останніми «сильно обмежили можливості для розвитку обслуговуючих кооперативів і знижили їх конкурентоздатність». Саме тому серед основних нововведень проекту – відміна жорсткого поділу кооперативів на виробничі і обслуговуючі, з наданням членам кооперативу права самостійно обирати вид діяльності: виробничий, обслуговуючий, переробний чи багатофункціональний, а також форму діяльності – з метою чи без мети отримання прибутку. Для досягнення цих цілей пропонується перехід до єдиної організаційно-правової форми діяльності – сільськогосподарський кооператив. В той же час передбачається перехідний період в

діяльності кооперативів, який складає три роки з моменту вступу в дію закону – за цей строк мають перереєструватись обслуговуючі кооперативи.

Даний законопроект викликав бурхливу дискусію серед експертів та представників кооперативного руху, яка знайшла своє висвітлення у засобах масової інформації [1]. Основні аргументи «проти» – це «відверто лобістський характер» на користь великого бізнесу (можливість формування схем податкового планування із використанням квазікооперативів, закладення механізму виведення корпоративних виплат з бази нарахування ЄСВ і ПДФО), загальна спрямованість норм проекту на комерціалізацію кооперативів, ліквідація пайових внесків в «неприбуткових» кооперативах, узаконення права кооперативів призначати на посаду виконавчого директора людину з числа членів кооперативу, що чинним законодавством заборонено. Так, за словами президента ВГО «Союз учасників сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України» Івана Томича, нова редакція Закону, яка вимагає уніфікації всіх видів кооперативів і ставить основною метою діяльності всіх кооперативів отримання прибутку, фактично знищує принципи роботи обслуговуючих кооперативів, які мають зовсім іншу мету діяльності.

Спростовуючи наведені вище аргументи, автори законопроекту наполягають: його мета – забезпечити умови для створення і росту сільгоспокооперативів в Україні, і в результаті об'єднання в Україні в кооперативи малих і середніх фермерів, вони якщо і не стануть основними гравцями аграрного ринка, як у Франції і США, то принаймні здатні повторити успіх Литви, де після прийняття аналогічного законопроекту, оборот кооперативів за десять років виріс в десять разів. Протидія ж прийняттю законопроекту, на думку його авторів, зумовлена як лоббі агрохолдингів, яким не вигідна конкуренція успішних та прибуткових кооперативів, так і застереженнями щодо можливого припинення грантового фінансування розвитку кооперативів.

Конкурентні переваги сільськогосподарської кооперації та їх «антимонопольний» потенціал в умовах глобалізації аграрних ринків зумовлені їх синергетичною, соціально-економічною природою і полягають у можливості ефективізації сільськогосподарської діяльності шляхом об'єднання, зниження собівартості продукції завдяки мінімізації посередницьких послуг, спільного використання виробничої та логістичної бази, створення робочих місць та забезпечення самозайнятості, зниження рівня безробіття на селі, відродження сільської інфраструктури тощо. Історичний та світовий досвід свідчить, що успішне функціонування сільськогосподарської кооперації можливе лише за умови здійснення ефективної та послідовної державної політики стимулювання її розвитку.

Останнім часом відбуваються певні позитивні зрушення у державній аграрно-правовій політиці щодо сільгоспокооперативів: оновлюється законодавство поступово запроваджуються проекти із державної підтримки сільгоспокооперації, в тому числі за участю іноземних урядів та міжнародних організацій. Натомість кооперативний рух в сільському господарстві не набув належних обсягів та динаміки, його потенціал не розкрито, зокрема, через неефективність, непослідовність та несистемність його державної підтримки.

Вважаємо що удосконаленню правового забезпечення та реалізації державної аграрної політики стимулювання розвитку сільськогосподарської кооперації будуть сприяти наступні заходи:

- доопрацювання внесених на розгляд Верховної Ради законопроектів та прийняття нового Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію та стимулювання її розвитку», в якому слід визначити пріоритетні напрями державної підтримки розвитку сільськогосподарських кооперативів не лише обслуговуючого, а й виробничого типу та в основі яких повинна бути закладена ідея стимулювання суспільної мотивації до створення сільськогосподарських кооперативів;

- розробка та прийняття Державної програми розвитку сільськогосподарської кооперації, яка б містила адекватні сучасним викликам глобалізації аграрного ринку конкретні заходи щодо впровадження задекларованих державою планів у цій сфері;

– посилення співпраці між державним та приватним сектором із розвитку кооперативного руху в сільському господарстві: більш активне залучення до розроблення та обговорення нормативно-правових актів у сфері сільськогосподарської кооперації (особливо у частині державної підтримки) як законодавчого так і підзаконного характеру зацікавлених недержавних суб'єктів, зокрема представників сільськогосподарської кооперації та їх об'єднань, експертів та науковців відповідного профілю, залучення донорської підтримки міжнародних організацій та фондів для спільних проектів та посилення колаборації із самоврядними організаціями з питань моніторингу використання державної підтримки та допомоги;

– активізація інформаційно-просвітницької складової державної аграрної політики із стимулювання розвитку сільськогосподарських кооперативів: широке запровадження пілотних проектів, тренінгів, промоція та демонстрація прикладів успішного створення та функціонування кооперативів із використанням державної підтримки, забезпечення доступу до інформаційних та навчально-методичних матеріалів із створення та діяльності кооперативів в аграрному секторі, всебічне сприяння розвитку дорадчих та консультативних центрів.

Література

1. Чому у Раді посварились через новий закон про сільгоспкооперацію? URL : <https://agronews.ua/node/93264> (дата звернення: 18.04.2019).

Правові підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій

*Сінельнік Р.В., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Запровадження в українській правовій системі з 2012 року негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД) як окремого інституту процесуальних дій, який визначає особливий порядок отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів, певним чином розширило межі досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Процес здійснення НСРД потребує застосування специфічних тактичних прийомів і тактико-криміналістичних рекомендацій, застосування техніко-криміналістичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності спеціальними технічними засобами задля використання отриманих результатів у доказуванні під час досудового розслідування та судового розгляду.

Досудове розслідування є складним процесом пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні, від ефективності здійснення якого залежить доля підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення. Первинними засобами збирання і перевірки доказів є слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, їх результати мають першочергове значення для збирання доказів і доказування в кримінальному провадженні.

Головною ознакою НСРД є режим «секретності». Негласність проведення істотно впливає на визначення видів негласних слідчих (розшукових) дій, отримання відповідних дозволів та встановлення порядку їх проведення, прийняття слідчим, прокурором рішення про здійснення конкретного виду дій, визначення основних виконавців і кола учасників, способу фіксування ходу й результатів проведення, порядку ознайомлення з отриманими результатами зацікавлених осіб і водночас збереження від необґрунтованого розголошення тих відомостей, які становлять державну таємницю [1, с. 5].

Конституція України гарантує невідчужуваність та непорушність прав і свобод людини (ст. 21). Проведення НСРД передбачає собою втручання у приватне життя особи та обмеження її гарантії щодо недоторканності житла (ст. 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), невтручання у особисте та сімейне життя (ст. 32) [2].

За рішенням Конституційного Суду України офіційне тлумачення ч. 1, 2 ст. 32, ч. 2, 3

ст. 34 Конституції України слід розуміти так:

– інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною;

– збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3].

Наявність правових підстав для проведення НСРД гарантують дотримання законності у їх проведенні та подальшому доказуванні.

Відповідно до положення статті 246 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) підставою проведення НСРД є неможливість отримати відомості про злочин та особу, яка його вчинила в інший спосіб [4].

Так, на підставі ухвали слідчого судді проводяться НСРД стосовно: аудіо-, відеоконтролю особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264) [4].

НСРД, що проводяться у кримінальному провадженні тільки щодо тяжких або особливо тяжких злочинів мають виключний перелік, а саме: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274) [4].

Рішення про проведення НСРД приймає слідчий, прокурор, у деяких випадках, слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Обов'язок слідчого – повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних НСРД та отримані результати. Право заборони проведення або припинення подальше проведення НСРД належить прокурору (ч. 3 ст. 246 КПК України). Право прийняття рішення стосовно проведення НСРД у вигляді контролю за вчиненням злочину відноситься виключно до компетенції прокурора (ч. 4 ст. 246 КПК України) [4].

Строк проведення НСРД зазначається у рішенні про їх проведення, який може бути продовжений прокурором, якщо НСРД проводиться за його рішенням, – до вісімнадцяти місяців; керівником органу досудового розслідування, якщо НСРД проводиться за його або слідчого рішенням, – до шести місяців начальником головного, самостійного управління, департаменту апарату Національної поліції, територіальних органів Національної поліції та його відокремлених підрозділів, Центрального управління Служби безпеки України, керівником відповідного підрозділу Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіонального органу Служби безпеки України в межах компетенції, якщо НСРД проводиться за рішенням слідчого, – до дванадцяти місяців [4];

Головою Національної поліції, Головою Служби безпеки України, Директором Національного антикорупційного бюро України, керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, головою державного бюро розслідувань, керівником Державної кримінально-виконавчої служби

України, якщо НСРД проводиться за рішенням слідчого, – до вісімнадцяти місяців; слідчим суддею, якщо НСРД проводиться за його рішенням у порядку, передбаченому ст. 249 КПК України (ч. 5 ст. 246 КПК України) [4].

Проводити НСРД має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення НСРД можуть залучатися також інші особи (ч. 6 ст. 246 КПК України) [4].

Розгляд клопотань, який віднесений згідно з положеннями глави 21 КПК України до повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею відповідного апеляційного суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. Відносно проведення НСРД щодо суддів, працівників суду та правоохоронних органів та/або у приміщеннях судових та правоохоронних органів, то розгляд клопотань про надання дозволу може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює досудове розслідування. У такому разі слідчий, прокурор звертаються з клопотаннями про надання дозволу на проведення НСРД до слідчого судді апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (ст. 247 КПК України) [4].

Строк розгляду клопотання про дозвіл на проведення НСРД закріплений ч. 1 ст. 248 КПК України, слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення НСРД протягом шести годин з моменту його отримання, розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання [4].

Оскільки більшість НСРД здійснюється з дозволу слідчого судді на їх проведення, то надання такого дозволу має на меті створення умов, за яких права й інтереси осіб – учасників кримінального судочинства – будуть найбільшою мірою захищені від неправомірних, а іноді й невинуватених ситуацією досудового слідства втручань з боку сторони обвинувачення. З іншого боку, судовий дозвіл на отримання доказів створює додаткові гарантії їхньої доброякісності, що підвищує доказове значення результатів діяльності органів досудового розслідування [1, с. 17].

Проблемні питання при отриманні дозволу на проведення НСРД виникають як правило на стадії їх практичної реалізації та пов'язані із певними обмеженнями технічних можливостей відповідних оперативно-технічних підрозділів. Так, наприклад, отримання дозволу на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж не передбачає негайну реалізацію цього заходу, оскільки подібні заходи проводяться відокремленими спеціалізованими службами, які наразі перенавантажені та почнуть виконувати оперативно-технічні завдання через певний проміжок часу, який складається іноді з декількох днів. Зазначені обставини у деяких випадках унеможливають належне документування та фіксацію злочинної діяльності, оскільки на теперішній час високо розвинені у технічному відношенні злочинні угруповання використовують контррозвідальні маскувальні заходи з метою приховування слідів вчинення злочинів. Одним з таких заходів є систематична зміна злочинцями SIM-карток та апаратів мобільного зв'язку, які вчиняються з певною періодичністю, навіть в окремих випадках кожного дня. Це зводить на нівець ефективність отриманого дозволу на прослуховування та технічний контроль зазначених в ухвалі засобів зв'язку, які вже к моменту реалізації ухвали суду замінені на іншу SIM-картку чи інший апарат мобільного зв'язку.

Враховуючи викладене пропонуємо законодавчо врегулювати зазначену проблему шляхом надання права відповідним органам знімати інформацію з транспортно-телекомунікаційних мереж без ухвали слідчого судді у випадку фіксування усіх тяжких або особливо тяжких злочинів без виключень та обмежень, які передбачені ст. 250 КПК України.

Література

1. Колесник В.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення : науково-практичний посібник. Академія адвокатури України. К. Прецедент, 2014. 135 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Рішення у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України м. Київ: Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012 № 1-9/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Правова система України в контексті синергетичного підходу

*Удовика Л.Г., д.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Стратегічний вектор розвитку правової системи України визначається складним поєднанням національних і глобальних мереж, що пов'язують між собою різноманітні економічні, фінансові, політичні, правові, інформаційні, культурні інструменти й комунікації, побудовані на принципах геостратегічного партнерства. Наслідком їх використання є не лише позитивні зміни, а й соціальні деформації. Зазначене зумовлює потребу теоретичного осмислення характеру й спрямованості розвитку вітчизняної правової системи.

Принципово новий характер змін у глобальному, регіональному й національному правовому розвитку спонукає пошук нових методологічних підходів, репрезентованих постнекласичною раціональністю, синергетикою, постмодернізмом, плюралістичним праворозумінням, а на їх основі виявлення тенденцій розвитку правової системи України, обґрунтування шляхів і напрямів її оптимізації.

Аналіз наукових поглядів учених дає підстави стверджувати, що є низка основних ознак правової системи, яку виокремлює панівна більшість учених, насамперед, таких як: складний, динамічний, цілісний, упорядкований характер; наявність елементів, об'єднаних у підсистеми; співіснування та взаємодія з іншими системами суспільства; зумовленість історичними й географічними чинниками.

Підтримуючи виокремлювані ознаки правової системи, вважаємо, що вони не є вичерпними, а відтак – не дають повного, адекватного уявлення про правову систему, відповідно – шляхи та напрями її оптимізації. У контексті зазначеного доцільним є звернення до синергетичного підходу, який використовується у дослідженні складних, динамічних, відкритих систем і ґрунтується, з-поміж іншого, на принципах нелінійного розвитку, прийому малих впливів, способу хаосу, які утворюють базу структурного зв'язку. Слід зауважити, що в сучасній вітчизняній та зарубіжній юридичній науці впродовж останніх років дослідження правової системи крізь призму синергетичного підходу набуває поширення, зокрема у працях А. Венгерова, О. Джужи й Ю. Орлова [1], Ю. Ветютнева, Б. Осипяна, Г. Туманова, К. Шундікова [2], В. Шишкіна та ін.

Використання синергетичного підходу в дослідженні правової системи уможливорює кілька чинників: по-перше, вітчизняна правова система є складноорганізованою, у якій співіснує і взаємодіє низка елементів, компонентів, об'єднаних у підсистеми (ідеологічну, нормативну, інституційну, функціональну, комунікативну); зовні правова система взаємодіє з іншими системами суспільства та іншими видами й типами правових систем (національними, міждержавними, міжнародною); по-друге, правова система має динамічний характер, який виявляється, насамперед, у функціональній та комунікативній підсистемах, більшою чи меншою мірою у всіх елементах.

Наявність зазначених особливостей правової системи неминує ставити питання щодо відкритого чи закритого характеру правової системи. Враховуючи те, що динаміка вітчизняної правової системи визначається не лише внутрішніми чинниками, а й зовнішніми, насамперед, взаємодією з економічною, політичною, соціальною системами, різного рівня організації правовими системами, трансформується під впливом глобалізації, інтеграції, можна зробити висновок про таку ознаку правової системи, як відкритий характер.

Відкритий характер правової системи, виявляється насамперед, у здатності сприймати й відображати зовнішні чинники глобального правового розвитку у формі правової адаптації, гармонізації, імплементації, стандартизації; спрямованості до правової інтеграції та правової інтернаціоналізації. У своїй сукупності зазначені процеси, за умови їх вираженого й обґрунтованого застосування, сприяють підвищенню цілісності, впорядкованості, ефективності правової системи.

Поряд із позитивними проявами відкритого характеру вітчизняної правової системи, існують й негативні, зокрема, невірніважений стан правової системи, нелінійний розвиток, прискорена динамічність, перманентні флуктуації (зміни), що викликають критичний момент розвитку – точку біфуркації, у якій правова система постає перед вибором одного із кількох шляхів розвитку. Динамічний розвиток відкритої правової системи змушує докладати все більше зусиль для контролю й перетворення нормативної основи, її реалізації. Фактором динамічності перетворень і невірніваженості правової системи є її взаємодія з економічною, політичною, соціальною системами, іншими національними, міждержавними, міжнародною правовими системами. Трансформації у зв'язках і взаємодії з іншими системами суспільства та іншими правовими системами стають фактором генерації відбору різних структурних конфігурацій вітчизняної правової системи. Зростанню невірніваженості правової системи можуть сприяти і такі форми права, як судовий прецедент, правовий звичай (як національний, так і міжнародний). Як зазначають О. Джужа і Ю. Орлов: «Під нестійкою рівновагою розуміють такий стан системи, у якому найменше її відхилення від положення рівноваги (зміна її параметрів) веде до якісних змін у системі, переходу її в новий стан – у стані нестійкої рівноваги система приречена на зміну – зникнення або трансформацію» [1, с. 5].

Відкритий характер вітчизняної правової системи, з одного боку, здатний спричинити стан хаосу, за якого розпочинається процес динамічної взаємодії та розвитку структурних елементів правової системи, їх ускладнення, обмін, переформатування зв'язків, збільшення правових засобів і механізмів, які в кінцевому підсумку зумовлюють внутрішню узгодженість, цілісність, збалансованість і зовнішню оптимальну взаємодію з іншими системами суспільства й іншими правовими системами. Йдеться про те, що відкритий характер правової системи уможливорює її здатність до самоорганізації, на яку звертають увагу такі вчені, як Б. Осипов, О. Джужа, Ю. Орлов, В. Осипян та ін. Зокрема, М. Віннер таке наступне визначення систем, що самоорганізуються: «це такі системи, які здатні при зміні зовнішніх чи внутрішніх умов їхнього функціонування й розвитку зберігати чи здійснювати свою організацію з урахуванням минулого досвіду, сигнали про який поступають каналами зворотного зв'язку» [3, с. 142]. Зворотній зв'язок, на думку вченого, «це функція-властивість, яка дозволяє регулювати майбутню поведінку минулим виконанням наказів: і не існує ніяких кордонів між енергетичним та інформаційним зв'язком» [4, с. 45, 51].

Самоорганізація у правовій системі більшою мірою можлива у сфері приватно-правових відносин, для яких притаманний диспозитивний метод правового регулювання, який припускає локальну самоорганізацію. Самоорганізації сприяє і принцип свободи договору, регулювання суспільних відносин за допомогою правил і механізмів, що безпосередньо визначені в договорі. У межах публічно-правових відносин самостійне виникнення чи зміна правових норм без впливу певного суб'єкта – носія відповідних правомочностей, є неможливими. Водночас, громадянське суспільство, різні соціальні спільноти, народ є джерелом влади, суб'єктом правотворення – тривалого, багатофакторного, стихійного соціального процесу. Історичний досвід переконливо свідчить,

що процес правоутворення значною мірою відбувається за рахунок внутрішніх ресурсів суспільства. Поштовхом стають ритмічні імпульси свободи, порядку, справедливості, які доповнюють і врівноважують один одного. Правоутворення у рамках громадянського суспільства виявляється у правосвідомості, правовідносинах, правомірній поведінці, правових теоріях і тощо.

Окрім зазначених параметрів, які, змінюючись, впливають один на одного через механізм зворотного зв'язку, в умовах глобалізації динаміка й самоорганізація правової системи детерміновані взаємодією з економічною, політичною, соціальною системами суспільства, іншими національними, міждержавними, міжнародною правовою системами. Отже, вітчизняна правова система в умовах глобалізації має відкритий характер, який суттєво ускладнює її розвиток і оптимізацію та, водночас, уможливорює її здатність до самоорганізації.

Література

1. Джужа О. М., Орлов Ю.Ю. Щодо закономірностей динаміки правових систем. *Право і суспільство*. 2010. №3. С. 3-14.
2. Шундигов К. В. Синергетический подход в правоведении: проблемы методологии и опыт теоретического применения: монография. М.: Юрлитинформ, 2013. 254 с.
3. Виннер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине. 2-е издание. М.: Наука; Главная редакция изданий для зарубежных стран, 1983. 344 с.
4. Виннер Н. Кибернетика и общество. М.: Тайдекс Ко, 2002 г. 184 с.

Стратегічні напрями удосконалення інституційної бази публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні

*Хрідочкін А.В., к.і.н., доцент
Дніпровський гуманітарний університет*

Важливим напрямом подальшого розвитку публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні, без сумніву, є удосконалення його інституційної бази. Сьогодні вона включає державні органи, установи та структури, що наділені прямими і непрямыми функціями та відповідальністю в сфері інтелектуальної власності, та судові органи [1, с. 165]. При цьому слід зазначити, що постійні реформування системи суб'єктів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності, що відбувалися за останнє десятиріччя, стали одним з найбільш негативних факторів, який не тільки не сприяв, а й значною мірою гальмував процес розвитку сфери інтелектуальної власності в нашій країні та значно ускладнював її охорону.

В Україні традиційно існувала трирівнева інституційна база публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності (міністерство – центральний орган виконавчої влади відповідної галузевої компетенції – підпорядковані йому державні структури). Ефективне функціонування подібної інституційної бази на практиці виявилось ускладненим. Це негативно впливало на діяльність як цього суб'єкту публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності, так і підпорядкованих йому державних підприємств.

З метою створення сучасної системи публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності Україною було обрано шлях побудови дворівневої системи, що вже довела свою ефективність в багатьох країнах світу. Вона передбачає реалізацію концепції відповідного єдиного державного органу публічного адміністрування галузевої компетенції [2].

Становлення цієї системи в Україні розпочалося з ліквідації у 2017 р. Державної служби інтелектуальної власності України (далі – ДСІВ України) та підпорядкованих їй структур [3]. Крім того, чимало функцій, визначених концепцією для нового органу (наприклад, визнання недійсними прав інтелектуальної власності у досудовому порядку) є

абсолютно новими для українського законодавства та, відповідно, не містять під собою жодного нормативного підґрунтя. Зрозуміло, що ліквідація ДСІВ України не тільки не завершила процес становлення дворівневої інституційної бази публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності, а й поставила низку питань, без вирішення яких створення сучасної системи публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності є неможливим.

Отже, обсяг повноважень цього державного підприємства обмежений питаннями набуття права інтелектуальної власності та його реєстрацією, і за межами його компетенції залишається досить велике коло питань, що не дозволяє визнати його єдиним органом інтелектуальної власності. А між тим, сфера інтелектуальної власності є одним із ключових елементів забезпечення економічного розвитку держави. При цьому її ефективність значною мірою залежить від активної міжнародної співпраці та стабільності підходів національного патентного відомства щодо основних питань охорони і захисту інтелектуальної власності. Запропонована ж Міністерством економічного розвитку і торгівлі України концепція, на жаль, передбачає класичну для України реформу: ліквідувати чинний державний орган та створити на його місці новий. Як засвідчує практика, подібні реформи затягуються в часі, а очікувані від них позитивні результати або не досягаються взагалі, або досягаються лише частково. Проблема ускладнюється тим, що у випадку зі сферою інтелектуальної власності подібні експерименти дуже небезпечні та несуть ризик настання негативних наслідків для економіки, зокрема зниження інвестиційної привабливості країни.

Більше того, концепція, що реалізується в Україні, не дозволяє однозначно визначити адміністративно-правовий статус та остаточний перелік повноважень нового єдиного планованого органу [4, с. 37], в той час, коли дана проблема є першочерговою. Мову треба вести про створення органу, наділеного принципово іншим адміністративно-правовим статусом, який дозволив би йому стати загальнонаціональним органом. Він повинен мати статус юридичної особи публічного права та утворюватися центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності і наділений правом здійснювати владні повноваження з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності. Він повинен також мати відокремлене майно, яке б стало об'єктом права державної власності, і закріплюватися за ним на праві господарського відання. Джерелами формування цього майна має стати державне майно (передане йому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності), майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку та інші джерела, не заборонені законодавством. Новий єдиний орган інтелектуальної власності має бути економічно самостійною організацією, мати самостійний баланс, поточний та інші рахунки в національній та іноземних валютах у державних банках, а також рахунки в цінних паперах у депозитарних установах – державних банках. Він має вести бухгалтерський облік і складати фінансові звіти в порядку, передбаченому законом, подавати податкові та статистичні звіти та нести відповідальність за їх достовірність.

При цьому органи державної влади не повинні втручатися в діяльність єдиного органу інтелектуальної власності щодо реалізації законодавчо закріплених за ним функцій і повноважень. А його взаємодія з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та органами державної влади повинна здійснюватися в межах, визначених актами законодавства. Крім того, реорганізація та ліквідація єдиного органу інтелектуальної власності повинна здійснюватися на підставі окремого закону.

Відповідний адміністративно-правовий статус єдиного органу інтелектуальної власності важливо підтвердити наявністю в нього завдань, функцій і повноважень. Зокрема, як єдиний орган інтелектуальної власності, новий суб'єкт публічного адміністрування у цій сфері покликаний здійснювати міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності і представництво інтересів України в цій сфері в міжнародних організаціях,

відповідно до угод з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Завданням цього органу повинні стати підготовка представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), підвищення їх кваліфікації та заходи з підвищення кваліфікації інших фахівців у сфері інтелектуальної власності, а також працівників судових і правоохоронних органів. На нього покладається завдання визначення вимог для набуття статусу представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного), визначення та затвердження порядку складання кваліфікаційних іспитів патентних повірених та перелік питань для проведення кваліфікаційних іспитів (атестація), визначення розміру збору за атестацію, схвалення тексту присяги, видача або анулювання свідоцтва про право на здійснення діяльності представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), видача його дублікату. Саме в якості єдиного органу інтелектуальної власності даний суб'єкт публічного адміністрування повинен приймати участь у реалізації державної політики в цій сфері та підготовці інформаційних, освітніх та навчальних матеріалів, проводить просвітницькі заходи для підвищення обізнаності та поваги до інтелектуальної власності, розвитку культури суспільства у цій сфері, в створенні центрів винахідництва спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує розробку та реалізацію державної політики у сфері освіти та науки, в організації та проведенні конкурсів винаходів, у тому числі дітей, студентів і молоді та в підготовці фахівців з питань інтелектуальної власності. Його завданнями повинно стати проведення науково-технічної експертизи заявок на об'єкти інтелектуальної власності, правової експертизи документів стосовно внесення до державних реєстрів відомостей про об'єкти інтелектуальної власності, що охороняються на території України, досліджень, пов'язаних з охороною інших об'єктів інтелектуальної власності та інших результатів інтелектуальної творчої діяльності (доменних імен, генетичних ресурсів, традиційних знань, фольклору тощо), а також атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених). Серед завдань єдиного органу інтелектуальної власності вагоме місце повинні зайняти надання методологічної, методичної та інформаційної допомоги центральним органам виконавчої влади, правоохоронним органам з питань охорони і захисту прав інтелектуальної власності, науковим установам, навчальним закладам, іншим фізичним і юридичним особам будь-яких форм власності щодо питань, пов'язаних з правовою охороною, комерціалізацією та захистом прав інтелектуальної власності, а також адміністрування державних реєстрів об'єктів права інтелектуальної власності, державного реєстру представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) України, внесення до них відомостей, надання витягів та виписок, видача охоронних документів.

Серед функцій єдиного органу інтелектуальної власності, на нашу думку, слід відзначити аналіз потреби національної освіти, науки, культури, суб'єктів бізнесу та інноваційної інфраструктури щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності, визначення тенденції розвитку національної системи охорони інтелектуальної власності, комерціалізації результатів інтелектуальної творчої діяльності, трансферу технологій тощо, і розробка та подання на розгляд центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у цій сфері. Функціями даного суб'єкта публічного адміністрування повинні стати узагальнення національної та міжнародної практики застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробка та подання у встановленому законом порядку пропозиції щодо його вдосконалення та розробка за дорученням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, проект стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України з урахуванням стратегічних завдань інноваційного розвитку держави. Крім того, єдиний орган інтелектуальної власності повинен виконувати функції внесення до державних реєстрів відомостей про факти набуття (виникнення), передання (відчуження), надання дозволів на використання об'єктів права інтелектуальної власності (ліцензії), відмови, обтяження, припинення або визнання недійсними прав на

об'єкти інтелектуальної власності, що охороняються на території України (реєстр ліцензійних договорів про використання міжнародного знака), визнання недійсним права інтелектуальної власності, видача офіційних електронних бюлетенів стосовно об'єктів права інтелектуальної власності, формування та актуалізація інформаційних баз даних, організація науково-дослідної роботи з питань удосконалення правової охорони інтелектуальної власності, економічного, інформаційного та ресурсного забезпечення сфери інтелектуальної власності, а також запровадження програми допомоги вступу до вищих навчальних закладів для обдарованих дітей-винахідників, стипендіальні програми та інші форми підтримки [5, с. 371].

З метою організації своєї діяльності новий єдиний орган у сфері інтелектуальної власності повинен мати низку повноважень. До останніх слід віднести забезпечення здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією та здійснення добору кадрів в його структуру та на керівні посади, формування кадрового резерву на відповідні посади, організація роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників. Повноваженнями даного органу повинні стати організація планово-фінансової роботи, здійснення контролю за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечення організації та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку, забезпечення виконання завдань із мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави і організація ведення діловодства та архівного зберігання документів відповідно до встановлених правил.

Отже, єдиний орган інтелектуальної власності та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, повинні забезпечити взаємодію та координацію діяльності для стабільного розвитку національної сфери інтелектуальної власності, охорони та захисту інтересів її суб'єктів.

Таким чином спрощення інституційної системи публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в Україні є з одного боку позитивним явищем, а з іншого – постійне реформування управлінської сфери створює додаткові проблеми пов'язані з налагодженням роботи та взаємодії зазначених структур, створення відповідного кадрового апарату, забезпечення розвитку та наступності фахових знань та навичок, прозорістю публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності, що свою чергу безпосередньо негативно впливає на систему охорони інтелектуальної власності в Україні та надає правопорушникам нові можливості безкарно вчиняти правопорушення в цій сфері. Відповідно основними напрямками удосконалення інституційної бази публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності повинні стати: завершення процесу реформування системи суб'єктів публічного адміністрування у цій сфері; комплектація системи суб'єктів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності фахівцями високого рівня, здатними швидко адаптуватися до нових умов та вирішувати складні завдання охорони інтелектуальної власності в сучасних умовах, з одночасним збереженням наступності у формування кадрового апарату; якнайшвидше налагодження співробітництва та взаємодії між державними та приватними установами у сфері охорони інтелектуальної власності; поглиблення співробітництва з міжнародними організаціями у сфері охорони прав інтелектуальної власності; налагодження співробітництва з державними органами інших країн з питань охорони інтелектуальної власності; підтримка діяльності громадських організацій у сфері інтелектуальної власності.

Література

1. Дергачова В. В. Інтелектуальна власність: навчальний посібник. Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 416 с.
2. Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/402-2016-p>.

3. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 р. № 320. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/320-2017-p>.
4. Якубівська Ю. Є. Колізії норм права та компетенції органів управління у сфері інтелектуальної власності як загроза інформаційній безпеці. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 4. С. 36-41.
5. Хрідочкін А. В. Вітчизняний досвід та перспективи публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2018. 468 с.

Місце адміністративно-процедурного права в системі адміністративного права

*Шарая А.А., к.ю.н., докторант
Запорізький національний університет*

З'ясовуючи місце адміністративно-процедурного права у системі адміністративного права, варто визначити його приналежність до інститутів адміністративного права, підгалузей адміністративного права чи взагалі окремої галузі права. Тим більше, одним із питань сучасної адміністративно-правової науки, яке знаходиться у полі зору запеклої дискусії сучасних вчених-адміністративістів, є саме система адміністративного права (наприклад, роботи Р.С. Мельника, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова та ін.). І.В. Бойко, О.Т. Зима, О.М. Соловійова, досліджуючи адміністративну процедуру саме як інститут адміністративного права, стверджують, що інституту права притаманні загальні риси, як-то: «видова однорідність (хоча це спірно) соціального змісту; відносна нормативна самостійність; стійкість і автономність функціонування (але на іншому рівні, ніж галузь права; інститут є її підсистемою); відособленість від інших інститутів права; специфічність засобів правового регулювання; наявність у своєму змісті загальних положень та єдиних принципів; формування загальних понять у власних межах» [1, с. 141]. Хоча й можна погодитись із тим, що адміністративна процедура є інститутом адміністративного права, проте адміністративно-процедурне право є ширшим за змістом, його предмет відрізняється видовим змістом і має і інші специфічні характеристики, у зв'язку із чим віднесення його до інститутів адміністративного права є недоцільним. О.І. Миколенко, досліджуючи місце адміністративного процедурного права в системі адміністративного права, справедливо стверджує, що «сьогодні існує три суттєві перепони, які не дають стверджувати, що адміністративне процедурне право є галуззю права України:

1) відсутні загальновизнані наукові підстави щодо появи нових галузей права, керуючись якими можна було б обґрунтовувати можливість чи неможливість існування самостійної галузі права, – адміністративне процедурне право;

2) матеріальні адміністративні норми та адміністративно-процедурні норми тісно взаємопов'язані між собою, тому їх поділ буде іноді проблематичним та штучним;

3) відсутнє достатнє наукове обґрунтування. В юридичній літературі представлені лише розрізнені та суперечливі думки стосовно поняття «адміністративна процедура», її співвідношення з поняттям «адміністративний процес» та системи адміністративного процедурного права (Т.О. Гуржій, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, С.В. Петков та ін.) [2, с. 13], і з цим варто погодитись. За дослідженням В.К. Колпакова, предмет адміністративного права складають відносини, «які виникають у результаті владної виконавчо-розпорядчої діяльності публічної адміністрації щодо виконання адміністративних зобов'язань. Він є складним поліструктурним утворенням, до якого на «другому етапі становлення», зокрема відносяться: відносини державного управління та інші управлінські відносини, що об'єднані ним під назвою «відносини публічного управління»; відносини відповідальності за порушення встановлених правил – відносини адміністративної відповідальності; відносини, які виникають за ініціативою об'єктів публічного управління, при їх зверненні до публічної адміністрації – «сервісні відносини». Так, складовою предмета адміністративного права є відносини: 1) публічного управління; 2) адміністративних послуг; 3) відповідальності

публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність; 4) відповідальність об'єктів публічного управління (індивідуальних і колективних) за порушення встановлених публічною адміністрацією порядку і правил [3]. Отже, відносини, які регулюються адміністративно-процедурним правом, повністю охоплюються предметом адміністративного права, тому виокремлювати їх в окрему галузь права не є доцільним.

Однак К.В. Чокомудяк в свою чергу зазначає, що «адміністративно-процедурне право може претендувати на самостійність предмету свого регулювання. Норми адміністративно-процедурного права спрямовуються на регулювання поведінки та діяльності, під час якої суб'єкти публічного управління приймають обов'язкові рішення стосовно фізичних та юридичних осіб» [4, с. 99]. З огляду на це, можна запропонувати розглядати в якості предмета адміністративно-процедурного права суспільні відносини, які складаються: 1) між суб'єктами публічного управління та приватними особами (фізичні та юридичні особи) щодо прийняття обов'язкових рішень; 2) прийняття нормативних актів управління; 3) прийняття індивідуальних актів суб'єктами публічного управління; 4) процедури укладання адміністративних договорів; 5) здійснення інших юридично значимих суб'єктами публічного управління. Формулювання такого розширеного, відносно самостійного предмету адміністративно-процедурного права не дає підстав для віднесення його до інститутів адміністративного права, адже, інститут адміністративного права – це «відносно самостійна, однорідна за змістом, стала система правових норм, яка за допомогою методів адміністративного права всесторонньо регламентує певний різновид суспільних відносин або спільну сторону (сторони) однорідних суспільних відносин, які виникають у сфері реалізації державної виконавчої влади» [5, с. 163]. Таким чином, можна стверджувати, що інститут адміністративної процедури (як складова адміністративного права), який формувався в ХХ столітті, наразі, з суттєвим урахуванням розширення предмета правового регулювання за рахунок появи нових суспільних відносин, які регулюються сукупністю правових норм, трансформувався вже в підгалузь адміністративного права.

До того ж, слід визначити ознаки методу адміністративно-процедурного права, який також зумовлює підстави для з'ясування його місця в системі адміністративного права. За дослідженням О.І. Миколенка, «метод адміністративного процедурного права — це органічно поєднана сукупність прийомів, способів та засобів, які закріплені законодавством та використовуються для регулювання відносин, що входять до предмета адміністративного процедурного права. При характеристиці методу адміністративного процедурного права можна виділити: 1) є імперативно-диспозитивним, адже адміністративне процедурне право поєднує в собі регулювання, що ґрунтується на відносинах субординації між учасниками суспільних відносин, та децентралізоване регулювання, що ґрунтується на координації мети і інтересів сторін; 2) адміністративно-процедурне право використовує всі способи правового регулювання, які притаманні загальному методу правового регулювання (приписи, заборони та дозволи), хоча частка заборон є недостатньою для ефективного правового регулювання; 3) поєднує в собі два типи правового регулювання — спеціально-дозвільний та дозвольно-зобов'язуючий [2, с. 25]. К.В. Чокомудяк зазначає, що «для адміністративно-процедурного права характерним є те, що більша частина його норм, що регулює виникнення, зміну та припинення адміністративно-процедурних відносин, має імперативний характер. Це обумовлено тим, що зазначені відносини є владовідносинами, тобто вони побудовані на засадах «влада-підпорядкування». Норми у вигляді розпоряджень втілюють державну волю, спонукають та примушують учасників відносин до певного виду дій або видам правомірної поведінки. Однак, будь-які дії, які оформлені у вигляді розпорядження, суб'єкти управління повинні здійснювати на підставі закону або відповідного підзаконного нормативного акту, діяти при цьому у межах своєї компетенції та з дотриманням встановлених процедур. Регулювання адміністративно-процедурних відносин може здійснюватися також за допомогою встановлення заборон, а у деяких випадках і через дозволи» [4, с. 99]. Таким чином, слід погодитись із позиціями вчених-адміністративістів, що для методу адміністративно-процедурного права притаманним є поєднання методів заборон і дозволів,

який характерний для адміністративного права в цілому, тому самостійним його вважати не можна. На ці ознаки методу сучасного адміністративного права звертає увагу й В.В. Юровська, поглиблено досліджуючи його феномен [6]. Саме всі ознаки сучасного методу адміністративного права у повному обсязі притаманні і методу адміністративно-процедурного права.

Окрім того, варто звернути увагу і на джерела адміністративно-процедурного права, адже адміністративно-процедурні норми закріплені у низці нормативно-правових актів різного рівня: це і кодекси (КпАП України, Митний кодекс України, Податковий кодекс України тощо), і закони (Закон України від 17.03.2011 р. «Про центральні органи виконавчої влади», Закон України від 06.09.2012 р. «Про адміністративні послуги», Закон України від 05.04.2007 р. «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», Закон України від 13.01.2011 р. «Про доступ до публічної інформації» та ін.), і підзаконні нормативно-правові акти. Таким чином, слід відмітити відсутність єдиного нормативно-правового акта, який би закріплював особливості правового регулювання адміністративних процедур в цілому та окремі процедурні питання (суб'єкти, строки, етапи, підсумкове оформлення), а також «розпорошеність» адміністративно-процедурних норм у нормативно-правових актах різного рівня, що відображає специфіку джерел адміністративно-процедурного права. Отже, наявність своєрідного предмета правового регулювання із характерною видовою ознакою, використання методу адміністративного права для регулювання відповідних суспільних відносин та існування специфічної джерельної бази дає підстави стверджувати, що адміністративно-процедурне право є саме підгалуззю адміністративного права.

В адміністративно-правій доктрині можна виділити позиції віднесення адміністративно-процедурного права до структурних елементів адміністративного процесу, до інститутів адміністративного права, або розглядати в якості окремої галузі права. Наприклад, В.М. Бевзенко зазначає, що серед галузей права адміністративно-правового циклу й адміністративно-процесуального змісту можна виділити такі, як: адміністративне (матеріальне право) та адміністративно-процесуальне право (виключно судовий порядок захисту прав, свобод та законних інтересів у публічній сфері). При чому, адміністративна процедура – це, насамперед, інститут адміністративного (матеріального) права, зміст та призначення якого описується в загальній частині цієї галузі права [7, с. 58]. Проте аналіз наявних наукових джерел дає можливість стверджувати, що виокремлення вищезазначеного структурного елемента системи адміністративного права як його підгалузі набуває все більше прихильників. Тому варто підтримати позицію тих вчених-адміністративістів, які вважають адміністративно-процедурне право все-таки *підгалуззю* сучасного адміністративного права та визначають його як «сукупність правових норм, що регламентують порядок прийняття нормативних актів, а також порядок вирішення адміністративних справ суб'єктами публічного адміністрування» [8, с. 24]. Відповідно до положень Юридичної енциклопедії [9], «підгалузь права – це один з елементів системи права, його внутрішньої форми. Підгалузь права є частиною певної галузі права і об'єднує правові норми та інститути, які регулюють суспільні відносини, що мають певне самостійне значення у межах їх відповідного типу. Водночас ці норми та інститути мають стійкий взаємозв'язок з іншими елементами даної галузі права. Наявність підгалузі права зумовлюється: складністю суспільних відносин, що регулюються правом; багатоаспектністю предмета регулювання; наявністю системи однотипних інститутів у межах окремої галузі права; специфікою методів регулювання, які характеризують галузь, та необхідністю ефективної організації структур, елементів права, що становлять його систему» [9].

Так, враховуючи дані положення, слід стверджувати, що адміністративно-процедурному праву притаманні:

– складність суспільних відносин, що регулюються (ці суспільні відносини в цілому, охоплюються адміністративним правом, складаються у публічній сфері, мають зв'язок із забезпеченням публічного інтересу);

– багатоаспектність предмета регулювання (як вже зазначалося, можна виокремити декілька груп відносин у складі предмета правового регулювання – відносини між суб'єктами публічного управління та приватними особами (фізичні та юридичні особи) щодо прийняття обов'язкових рішень; відносини щодо прийняття нормативних актів управління; відносини щодо прийняття індивідуальних актів суб'єктами публічного управління; відносини щодо укладання адміністративних договорів; відносини щодо здійснення інших юридично значимих суб'єктами публічного управління);

– наявність системи однотипових інститутів у межах окремої підгалузі права (це інститут суб'єктів адміністративної процедури, інститут адміністративних послуг, інститут державного нагляду і контролю, інститут державної реєстрації тощо – в межах адміністративного права);

– використання методу правового регулювання, який є характерним для галузі адміністративного права (імперативно-диспозитивний метод, який притаманний адміністративному праву в цілому);

– необхідність ефективної організації структур, елементів права, що становлять його систему (що відбувається наразі через підвищення уваги вчених-адміністративістів щодо визначення сутності, змісту адміністративно-процедурного права, визначенню його місця в системі адміністративного права, активної законопроектної роботи щодо розробки спеціального законодавства в означеній сфері). Наявність таких характеристик у адміністративно-процедурного права, все ж таки, свідчить про його підгалузевий характер для адміністративного права.

Література

1. Бойко І.В., Зима О.Т., Соловйова О.М. Адміністративна процедура як інститут адміністративного права. Питання адміністративного права. Кн. 2 / відп. за вип.. Н.Б. Писаренко. Харків : ООО «Оберіг», 2018. С.140-150.
2. Миколенко О.І. Місце адміністративного процедурного права в системі юридичних знань та системі права України : автореф. дис ... д-ра юрид. наук. 12.00.07 : Запоріжжя, 2011. 40 с.
3. Колпаков В. К. Предмет адміністративного права : сучасний вимір. *Юридична наука*. 2008. № 3. С. 33–38.
4. Чокомудяк К.В. Поняття та задачі адміністративно-процедурного права the Journal of Eastern European Law. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 17. С. 95-101.
5. Адміністративне право України: словник термінів / за заг. ред. Т. О. Коломось, В. К. Колпакова. Київ: Видавничий Дім "Ін Юре", 2014. 520 с.
6. Юровська В.В. Методи адміністративного права : питання теорії та практики : монографія. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 344 с.
7. Бевзенко В. М. Деякі теоретичні міркування щодо адміністративних процесуальних і процедурних категорій у вітчизняній адміністративно-правовій та адміністративно-процесуальній науці. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 3. С. 56-62.
8. Каргузова І.О., Осадчий А.Ю. Адміністративно-процедурне право : навч.-метод. посібник. Одеса : Юридична література, 2008. 288 с.
9. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. Т.5. URL: http://leksika.com.ua/10510205/legal/pidgaluz_prava.

Проблеми кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини

*Шеховцова Л.І., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Кримінальний Кодекс (далі – КК) України у ст. 117 передбачає кримінальну відповідальність за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: «Умисне

вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк» [1]. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини є привілейованим складом злочину.

Слід звернути увагу на те, що у постанові Пленуму Верховного суду України від 1 квітня 1994 р. “Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я людини” [2] зверталась увага на те, що підставою виділення цього складу злочину у привілейований склад є особливий фізичний та психічний стан жінки під час пологів або відразу після пологів. Однак, постанова Пленуму Верховного суду України від 7 лютого 2003 р. [3] посилення на особливий стан жінки під час пологів або відразу після пологів не містить. Вважається, що такий особливий фізичний та психічний стан жінки під час пологів або відразу після пологів презюмується законодавцем, і ця презумпція є незаперечною. На нашу думку, така позиція є неправильною, і неоднозначність вирішення цього питання, з урахуванням змісту ч. 2, 3 ст. 135 КК, може призвести до суперечливих тлумачень у теорії і неоднозначного вирішення питань відповідальності на практиці.

Психічне ставлення особи при вчиненні цього злочину характеризується емоційною напругою, викликану вагітністю і пологами та психічними процесами, що їх супроводжували, які можуть бути також обумовлені, зокрема, сімейним конфліктом, подружньою зрадою, матеріальними та іншими соціально-побутовими негараздами тощо.

Так, у вагітних жінок часто спостерігаються іпохондричні ідеї, імпульсивність, нав'язливий стан. Пологи є навантаженням для організму жінки, вона зазнає при цьому сильного фізичного і психічного потрясіння. У цей період жінка відчуває особливо хворобливі психофізичні страждання, які значно послаблюють її здатність цілковито усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Родовий процес характеризується вищим ступенем емоційної напруги, яка супроводжується фізичним болем і психічними порушеннями. У період пологів мати й дитина стають джерелом болю один одного й вступають у біологічний антагонізм і конфлікт.

М.Д. Шаргородський пропонував виділити самостійний привілейований склад, виходячи із стану жінки під час пологів. При цьому він посилався на Велику медичну енциклопедію, де зазначалося, що пологовий акт тією чи іншою мірою може відображатися на стані нервової системи жінки і потягнути за собою такі вчинки, як посягання на самогубство чи дітовбивство [4, с. 182].

Обґрунтовуючи виділення вбивства матір'ю новонародженої дитини в самостійний склад, А.М. Красиков висловив думку, що таке вбивство визнається привілейованим складом в силу того, що жінка у період фізіологічних пологів відчуває особливо хворобливі психофізичні страждання, тому вбивство новонародженої дитини матір'ю, яка знаходилась в нормальному стані у процесі пологів і після них, яке не було обумовлене психотравмуючою ситуацією і психічним розладом, тягне за собою відповідальність на загальних підставах. Так мати новонародженого має право відмовитися від дитини, помістив її до дитячого будинку, але все ж таки обирає найтяжчий і страшний варіант – дітовбивство. Дійсно, якщо на психічний стан жінки пологи можуть вплинути певним чином, то чи правильно буде у всіх випадках, незалежно від психічного стану жінки, застосовувати привілейований склад? Наведена думка А.М. Красикова, на наш погляд, заслуговує на увагу. Адже підставою для виділення дітовбивства у привілейований склад є те, що жінка під час пологів нерідко опиняється у важкому стані, який впливає на її психіку. Саме цей стан при дітовбивстві визнається пом'якшуючою обставиною [4, с. 182].

Емоційний стан матері обов'язково повинен враховуватися під час розслідування злочину, передбаченого ст. 117 КК України. Однак, на нашу думку, саме тимчасовий психічний розлад, який викликаний пологами та послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними (обмежена осудність), повинен бути тією ознакою, яка виділяє цей склад злочину у привілейований.

Спірним в літературі є і питання, чи може кваліфікуватися за ст.117 КК вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, умисел на вчинення якого у неї виник до початку пологів.

В.В. Сташис вважав, що стаття 117 КК України застосовується і тоді, коли умисел на вбивство дитини виник ще до пологів, а був реалізований у період пологів чи відразу після них. Інша точка зору висловлена С.В. Бородіним, В.В. Краскіним, які вважають, що при встановленні факту попередньої підготовки матері до наступного позбавлення життя дитини після її народження чи під час пологів, було б неправильно визнавати як вчинення вбивства при пом'якшуючих обставинах [4, с. 182].

Однак, редакція статті 117 КК не дає підстав по-різному кваліфікувати вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини залежно від моменту виникнення наміру. Момент виникнення умислу вбити новонароджену дитину, виходячи із змісту ст. 117 КК, на кваліфікацію вбивства не впливає. Тому ми вважаємо, що було б правильним прописати у диспозиції ст. 117 КК таку ознаку, як вчинення злочину з умислом, що виник раптово.

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони даного злочину є час і обстановка його вчинення – під час пологів або відразу після пологів. Це формулювання, на наш погляд, є не дуже вдалим, тому що вказані часові межі є дещо розмитими, що також може призводити до неправильного застосування даної статті. Для того, щоб відповісти на це питання необхідно звернутися до поняття «новонароджена дитина».

Поняття «новонароджена дитина» відокремлено певними часовими межами.

Початковий момент «новонародження» співпадає з моментом початку життя людини, тобто починається з моменту появи з утроби матері будь-якої частини тіла дитини. Відділення дитини від тіла матері і перехід на самостійне дихання знаходяться поза межами початкового моменту життя людини і новонародження. Отже, навмисне нанесення ран у голівку немовля, яке народжується (тобто під час пологів), можна розглядати як вчинення даного злочину.

Для визначення кінцевого моменту новонародженості існують три критерії: в педіатрії – стан новонародженості прирівнюється до одного місячного циклу (28 днів), у акушерстві – одному тижню, в судовій медицині – одній добі [5]. Однак, при вбивстві матір'ю своєї новонародженої дитини відразу після пологів повинен використовуватися судово-медичний критерій, тобто одна доба після появи дитини на світ. Вбивство новонародженого після закінчення однієї доби повинно кваліфікуватися за ст. 115 КК.

На наш погляд, у диспозиції ст. 117 КК повинно безпосередньо вказуватись, що часові межі вбивства матір'ю новонародженої дитини відразу після пологів повинні дорівнювати одній добі.

Редакція ст. 117 КК має також такі недоліки. У диспозиції статті не передбачені кваліфікуючі ознаки. Вважається, якщо мати вбила двох та більше своїх новонароджених дітей, вона буде все одно відповідати за ст. 117 КК. На наш погляд, це є не правильним. Ступінь суспільної небезпеки вбивства однієї дитини значно відрізняється від вбивства близнюків або двох чи більше дітей, народжених в різний час.

Таким чином, на нашу думку, стаття 117 КК є неповною, що може призвести до неправильного застосування цієї норми. Потрібно всі об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину ретельно прописувати у диспозиції статті, а не використовувати розширене тлумачення.

Враховуючи все вищевикладене, пропонуємо змінити ст. 117 КК та викласти її у такій редакції:

Стаття 117. Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини.

1. Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини з умислом, що виник раптово, під час пологів або відразу після пологів, тобто до закінчення однієї доби після народження дитини, якщо мати страждала на тимчасовий психічний розлад, викликаний пологами та який послаблює здатність матері усвідомлювати свої дії та керувати ними – карається...

2. Те саме діяння, вчинене матір'ю відносно двох та більше своїх дітей – карається...

Література

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n768>
2. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини: Постанова Пленуму Верховного суду України від 01 квітня 1994 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-94>
3. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи // Постанова Пленуму Верховного суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>
4. Шеховцова Л.І. Емоційний стан особи, яка вчинила злочин, за кримінальним законодавством України: дис. ... канд. іст. наук : 12.00.08. Запоріжжя. 2007. 250 с.
5. Кривошеин П. Убийство матерью новорожденного ребенка. *Уголовное право*. 2005. № 2. С. 38.

Позов про відшкодування шкоди, завданої власникові нерухомого майна у зв'язку із зниженням його цінності

*Щипанова О.О., к.ю.н., доцент
Запорізький національний університет*

Одним з можливих проявів порушення права власності на нерухоме майно є завдання шкоди об'єктам нерухомості, що спричиняє зниження їх цінності. На сьогоднішній день, особливо в містах із щільною забудовою, не рідкими є ситуації, коли будівництво нових об'єктів негативно відбивається на вже існуючій забудові: спричиняє пошкодження або руйнування раніше зведених будинків, їх підземних, наземних комунікацій; псує затишність прилеглої до житлових будинків території через забудову її гаражами, автомийками, паркінгами, складами, розвантажувальними майданчиками супермаркетів або коли новозбудовані багатоповерхові будинки чи споруди затуляють краєвид тощо. Все це негативно впливає на рівень шумової та екологічної захищеності території, значно зменшує її затишність й комфортність для проживання, що в свою чергу, спричиняє зниження рівня комерційної привабливості житла.

Основним способом захисту майнових прав та інтересів власника знеціненого майна є право на компенсацію, передбачене статтею 394 ЦК України [1]. Так, власник земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель має право на компенсацію у зв'язку із зниженням цінності цих об'єктів у результаті діяльності, що призвела до зниження рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршення природних властивостей землі. Таким чином, норма ст.394 ЦК гарантує відновлення майнових прав та інтересів власника нерухомого майна у зв'язку із зниженням його цінності, яке відбулося в результаті здійснення іншими суб'єктами господарської діяльності. Вона ґрунтується на нормі ч. 1 ст. 22 ЦК, що передбачає право особи, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права на їх відшкодування.

Норма ст. 394 ЦК є спеціальним способом захисту права власності на нерухоме майно, існування якої обґрунтовано особливою економічною вартістю, суспільною значимістю, об'єктивною недостатністю, культурною або рекреаційною цінністю таких об'єктів нерухомості як земельні ділянки, житлові будинки, інші споруди. Особливе суспільне значення нерухомого майна підкреслюється також і тим, що дана норма передбачає можливість отримання власником компенсації, ґрунтуючись лише на факті заподіяння шкоди його нерухомому майну без врахування при цьому протиправності поведінки та вини заподіювача.

На підставі ст. 394 ЦК України власник земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель має право на компенсацію. Дане право реалізується шляхом звернення до суду з позовом про відшкодування майнової шкоди, завданої власникові нерухомого майна у зв'язку із зниженням його цінності.

Позивачем за даним позовом є власник земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель, якому діями відповідача заподіяно шкоду, пов'язану зі зниженням цінності цих об'єктів. Це може бути як фізична або юридична особа, так і суб'єкти публічного права – територіальна громада, держава. В якості позивача, відповідно до ст.396 ЦК України може також виступати й титульний володілець – землекористувач (суб'єкт речового права на чуже майно або договірних відносин).

Відповідачем є фізична чи юридична особа, уповноважений державний орган, орган місцевого самоврядування, діяльність яких призвела до зниження рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршення природних властивостей земельної ділянки, житлового будинку, інших будівель. Це може бути суб'єкт господарювання (підприємство, господарське товариство, кооператив, фізична особа-підприємець), суб'єкт загального чи спеціального природокористування (фізична або юридична особа), орган державної влади або місцевого самоврядування, який відповідно до своєї компетенції прийняв рішення про здійснення заходів, які призвели до зниження цінності нерухомого майна.

Дії відповідача полягають у реалізації господарської діяльності, наслідком якої є зниження цінності та ринкової вартості нерухомості, яка належить позивачу. Така господарська діяльність може бути як протиправною (забруднення території промисловими відходами, стічними водами, радіаційними, хімічними елементами, несанкціоноване облаштування звалищ промислових чи побутових відходів), так і правомірною (будівництво авто- або залізничних шляхів, промислових об'єктів, облаштування сміттєзвалищ, кладовищ поблизу житлових будинків, земель сільськогосподарського або рекреаційного призначення).

Але обов'язковим об'єктивним наслідком такої діяльності відповідача повинно бути зниження рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршення природних властивостей земельної ділянки, яка належить власнику, що спричинило, в свою чергу, відповідне зниження її цінності. Якщо настають інші правові наслідки, то власник нерухомості не може вдатися до захисту свого права у даний спосіб, а повинен використовувати інші засоби захисту (позови про відшкодування шкоди, припинення дій, що порушують право, визнання правочину недійсним тощо). Слід підкреслити також особливе значення причинного-наслідкового зв'язку між зниженням рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршенням природних властивостей землі та зменшенням цінності й ринкової вартості нерухомості. Погіршення екологічного стану та природних якостей повинного безпосередньо вплинути і об'єктивно спричинити негативні правові наслідки у вигляді знецінення нерухомості. Якщо ж останнє за якихось причин не відбулося, то власник не має права на отримання компенсації.

Предметом даного позову є вимога позивача про отримання компенсації у зв'язку із зниженням цінності об'єктів, що сталася у результаті діяльності, яка призвела до зниження рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршення природних властивостей землі.

Об'єктом позову є індивідуально-визначене нерухоме майно (земельна ділянка, житловий будинок, інші будівлі), яке належить позивачу на праві власності або іншому речовому праві, цінність якого знизилася.

Виходячи з вищенаведеного, умовами пред'явлення даного позову є наступні:

- 1) наявність у позивача права власності (іншого речового чи зобов'язального права) на майно;
- 2) об'єктом права власності позивача є нерухоме майно – земельна ділянка, житловий будинок, інша будівля;
- 3) вчинення відповідачем дій, які призвели до зниження рівня екологічної, шумової захищеності території, погіршення природних властивостей земельної ділянки;

- 4) дії відповідача можуть бути як правомірними, так і протиправними;
- 5) зниження цінності та ринкової вартості зазначених об'єктів нерухомості;
- 6) причинно-наслідковий зв'язок між діями відповідача і зниження цінності нерухомості, яка належить позивачу [2, с. 191].

Розмір та порядок виплати власнику нерухомості компенсації визначається судом на підставі норм глави 82 ЦК України. При цьому, суд має врахувати вартість житлових будинків, виробничих та інших будівель і споруд; понесені витрати на їх ремонт і відновлення; вартість плодючих та інших багаторічних насаджень; водних джерел, зрошувальних і осушувальних систем; понесені витрати на поліпшення якості земель за період використання земельних ділянок, інші збитки, включаючи і неoderжані доходи, якщо вони обґрунтовані. Розміри збитків визначаються в повному обсязі відповідно до реальної вартості майна на момент заподіяння збитків, проведених витрат на поліпшення якості земель відповідно до їх ринкової вартості.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Михайленко О.О. Коментар та постатейні матеріали до законодавства України про власність та інші речові права. Х.: Одиссей, 2007. 800 с.

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

Юридична відповідальність як елемент правового статусу суддів в адміністративних судах України

*Бояринцева М.А., суддя
Окружний адміністративний суд міста Києва*

Одним із елементів правового статусу суддів є їх юридична відповідальність, як вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає в застосуванні до суддів, які порушили вимоги законодавства та присягу, передбачених законом санкцій, що забезпечуються в примусовому порядку державою. На суддів поширюється спеціальна дисциплінарна відповідальність, зумовлена їхнім професійним правовим статусом.

Дисциплінарна відповідальність є однією з видів юридичної відповідальності і в теорії права розглядається як накладення дисциплінарного стягнення адміністрацією підприємств, установ та організацій дисциплінарних стягнень за порушення норм НПА, правил внутрішнього розпорядку у відповідності до норм трудового законодавства та дисциплінарних статутів і положень.

Варивода В. І., Шруб І. В., Особливістю дисциплінарної відповідальності суддів, а також в свою чергу складовою частиною правового статусу суддів, є те, що вона накладається або ініціюється специфічними суб'єктами, пов'язана з особливими підставами дисциплінарної відповідальності та специфікою дисциплінарних стягнень [1, 151; 2, с. 53].

Підстави дисциплінарної відповідальності суддів:

— за порушення законодавства при розгляді судових справ. Скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у винесенні цього рішення якщо при цьому не було допущено навмисного порушення закону чи несумісності, що потягло за собою істотні наслідки;

— вимог до судді щодо неможливості належати до політичних партій і профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займати будь-яку іншу оплачувану посаду, виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої;

— обов'язків забезпечувати повний, всебічний і об'єктивний розгляд судових справ з дотримання установлених законом термінів;

— обов'язків дотримуватися службової дисципліни і розпорядку роботи суду; обов'язків не розголошувати дані, що становлять державну, військову, службову, комерційну і банківську таємницю, а також таємницю нарадчої кімнати, відомості про особисте життя громадян та інші відомості, про які вони довідалися при розгляді справи в судовому засіданні, для забезпечення нерозголошення яких було прийняте рішення про закрите судове засідання;

— обов'язків не допускати вчинків і будь-яких дій, що ганьблять звання судді і можуть викликати сумніви в його об'єктивності, неупередженості і незалежності.

Дисциплінарне провадження – це процедура розгляду відповідним органом офіційного звернення, в якому містяться відомості про порушення суддею вимог щодо його статусу, посадових обов'язків чи присяги судді.

Перевірка даних про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності здійснюється головою або за його дорученням членом відповідної кваліфікаційної комісії суддів протягом місяця з дня надходження відомостей про дисциплінарний проступок судді [3].

Відповідно до ст. 42 ЗУ «Про вищу раду правосуддя» [4], дисциплінарне провадження розпочинається за скаргою щодо дисциплінарного проступку судді (дисциплінарна скарга), поданою відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" [5], або за ініціативою Дисциплінарної палати чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у

випадках, визначених законом. Дисциплінарні провадження щодо суддів здійснюють Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя.

Дисциплінарне провадження включає: 1) попереднє вивчення та перевірку дисциплінарної скарги; 2) відкриття дисциплінарної справи; 3) розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні судді до дисциплінарної відповідальності [1].

Відповідно до ст. 43 ЗУ «Про вищу раду правосуддя», член дисциплінарної палати, визначений для попередньої перевірки відповідної дисциплінарної скарги (доповідач): 1) вивчає дисциплінарну скаргу і перевіряє її відповідність вимогам закону та наявність підстав для залишення без розгляду дисциплінарної скарги чи відмови у відкритті дисциплінарної справи; 2) за наявності підстав, визначених пунктами 1-5 частини першої статті 44 цього Закону, – повертає дисциплінарну скаргу скаржнику; 3) за наявності підстав, визначених пунктом 6 частини першої чи частиною другою статті 44 цього Закону, – передає скаргу на розгляд Дисциплінарної палати для ухвалення рішення щодо залишення без розгляду та повернення її скаржнику або відкриття дисциплінарної справи; 4) за відсутності підстав для залишення без розгляду та повернення дисциплінарної скарги – збирає у разі необхідності інформацію, документи, інші матеріали для перевірки викладених у скарзі обставин та складає вмотивований висновок з пропозицією про відкриття чи відмову у відкритті дисциплінарної справи. Висновок доповідача разом із дисциплінарною скаргою та зібраними у процесі попередньої перевірки матеріалами передається на розгляд Дисциплінарної палати [1].

Дисциплінарна скарга залишається без розгляду та повертається скаржнику, якщо: 1) дисциплінарна скарга подана з порушенням порядку, визначеного Законом України "Про судоустрій і статус суддів" [2], або не підписана чи не містить прізвища, імені, по батькові скаржника або судді, місця проживання (місця перебування, місцезнаходження) скаржника; 2) дисциплінарна скарга не містить відомостей про ознаки дисциплінарного проступку судді; 3) дисциплінарна скарга не містить посилання на фактичні дані (свідчення, докази) щодо дисциплінарного проступку судді; 4) дисциплінарна скарга містить виражені у непристойній формі висловлювання або висловлювання, що принижують честь і гідність будь-якої особи; 5) у дисциплінарній скарзі порушується питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді, звільненого з посади або повноваження якого припинені; 6) дисциплінарна скарга ґрунтується лише на доводах, що можуть бути перевірені виключно судом вищої інстанції в порядку, передбаченому процесуальним законом. Очевидно безпідставна дисциплінарна скарга може бути залишена без розгляду та повернута скаржнику, якщо він неодноразово протягом дванадцяти місяців, що передують даті надходження скарги, подавав очевидно безпідставні дисциплінарні скарги, які були залишені без розгляду та повернуті скаржнику або за якими у відкритті дисциплінарної справи було відмовлено. При розгляді питання про наявність підстав для повернення дисциплінарної скарги не оцінюються достовірність відомостей про ознаки дисциплінарного проступку у поведінці судді, докази його вчинення. Рішення про повернення дисциплінарної скарги має бути вмотивованим та оскарженню не підлягає [1].

Отже, за кожний дисциплінарний проступок накладається лише одне дисциплінарне стягнення, яке застосовується не пізніше шести місяців після виявлення дисциплінарного проступку, не враховуючи часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці, але не пізніше року з дня вчинення проступку.

Суддя місцевого суду може оскаржити рішення кваліфікаційної комісії суддів про притягнення його до дисциплінарної відповідальності до Вищої ради юстиції не пізніше одного місяця з наступного дня після вручення йому копії рішення. Скарга подається через кваліфікаційну комісію, яка постановила рішення.

Література

1. Мойсеєнко Г.В. Оціночні поняття в адміністративному судочинстві України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Запорізький національний університет. 2017. 222 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07/Moiseenko_diss.pdf

2. Варивода В. І., Шруб І. В. Новітні погляди на систему адміністративних судів України. *Право і суспільство*. 2009. №. 5. С. 48-54.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. // Кодекс, Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 7-8. Ст. 50.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

Сільський туризм в Україні: сучасний стан та перспективи правової регламентації

Белік І.О., слухач магістратури

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Сидоров Я.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

Одним із стратегічних напрямів державної політики розвитку соціальної сфери села, яка повинна сприяти конкурентоспроможності сільського господарства, та, поряд з тим, узгоджуватися із прийнятими нашою країною вимогами СОТ, є диверсифікація сільських територій, зокрема, підтримка неаграрних видів діяльності. Зазначимо, що концепт диверсифікації – продукт глобалізації, або більш точно продукт пошуку шляхів мінімізації її негативних наслідків впливу на сільське господарство. У низці міжнародних актів диверсифікація розглядається у контексті сталого розвитку сільських територій, наприклад Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку та Порядку денному на ХХІ століття (1992 р.), Йоганнесбурзькій декларації зі сталого розвитку та Йоганнесбурзькому плані виконання рішень (2002 р.), а також у Підсумковому документі конференції зі сталого розвитку в Ріо-де-Жанейро у 2012 році «Майбутнє, якого ми хочемо». Аналіз міжнародного та зарубіжного досвіду правового регулювання питань диверсифікації сільських територій свідчить про те, що остання, базуючись на фундаменті концепції сталого розвитку, розглядається як засіб сприяння не лише економічному зростанню, а й досягненню екологічної безпеки та соціального розвитку в аграрній сфері. Згідно найбільш поширеного підходу, диверсифікація є однією із суспільних форм організації виробництва, що означає проникнення підприємств в нові для них сфери діяльності, які не пов'язані з основним виробництвом. Диверсифікація сільської економіки пов'язана як із урізноманітненням сільськогосподарського виробництва, так і з розширенням сфери несільськогосподарської діяльності на селі. До основних видів несільськогосподарської діяльності в розвитку сільських територій належать: сфера послуг; народні промисли та ремесла; сільська торгівля; заготівля та переробка диких плодів, ягід і лікарських рослин; сільський, зелений туризм та агротуризм [1, с. 61].

Одним із перспективних напрямів несільськогосподарських видів діяльності є сільський (аграрний) туризм, розвиток якого сприяє розширенню сфер зайнятості сільського населення, отриманню додаткового прибутку та підвищенню якості життя мешканців сільської місцевості, подоланню безробіття, зокрема створенню нових робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури, збереженню та відновленню місцевих традицій та народних промислів, підвищенню рівня екологічної свідомості. Досвід реалізації Спільної аграрної політики розвитку сільських територій Європи (CARPE) та відповідних програм комплексного соціально-економічного розвитку села в європейських країнах, важливою складовою яких визначається державне сприяння та стимулювання розвитку заходів, пов'язаних із розвитком сільського туризму, свідчить про його ефективність у подоланні соціально-економічних та екологічних проблем в сільському господарстві.

В Україні розвиток сільського туризму лише починає набирати обертів, а нормативно-правове забезпечення сільського туризму натеper здійснюється згідно положень Господарського, Цивільного, Податкового кодексів, Закону України «Про туризм» від 15

вересня 1995р. та Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003р., Закону України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р., Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р., Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. та низки підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, «Порядку надання послуг із тимчасового розміщення (проживання)», затвердженого Постановою КМУ від 15 березня 2006 р., актів програмного характеру – Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. затвердженої Постановою КМУ від 19 вересня 2007 р., Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 р., Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р., Наказу Мінагрополітики України від 18.01.2013 № 24 "Про затвердження плану заходів Мінагрополітики України щодо розвитку сільського зеленого туризму на період до 2015 року" (на жаль, не виконано переважної більшості запланованих заходів), Розпорядження КМУ «Про затвердження Плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій» від 19 липня 2017 року та ін.

Аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить про недосконалість правового регулювання сільського туризму, зокрема наявність певних колізій (наприклад, у низці нормативно-правових актів терміни «сільський зелений туризм» розглядаються як тотожні, у інших вживається термін або «сільський зелений туризм» або «сільський туризм», нарешті у Законі України «Про туризм» сільський та екологічний (зелений) туризм виділено у самостійні види; невизначеною залишається правова природа сільського туризму, а саме його належність до підприємницької діяльності чи до особистого підсобного господарства тощо).

На думку О. Туєвої основними організаційно-правовими заходами, що забезпечать належне функціонування сільського зеленого туризму слід визнати наступні: 1) прийняття Закону України «Про сільський зелений туризм»; 2) розробка й затвердження Державної Програми сприяння розвитку сільського зеленого туризму; 3) стимулювання розвитку та запровадження заходів державної підтримки цієї діяльності та її суб'єктів; 4) належна правова регламентація стандартизації та сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму [2, с. 34]. Своєю чергою, І. Кульчій пропонує прийняти Закон України «Про розвиток сільського туризму України», а також вказує на необхідність розроблення національної програми сталого розвитку сільського туризму як складової стратегії сталого розвитку сільських територій [3, с. 15]. Натомість, Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму пропонує розробити законопроект «Про сільський туризм», який повинен визначити загальні правові, організаційні й соціально-економічні принципи реалізації державної політики в зазначеній сфері. На законодавчому рівні має бути визначено: 1) поняття тих видів туризму, що проводяться на сільських територіях, 2) заходи їх державної підтримки 3) суб'єкти, їх права та обов'язки 3) порядок здійснення таких видів діяльності [4].

Таким чином, розвиток сільського (аграрного) туризму сприятиме розширенню сфер зайнятості сільського населення, отриманню додаткового прибутку та підвищенню якості життя мешканців сільської місцевості, подоланню безробіття, зокрема створенню нових робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури, збереженню та відновленню місцевих традицій та народних промислів, підвищенню рівня екологічної свідомості. В Україні розвиток сільського туризму лише починає набирати обертів та потребує послідовної та виваженої державної підтримки. Натомість аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить про колізійність та недосконалість правового регулювання сільського туризму, відсутність конкретних законодавчих положень щодо його розвитку на державному рівні. Отже, доцільним є розробка та прийняття спеціального законодавчого акту у сфері сільського туризму та відповідної Державної програми його розвитку.

Література

1. Формування соціального капіталу в інституційному механізмі аграрного ринку / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк, В. П. Рябоконт та ін. К. : ННЦ «ІАЕ», 2017. 86 с.

2. Туєва О. М. Організаційно-правові заходи забезпечення діяльності у сфері сільського зеленого туризму. *Актуальні проблеми публічного та приватного права*. 2017. № 2 (16). С. 29–34.
3. Кульчій І.М. Організаційно-правове забезпечення диверсифікації сільських територій за участю сільськогосподарських товаровиробників : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2014. 23 с.
4. Сучасні виклики для сільського зеленого туризму. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2410812-sucasni-vikliki-dla-silskogo-zelenogo-turizmu-ukraini.html>. (дата звернення: 18.04.2019).

Місце органів прокуратури в системі органів державної влади України

Васильчук Б.Г., аспірант

Науковий керівник:

Коломоєць Т.О., д.ю.н, професор, член-кореспондент НАПрН України

Запорізький національний університет

Органи прокуратури України займають особливе місце в системі органів державної влади. Тривалий час серед науковців продовжується дискусія з приводу визначення приналежності прокуратури до однієї з трьох гілок державної влади, однак, і досі вчені не змогли дійти єдиної точки зору з цього приводу.

Конституція України визначала правовий статус органів прокуратури в окремому розділі, виділяючи їх у самостійну систему органів, відмінну від законодавчої, виконавчої або судової гілок влади. Однак, із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1] єдина стаття, в якій визначається статус органів прокуратури України, тепер розміщена в Розділі VIII Конституції України під назвою «Правосуддя». Однак, було б помилковим тлумачити означений факт як віднесення законодавцем органів прокуратури до судової гілки влади, оскільки поряд зі статтями, що регламентують статус судів, інших судових органів, а також органів прокуратури, в цьому ж розділі міститься, наприклад, стаття про адвокатуру. Тож, ймовірно, факт згадування органів прокуратури саме в тому розділі Конституції України, який присвячений правосуддю, означає лише те, що законодавець намагається змінити конституційний підхід до сприйняття органів прокуратури як контрольно-наглядових органів та наділити їх статусом органів, які сприяють своєю діяльністю здійсненню правосуддя, встановленню істини у справі [2, с. 49]. Саме із урахуванням таких особливостей і слід розглядати місце органів прокуратури в системі інших суб'єктів адміністративного права.

В той же час, у Висновку Венеціанської комісії щодо проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» комісія схвально оцінила пропозицію щодо віднесення нової системи прокуратури до судової системи. Зокрема, у п. 1 ст. 131 перелічено повноваження прокуратури, які стосуються, по-перше, підтримання публічного обвинувачення в суді, а по-друге, досудового розслідування, інших питань під час кримінального провадження та нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку [3]. Крім того, Венеціанська комісія висловила позитивну оцінку того, що у ст. 85 Конституції України у Верховній Раді України були вилучені повноваження щодо висловлення недовіри Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади, адже, як зауважила комісія, у своїх попередніх висновках Венеціанська комісія наполегливо рекомендувала зробити це на тій підставі, що Верховна Рада України не повинна мати право висловлювати недовіру (що є виключно політичним інструментом) Генеральному прокуророві, який не є членом уряду. Таким чином, на думку Венеціанської комісії, розмістивши статтю, присвячену визначенню статусу органів прокуратури, у розділі «Правосуддя», законодавець тим самим відніс систему цих органів до судової системи.

Ще одним аргументом щодо віднесення прокуратури до судової гілки влади, на думку М. Косюти, є те, що у затвердженій Президентом України Стратегії реформування

судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки прокуратуру визнано суміжним із судовою владою державно-правовим інститутом. І справді, прокурори беруть участь у розгляді справ судами, хоча на них і не поширюється функція судочинства [4, с. 109].

Однак, погодитись з такою думкою не можна, оскільки, по-перше, незважаючи на те, що ст. 6 Конституції України визначено таку організацію державної влади в Україні, відповідно до якої вона поділяється на законодавчу, виконавчу та судову, але у системі державних органів можна виділити ряд прикладів функціонування органів, які не належать до жодної з цих гілок влади (Національний банк України, Рахункова палата та ін.); по-друге, розділ «Правосуддя» Конституції України був доповнений ще однією статтею, яка присвячена визначенню статусу адвокатури в Україні, яку не можна за жодних обставин віднести до судової системи.

Крім того, необхідно погодитись з думкою Я. Толочка, який заперечує доцільність віднесення органів прокуратури до судової влади, оскільки остання відповідно до Конституції України представлена виключно судами [5, с. 118]. Думка науковця щодо того, що органами судової влади можуть бути виключно суди, є цілком обґрунтованою, однак, не слід при цьому ототожнювати поняття «судова влада» та «судова система», оскільки до судової системи, у широкому розумінні, відносяться не тільки суди, але також інші органи, які забезпечують належне функціонування судів, – Державна судова адміністрація, Вища кваліфікаційна комісія суддів та ін. За такого підходу органи прокуратури не можна віднести ані до судової системи (оскільки вони жодним чином не впливають на роботу судів), ані до судової влади (оскільки на них не покладається здійснення правосуддя). Отже, ймовірно, органи прокуратури є особливим видом правоохоронних органів, які не належать до жодної гілки влади. Подібна думка, зокрема, висловлена більшістю науковців [2, с. 50].

Так, В. Логоша зазначає, що органи прокуратури займають досить специфічне місце в системі органів державної влади України. Така специфіка, на думку вченого, виражається у тому, що завдяки реалізації своїх функцій та повноважень ці органи виконують своєрідну роль стримувань і противаг, захищаючи права та свободи людини та громадянина, у тому числі від свавілля та інших незаконних дій влади [6, с. 483].

Виходячи з правового статусу прокуратури України, В. Миколенко констатує, що органи прокуратури є унікальною державною інституцією з різноплановими функціями правозахисного спрямування. Сучасна прокуратура України, на думку вченого, не відноситься до жодної із закріплених Конституцією України гілок влади, передусім через те, що структурно не входить до них [7, с. 616].

На підтвердження того, що в сучасних умовах прокуратура являє собою самостійну гілку державної влади, М. Косютою наведені такі міркування:

- органи прокуратури належать до державно-владних структур;
- прокурорська система з огляду на свою єдність і централізацію має високий рівень організаційної відокремленості;
- функції прокуратури докорінно відрізняються від функцій законодавчої, виконавчої й судової гілок влади;
- суттєву специфіку мають повноваження прокуратури;
- перелік функцій, крім прокуратури, визначено безпосередньо в Конституції України лише стосовно законодавчої, виконавчої й судової гілок влади [4, с. 110].

Таким чином, ми підтримуємо думку тих науковців, які вбачають особливе місце органів прокуратури у системі органів державної влади, неналежність їх до жодної гілки влади та відводять роль контрольного органу, який забезпечує повноцінне функціонування державної моделі стримувань та противаг.

Крім того, необхідно погодитись з В. Сухоносом, який вважає, що місце та роль прокуратури у системі державного механізму України повинні визначатися з урахуванням рівня та особливостей розвитку суспільства в цілому, його політичної системи, суспільної правосвідомості і культури. У кінцевому результаті в реальних і стабільних умовах правової

держави та громадського суспільства прокуратура України повинна функціонувати в рамках загальноєвропейської моделі, але з урахуванням історичної специфіки і особливостей сучасного розвитку України [8, с. 28].

Отже, на сучасному етапі суспільного розвитку органи прокуратури є передусім органами, які спрямовані на захист прав і свобод людини та громадянина, у тому числі у відносинах з органами державної влади, а також на захист державних та суспільних інтересів.

Зокрема, про це йдеться у ст. 1 Закону України «Про прокуратуру», де зазначається, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [9].

Література

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 28. Ст. 532.
2. Ключко І. О. Органи прокуратури України в системі суб'єктів протидії корупції: адміністративно-правовий аспект. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 47–52.
3. Проміжний Висновок Венеціанської комісії щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя: Міжнародний документ від 24.07.2015 р. № 803/2015. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/229B826C8AC787DEC2257D87004987C3).
4. Косюта М. Роль і місце прокуратури України в системі поділу влади. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4(16). С. 101–113.
5. Толочко Я. М. Проблеми визначення конституційно-правового статусу прокуратури України. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2009. Т. 22 (61). № 1. С. 116–121.
6. Логоша В. В Місце прокуратури в системі органів державної влади. *Форум права*. 2011. № 3. С. 478–485.
7. Миколенко В. А. Місце прокуратури у системі влади в Україні. *Форум права*. 2011. № 2. С. 613–617.
8. Сухонос В. В. Прокуратура в механізмі української держави: проблеми теорії та практики : автореф. дис. док-ра юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2009. 35 с.
9. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

Інформаційний розвиток інтернет-реклами в суспільстві: переваги та недоліки

Греян А.А., курсант

Науковий керівник:

Параниця С.П., к.ю.н., доцент

Університет державної фіскальної служби України

У наш час стрімкого розвитку Інтернету в Україні Інтернет-реклама стає дедалі більш значним маркетинговим інструментом й більш застосовуваним вітчизняними рекламодавцями способом просування товарів і послуг у Мережі. Це обумовлено, з одного боку, бурхливим характером росту електронної комерції в Україні [1, с.81], а з іншого, – низкою специфічних особливостей Інтернет-реклами, які виділяють її з комплексу маркетингового інструментарію. Інтернет-реклама є дуже ефективним інструментом маркетингу, і в умілих руках може перетворитися на справжній конвеєр по залученню клієнтів для бізнесу. Головне тут – прагнення до ефективності і починати потрібно з малого, експериментуючи і заміряючи результати.

На думку фахівців, потенціал реклами в Інтернеті значно вище, чим маркетингові можливості інших видів реклами, завдяки безпосередності, гнучкості та інтерактивності цього засобу. Інтернет-реклама надає можливість українському рекламодавцю вийти на цільову аудиторію дійсно в глобальному масштабі. Найважливішою перевагою Інтернет-

реклами є та обставина, що Інтернет в Україні розвивається набагато швидше, ніж будь-який інший засіб реклами. У цілому, реклама в Інтернеті характеризується високим рівнем потенціалу по важливих параметрах: вибір цільової аудиторії; перевірка реакції аудиторії; імовірність залучення уваги; гнучкість; інтерактивність [2, с. 418].

Найбільш розповсюдженим та ефективним видом реклами в Інтернеті є рекламні банери, невеликі, найчастіше прямокутні графічні елементи, які розташовуються на веб-сайтах, вони можуть бути текстовими, графічними чи анімаційними і виконують роль гіперпосилання на сайт. Банерна реклама не вимагає значних вкладень і може бути використана як для реклами продукції, так і для підвищення іміджу торгової марки. Інформація на банерах має бути гранично короткою і достатньо привабливою для відвідувачів сервера, аби спонукати їх «клацнути» мишею саме на цьому банері. Виклик банера («клік») приводить до переходу за гіперпосиланням на веб-сервер рекламодавця – тієї компанії, що розмістила цей банер [3, с. 80].

Контекстна реклама має більш високу маркетингову ефективність, ніж інші інтернет-інструменти, оскільки вона забезпечує кращу конвертацію відвідувачів у покупців. До основних переваг контекстної реклами можна віднести гарантований контакт рекламного оголошення з цільовою аудиторією та його невисоку вартість. Коли потенційний клієнт відшукує інформацію про товари і послуги певної фірми, він за допомогою контекстної реклами неодмінно зустрине рекламний блок. При контекстній рекламі оплачується кожен клік (перехід), а не кількість показів, отже, рекламодавець платить тільки за цільових відвідувачів. Також важливими перевагами контекстної реклами є: можливість одержання статистичних даних; можливість внесення змін у рекламну кампанію в режимі реального важливим показником є також індекс цитованості, тобто кількість посилань на інших сайтах на шуканий ресурс [3, с. 82–83].

Слід відмітити, що Інтернет-реклама, як і будь-який вид реклами, має свої переваги та недоліки. До переваг відноситься в першу чергу те, що реклама в Інтернеті має доступність та простоту. В умовах швидкого поширення інформації здійснюється економія часу. Крім того, відсутність географічних кордонів означає, що коло клієнтів не обмежується тим місцезнаходженням, де фізично розміщений бізнес рекламодавця. Такі можливості допомагають розширити сфери впливу рекламодавця та ринок як від місцевого, так і до національного та міжнародного без великих витрат. Ще однією з сильних сторін можна виділити зростання іміджу товару (підприємства) при умові розміщення реклами на якісному сайті; спрощений процес управління та організації реклами в Інтернет; високий рівень цитування інформації в офф-лайн-середовищі; ведення оперативного, чіткого і глибокого аналізу рекламних заходів; висока ступінь запам'ятовуваності бренду, що рекламується через Інтернет-ресурси; довгостроковість рекламної кампанії; можливість проведення маркетингових досліджень відповідно до поставленої мети; зростання обсягів продажів [4, с. 5].

Серед великої кількості переваг Інтернет-реклами вітчизняні фахівці з реклами виділяють певні недоліки. За результатами досліджень встановлено, що їх перелік значно менший в порівнянні з перевагами. Один з недоліків – низька ступінь довіри користувачів. Це пов'язано з можливістю легкого розміщення в Інтернет будь-якого роду інформацію, навіть свідомо недостовірну. Крім того, не достатньо великий обсяг аудиторії; слабкий розвиток інтернет-ресурсів деяких вузькоспеціалізованих галузей; відсутність достатньої кількості професійних кадрів на ринку Інтернет-реклами; ймовірність низької грамотності створення рекламних повідомлень; низька якість сайту, де розміщена об'ява; велика конкуренція; поганий зв'язок в мережі – це ті найважливіші недоліки, які негативно впливають на успіх рекламного звернення [4, с. 6].

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна дійти наступного висновку, що Інтернет-реклама посідає досить значне місце в системі маркетингового менеджменту підприємств, яке задовольняє в першу чергу інтереси користувачів та зацікавлених осіб. Також проаналізувавши переваги і недоліки, можна з точністю прогнозувати велику популярність Інтернет-реклами та її високий ступінь значущості серед інших видів реклами. Крім того,

розроблена класифікація переваг і недоліків Інтернет-реклами в залежності від її сприйняття рекламодавцями та потенційними клієнтами допомагає підвищити ефективність управління нею в Мережі. Це зроблено з метою успішного функціонування системи маркетингового менеджменту, що в свою чергу приведе до підвищення рівня економіки в державі та дасть змогу стати їй конкуренто спроможною на міжнародній арені.

Література

1. Воронов В., Лазарев В., Павленко О. Организация электронной коммерции. *Маркетинг*. 2016. №3. С. 81 – 93.
2. Джефкінс Ф. Реклама: практ. посіб. : Пер. з 4-го англ. вид. / Доповнення і редакція Д. Ядіна. К.: Т-во «Знання», КОО, 2011. 456 с.
3. Гречков В.Ю. Современное состояние и перспективы электронной коммерции (маркетинговый подход). *Маркетинг в России и за рубежом*. 2013. № 6. С. 68 – 85.
4. Інтернет-реклама в системі управління маркетинговою діяльністю підприємства. URL: <http://dSPACE.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4686/1/Internet-reklama.pdf>.

Використання відеозапису під час розслідування злочинів, скоєних футбольними фанатами

*Масалітін А.О., аспірант
Академія адвокатури України*

Широке застосування у великих містах камер зовнішнього відео спостереження почали активно використовувати правоохоронні органи, наприклад Великобританії, ще у 90-х роках ХХ ст.: по-перше, для попередження вчинення злочинів («вуличних»), а по-друге, для фіксації злочинних дій вуличних банд, футбольних фанатів, проявів групового хуліганства та ін.

Враховуючі таку характерну обставину, яка супроводжує групові злочинні дії екстремістські налаштованої молоді, в тому числі, футбольних фанатів (вандалізм, насильство, хуліганство та ін.), а саме – вчинення злочинів у громадських місцях у великих населених пунктах – слідству необхідно враховувати, що зазначені злочинні дії винних часто потрапляють у поле зору засобів зовнішнього відео спостереження, а у разі погромів та інших злочинних дій у приміщеннях – це може бути інформація з камер відео спостереження встановлених у приміщення магазинів, державних установ, театрів, супермаркетів, учбових закладів та інших публічних місцях. Ці ж дії можуть бути зафіксовані відео операторами телевізійних компаній (під час підготовки сюжету для теленовин), інших ЗМІ; крім того, відеозапис таких подій, часто здійснюється випадковими громадянами (перехожими, водіями та пасажирями автотранспорту та ін.), які є їх очевидцями; а також фіксуються на автомобільних відео реєстраторах. Аналогічні відео-, аудіо- та фотоматеріали можуть бути знайдені під час обшуків, оглядів, особистого обшуку особи під час затримання підозрюваного (наприклад, у телефонах, де відображені фотознімки та відеозапис різного роду акцій злочинного змісту, в яких брав участь підозрюваний); відео зйомка може проводитися й за допомогою відеокamer, встановлених на безпілотних летальних апаратах (БПЛА) та ін.

Стаття 3 Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів і, зокрема футбольних матчів (прийнята у серпні 1985р.), покладає на державу обов'язок: по-перше, визнавати злочинними діяння, пов'язані з насильством або хуліганськими діями з боку футбольних уболівальників, а по-друге, забезпечити залучення достатньої кількості ресурсів для охорони громадського порядку і боротьби з вибухами насильства та неналежною поведінкою, як на безпосередньо прилеглих до стадіонів ділянках і стадіонах, так і на шляхах, якими користуються глядачі [1]. Зрозуміло, що останнє можна забезпечити лише в умовах широкого застосування відео спостереження.

Таким чином, під час розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій слідчий отримує інформацію про такі джерела інформації, пов'язані із відеозаписом:

1) під час огляду в протоколі вказується про наявність або відсутність на місці події або поряд з ним камер зовнішнього відео спостереження; аналогічну інформацію отримують в результаті взаємодії слідчого з оперативними працівниками правоохоронних органів, на підставі доручення – шляхом перевірки наявності аналогічних засобів на шляху відходу учасників фан-груп з місця події або на шляху підходу до нього та у відповідних повідомленнях від адміністрації підприємств, організацій та установ, які розташовані у місцях вчинення злочинних групових дій молоді, зокрема, про наявність у певних місцях камер зовнішнього спостереження;

2) отримання певних інформаційних матеріалів, які є результатом проведення оперативної відео зйомки, яку здійснювали оперативні співробітники, які супроводжували події, які є предметом розслідування;

3) у результаті моніторингу мережі Інтернету відстежується поява відеозаписів про певні злочинні події (зроблені приватними особами, випадковими особами – прохожими або мешканцями домів, біля яких сталися відповідні події і які є їх очевидцями). Це також може бути отримання слідчим таких відеоматеріалів шляхом ініціативного їх надання громадянами, тобто службовими або фізичними особами, а також підприємствами, установами й організаціями тощо, що не суперечить вимогам ст. 93 КПК України. При цьому треба враховувати рішення Конституційного суду України від 20 жовтня 2011 р. у справі за конституційним поданням СБ України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої ст. 62 Конституції України. Відповідно до змісту п. 3.4. зазначеного рішення, фактичні дані про скоєння злочину чи підготовку до нього можуть бути одержані не тільки в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноважених на це осіб, а й випадково зафіксовані фізичними особами, які здійснювали власні (приватні) фото-, кіно-, відео-, звукозаписи, або відеокамерами спостереження, розташованими як у приміщеннях, так і ззовні [2].

4) фіксація сюжетів телекомпаній про певні події, які показані у новинах або у спеціальних програмах та отримання відповідних матеріалів за запитом слідчого;

5) це може бути й відеозапис події злочину, отриманий в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії (наприклад, контролю за вчиненням злочину [3]).

Усі перелічені матеріали можуть бути об'єктами дослідження в рамках судової експертизи матеріалів і засобів відео- і звукозапису, призначеної на підставі клопотання слідчого. В цілому науковці визначають наступні ситуації, які потребують спеціальних знань експертів в галузі судової експертизи матеріалів і засобів відео- і звукозапису: пошукові; ідентифікаційні ситуаційні та інформаційно-оціночні [4, с. 34].

Для зазначеної категорії кримінальних проваджень експерт залучається у випадках, коли необхідно встановити фактичні дані, пов'язані з технікою або технологією виготовлення відеофонограм або у зв'язку з необхідністю ідентифікувати конкретних осіб, їх дій, зміст розмов, в цілому обставин події та ін., що надає слідству важливу інформацію щодо обставин певної події, діях конкретних осіб; встановлення організаторів та активних учасників, підбурювачів; про вчинення конкретними особами провокуючих дій, які, наприклад, викликали ескалацію масових заворушень, опір представникам правоохоронних органів; для встановлення очевидців подій та потерпілих, від яких можна отримати інформацію, в якій зацікавлене слідство та ін.) [5, с. 169].

Таким чином, своєчасний аналіз відеоінформації вже на початковому етапі розслідування надає слідству можливість для формування інформаційного блоку щодо: обставин події; певних епізодів злочинних дій (особливо під час багатоепізодних масових заворушень); особах, які брали в них участь; про потерпілих (жертвах) та про свідків; створення фототеки підозрюваних для проведення впізнання та ін.

Література

1. Європейська конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів (ETS N 120). Страсбург, 19 серпня 1985 р. ETS/STE № 120. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_003

2. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11/paran54#n54>.
3. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Інструкція, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1681/51 від 16.11.2012 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
4. Гора І.В. Можливості судової експертизи відеозапису в розслідуванні організованої злочинності. *Протидія організованій злочинній діяльності*: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 30 березня 2018 р. Одеса): Букаев В.В., 2018. С. 32-35.
5. Кузьменко О.П. Доказове значення матеріалів відеозйомки, отриманих в ході розслідування масових заворушень. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 160-170.

Екологічна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони

Мурихін С.В., аспірант

Науковий керівник:

Дорохіна Ю.А., д.ю.н., доцент

Мала академія управління персоналом

Правове регулювання забезпечення вимог екологічної безпеки здійснюється не лише кримінального законодавства, а і нормами екологічного, адміністративного, цивільного, господарського.

У межах екологічного законодавства робиться акцент на забезпеченні вимог екологічної безпеки в цілому. Нормами адміністративного законодавства визначаються процедури отримання спеціальних дозволів на цільове використання природних ресурсів, забезпечення державного контролю та нагляду за їх експлуатацією, в тому числі дотримання стандартів екологічної безпеки.

Норми цивільного та господарського законодавств є основою для врегулювання договірних відносин, що пов'язані з забезпечення стандартів екологічної безпеки як складової раціонального використання природних ресурсів.

Норми кримінально-правового законодавства є гарантією реалізації заходів кримінальної відповідальності. Окремі норми кримінального законодавства застосовуються для притягнення до відповідальності осіб, що вчинили найбільш суспільно небезпечні діяння у сфері забезпечення вимог екологічної безпеки.

Суспільна небезпека екологічних злочинів полягає у тому, що шкода від їх вчинення заподіюється не лише правам та інтересам окремої людини, а і інтересам суспільства, держави та подекуди і інтересам світової спільноти. Прикладів злочинів, об'єктом посягання яких стала екологічна безпека не лише окремої держави, в історії людства є чимало, серед них виділяється і аварія на Чорнобильській атомній електростанції, шкода від якої відчувається не лише на території України, а і на території сусідніх держав – Республіки Білорусь, Російської Федерації, Республіки Польщі, – вже понад 30 років.

Отже, забезпечення вимог екологічної безпеки у глобалізованому світі сучасності має дійсно, а не декларовано зайняти провідні позиції серед інших функцій держави. Однак поняття «екологічна безпека», при його використанні у наукових дослідженнях у сфері економіки, екології, юриспруденції, на законодавчому рівні не визначено. Розуміння сутності такої категорії, як «екологічна безпека», та пошук відповідної дефінітивної формули для неї

зادля удосконалення понятійного апарату національного законодавства та вітчизняної юридичної науки стало метою нашої наукової роботи.

Відповідно до Закону України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII «Про національну безпеку України» [1] визначено, що екологічна безпека є складовою національної (ч. 4 ст. 3). Однак при цьому сутність такої категорії, як «екологічна безпека» законодавцем в межах зазначеного законодавчого акту не визначено.

Екологічна безпека визначається як складова і техногенної безпеки. Так, у статті 52 Кодексу цивільного захисту України [2] визначено, що «вимоги щодо дотримання техногенної безпеки повинні відповідати нормам <...> екологічної <...> безпеки», при цьому знову законодавець утримався від роз'яснень розуміння сутності досліджуваної категорії.

Не визначено сутність дотримання стандартів екологічної безпеки і у Законі України від 13 липня 2000 року № 1908-III «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [3]. Хоча певним орієнтиром для визначення сутності екологічної безпеки положення статті 1 Закону України від 13 липня 2000 року № 1908-III «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [3] може бути. Зокрема, визначення категорії «надзвичайна екологічна ситуація» містить в собі такі ознаки недотримання вимог екологічної безпеки, як «негативні зміни в навколишньому природному середовищі», під якими законодавець розуміє «втрату, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, що обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах» (ст. 1 Закону України від 13 липня 2000 року № 1908-III «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [3]).

Характерною особливістю зазначених законодавчих актів є те, що всі вони визначають необхідність дотримання вимог екологічної безпеки як необхідність дотримання публічного інтересу, задоволення реалізації якого належить до пріоритетних завдань будь-якої сучасної держави, в тому числі і України.

Певна деталізація поняття «екологічна безпека» відбувається відповідно до нормативно-правових положень Закону України від 25 червня 1991 року № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища» [4]. Відповідно до статті 50 Закону України від 25 червня 1991 року № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища» [4], де встановлено, що під «екологічною безпекою» розуміється «такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей». При цьому законодавець поза своєю увагою залишає необхідність визначення поняття «екологічна обстановка», і його співвідношення з «екологічною ситуацією».

Необхідно відзначити, що загрозою забезпечення вимог екологічної безпеки є наявність підвищеної загрози знищення природних об'єктів, забруднення навколишнього природного середовища, масштаби поширення якого виходячи з розміру шкоди та площі забрудненої території, дозволяє зробити висновок про створення загрози життю та здоров'ю людини.

Отже, з врахуванням викладеного доцільним зробити висновок про наявність таких ознак, що характеризують екологічну безпеку як особливий стан навколишнього природного середовища, як:

- Екологічна безпека є складовою національної безпеки;
- Екологічна безпека є правовою категорією;
- Екологічна безпека є комплексною категорією, дослідження якої вимагає поєднань досягнень біологічної, соціологічної, політологічної, економічної, юридичної науки;
- Екологічна безпека має динамічний характер, що дозволяє оперативно гарантувати вимог її реалізації.

Література

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.

2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 34-35. Ст. 458.
3. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13 липня 2000 року № 1908-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 42. Ст. 348.
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

Проблеми організації та правового регулювання пасажирських перевезень приватним та комунальним транспортом

*Ніколаєнко І.Р., аспірант
Запорізький національний університет*

Діяльність транспорту, який забезпечує перевезення пасажирів у міському та приміському сполученнях має надважливе значення. Транспорт забезпечує, принаймні, дві функції, – функцію забезпечення пересування працівників, в результаті чого забезпечується функціонування виробничої сфери, та функцію забезпечення здійснення особами особистих немайнових прав особи на свободу пересування. Адже люди, користуючись міським та приміським транспортом, задовольняють в першу чергу власні потреби у пересуванні – подорожі, не пов'язані з рухом працівників «на роботу» чи «з роботи».

Забезпечення нормального функціонування транспорту є важливим завданням, оскільки транспорт є артерією суспільного організму, який забезпечує функціональний рух вцілому.

Перевезення пасажирів має бути стабільним, своєчасним, безпечним, комфортним, доступним.

Сучасні дослідження свідчать, що при середній тривалості життя близько семидесяти років та тривалості проїзду близько трьох годин на день тривалість поїздок протягом життя складає близько дев'яти років [0].

За такої ситуації було б нормальним, аби ці дев'ять років життя проходили у безпеці та комфорті.

У кожному місті свої проблеми у цій сфері. Десь – відсутня нормальна організація транспортного процесу, десь – неузгодженість у діяльності різних видів транспорту, десь – завищення тарифів, відсутність стабільності в роботі, в тому числі через застарілість транспортних засобів чи транспортної інфраструктури.

Нерівномірність пасажирських потоків, аварійні ситуації на дорогах, неузгодженість маршрутів перевезень, штучне накопичення пасажирів — це далеко не повний перелік незручностей, які виникають у ході користування загальною структурою пасажирського транспорту. Від ефективного функціонування транспортного комплексу залежить нормальна діяльність суб'єктів господарювання, комфортне життя населення.

Наявна в Україні організаційна система міських та міжміських перевезень потребує змін та удосконалень в умовах євроінтеграційної спрямованості держави.

Звичайно, в умовах проведеної децентралізації в Україні тягар усунення недоліків в діяльності міського та приміського транспорту лежить на органах місцевого самоврядування. Ці органи мають самостійно виявляти недоліки в організації, забезпеченні та здійсненні діяльності транспорту, оскільки саме на місцевому рівні краще з'ясувати ті особливості, які здатні кращим чином забезпечити перевезення пасажирів.

В той же час, надскладним завданням залишається забезпечення населених пунктів новим та сучасним транспортом, який має знану ціну, інколи «непідйомну» для бюджетів невеликих населених пунктів.

В той же час, з питань, які стосуються суто організаційних питань, в тому числі питань забезпечення належного здійснення прав пасажирів як користувачів, споживачів транспортних послуг, напевно, мають бути загальнодержавні регулятиви, які б містили приписи, спрямовані на забезпечення здійснення пасажирями своїх прав.

Для вирішення цього завдання доцільно використати вже наявний міжнародний досвід з метою удосконалення існуючого механізму правового регулювання даного виду перевезень.

Належне функціонування міського та приміського транспорту можливе лише в результаті урахування інтересів всіх учасників цього процесу, – перевізників, водіїв, пасажирів, місцевого населення.

Тут можливе запозичення досвіду організації та регулювання транспортних потоків та норм, які забезпечують реалізацію пасажирами належних їм прав.

Це має сприяти підвищенню як якості транспортних послуг, так і безпеки здійснення перевезень.

В Запоріжжі внутрішньоміські перевезення забезпечені тролейбусами, трамваями та маршрутними таксі. Мережа міських та приміських сполучень складається з 437 маршрутів, частина яких функціонує за кошти приватних осіб, а частина забезпечується з місцевого бюджету [2].

Влада намагається створити умови для конкуренції між муніципальним і приватним транспортом з метою покращення якості транспортних послуг, що включає безпеку пасажирів, прийнятну вартість проїзду, екологічність, культуру водіння тощо.

Вадами функціонування цієї системи є: хронічна збитковість комунального транспорту, викликана різними факторами. В першу чергу, – виконання соціального замовлення щодо надання послуг з перевезення пільгових категорій пасажирів. Право на пільговий проїзд, згідно різних нормативно-правових актів, мають приблизно 19 категорій осіб, серед яких найбільш численними є учасники бойових дій та особи, які прирівняні до них, особи з інвалідністю та пенсіонери за віком. Конституція України затверджує нашу державу у статусі соціальної, але запровадження цієї соціальної політики (а відповідно і весь фінансовий тягар) покладається на місцевий рівень.

Це є несправедливим, оскільки соціальна функція в державі – функція державна.

В силу цих обставин комунальні підприємств недоотримують мільйонні кошти, що заважає досягнути фінансової стійкості і підтримувати її, а відтак, забезпечити перевезення новітнім та безпечним, економним транспортом.

Органи місцевого самоврядування часто або не в змозі, або просто не мають бажання забезпечувати дофінансування діяльності муніципального транспорту, намагаючись перевести його діяльність в режим автономного функціонування на беззбитковій основі.

Лише поодинокі громади усвідомлюють соціальну значущість діяльності міського транспорту.

Неузгодженість питань призводить до конфлікту інтересів між перевізниками та пасажирами, що часто не на користь останніх, які або не можуть скористатися своїм правом на пільги, або ж взагалі здійснити своє право на свободу пересування.

Вирішити це питання можливе кількома способами – або шляхом видачі «нульових квитків», або видачі коштів пільговикам на здійснення ними перевезень, або шляхом використання сучасних засобів персоніфікованого електронного обліку тих пільговиків, які скористалися своїм правом на проїзд з подальшою компенсацією вартості перевезення перевізникам.

Іншою проблемою залишається відсутність можливості розрахунку в безготівковій формі (з використанням засобів електронної комерції). Готівкові розрахунки відволікають водіїв від руху, що не на користь безпеці перевезень, оскільки розрахунки відбуваються, як правило в процесі руху транспортного засобу.

Функціонування муніципального комунального великомісного транспорту здатне вирішити це питання, адже з'являється можливість контролю водіїв за безпекою режиму руху, на відміну від водіїв приватних маршрутів, які в гонитві за прибутком мають мотиви до порушень правил дорожнього руху, безпеки перевезень та врешті решт, усвідомлення того, що основним завданням перевізника є безпечна доставка пасажирів, а не «польоти» містом в гонитві за отриманням надприбутків.

Іншою проблемою є безпечність самих транспортних засобів. Великі автопарки муніципального транспорту, в силу відсутності особистої зацікавленості власників «маршрутів», виявляються більш мотивованими до безпеки транспорту, ніж приватні, які можуть нехтувати цими обставинами для єдиної мети – отримання прибутку.

Та й при константі витрат на утримання персоналу, відповідального за безпеку транспорту, призводить до того, що собівартість перевезень муніципальним транспортом є меншою, що на користь пасажирів.

На безпеку та якість перевезень пасажирів безпосередньо впливає відсутність жорстких вимог до ремонту та технічного обслуговування транспорту, діагностики рухомого складу. Доцільним видається запровадження державного контролю за такою діяльністю, яка зараз здійснюється без відповідного обладнання некваліфікованими працівниками. Контролю також потребує соціально-допоміжна сфера: інформування про стан погодних умов, перевірка наявності необхідного спорядження та фізичного і психічного стану водіїв перед виходом на маршрут, надання повної інформації щодо поїздки в місцях продажу квитків, диспетчерська допомога тощо. Наявні вимоги або не виконуються, або виконуються неналежним чином, а отже необхідно запровадити механізм, який би чітко регламентував питання безпеки та містив необхідні запобіжники від можливих порушень.

Наведене дає підстави для висновку, що проблеми діяльності транспорту, який здійснює перевезення у міському та приміському сполученні має поліаспектний характер і потребує комплексного вирішення, а не лише на основі цивільного законодавства, яке передбачає, здебільшого, врегулювання правовідносин на приватно-правовій основі.

Література

1. Міжнародна федерація з обробки інформації: дані за 2018 рік. *Офіційний сайт міжнародної організації*. URL: <http://www.ifip.org>.
2. Розпорядження голови Запорізької державної адміністрації від 01.02.2017 р. № 30 «Про затвердження Мережі міжміських та приміських автобусних маршрутів загального користування, які не виходять за межі Запорізької області». *Офіційний сайт Запорізької державної адміністрації*. URL: <http://www.zoda.gov.ua>.

Правовые отношения, возникающие в процессе вложения инвестиций в уставный фонд общества с ограниченной ответственностью

Потанова Т.В., аспирант

Научный руководитель

Михайлов Д.И., к.ю.н., доцент

Учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины»

В данном материале рассматриваются отношения, которые возникают по поводу вложения инвестиций, в уставный фонд создаваемого общества с ограниченной ответственностью. Рассмотрен порядок финансирования прямых инвестиций. Определены факторы, которые сдерживают приток иностранных инвестиций в экономику страны. Обозначено, что привлечение прямых иностранных инвестиций в экономику позитивно повлияют на экономическое развитие различных отраслей экономики. Обозначены проблемы порядка реализации прав отношений складывающихся по поводу вложения инвестиций в уставный фонд общества с ограниченной ответственностью.

Инвестиции – это денежные средства и иные активы, вкладываемые их владельцем (инвестором) в какое-либо коммерческое предприятие, финансовые инструменты и другие объекты на заранее оговоренных условиях с целью получения прибыли [1].

Техническое перевооружение включает комплекс мероприятий (без расширения производственных площадей) по повышению до современных требований технического уровня отдельных участков производства, агрегатов, установок путем внедрения новой

техники и технологии, механизации и автоматизации производственных процессов, модернизации и замене устаревшего и физически изношенного оборудования новым, более производительным; устранению узких мест, совершенствованию организации и структуры производства.

Финансирование прямых инвестиций — это порядок предоставления денежных средств, система расходования и контроля за целевым и эффективным их использованием [6]. Методы финансирования зависят от конкретных условий функционирования предприятия, изменений в направлении его развития.

Они определяются особенностями воспроизводства основного капитала и источников финансирования на той или иной стадии развития экономики.

Источники, формы и методы финансирования прямых инвестиций в основной капитал обуславливаются характером участия его в процессе производства.

В настоящее время финансирование прямых инвестиций осуществляется за счет [2]:

- собственных финансовых средств и внутрихозяйственных резервов (кадров, оборудования);
- заемных денежных средств;
- привлеченных денежных средств, которые получают от эмиссии ценных бумаг, паевых взносов юридических и физических лиц и иных взносов;
- финансовых средств, которые поступают в порядке перераспределения из централизованных инвестиционных фондов концернов, ассоциаций и других объединений, организаций;
- средств внебюджетных фондов;
- выделения из бюджетов различных уровней, которые предоставляются на безвозвратной основе;
- средств иностранных инвесторов.

Так как национальные инвестиции являются средством достижения стратегических экономических целей в обществе, то, в свою очередь коммерческие инвестиции можно определить, как вид бизнеса, основной целью которой становится определение балансируемого и наилучшего для всех участников процесса совмещения как государственных, так и коммерческих интересов в инвестиционной деятельности принимающей стороны.

Собственные финансовые ресурсы предприятия включают первоначальные взносы учредителей в момент организации и часть денежных средств, полученных в результате его хозяйственной деятельности.

Собственные источники, получаемые в результате основной деятельности предприятия, включают амортизационные отчисления и прибыль от основной деятельности [4].

В собственных средствах, направляемых на финансирование прямых инвестиций, наибольший удельный вес занимают амортизационные отчисления.

Накопление амортизационных отчислений на предприятии происходит систематически, в то время как элементы основного капитала не требуют возмещения в натуральной форме после каждого цикла воспроизводства. В результате образуются свободные денежные средства в обороте, которые можно направлять на расширенное воспроизводство основного капитала предприятий.

Кроме того, ежегодно вводятся в эксплуатацию новые объекты, на которые по установленным нормам начисляется амортизация, но такие объекты не требуют возмещения до истечения нормативного срока службы.

Основной формой участия иностранного капитала в виде прямых инвестиций продолжает оставаться создание на территории Белоруссии предприятий с иностранными инвестициями. Основными проблемами в процессе их развития являются: определение доли белорусских инвесторов в уставном капитале создаваемых предприятий и, соответственно, в распределении прибыли, а также действительная рыночная оценка зданий, сооружений,

оборудования, вкладываемых в качестве белорусской части уставных капиталов коммерческих организаций с иностранными инвестициями.

Приток иностранных инвестиций сдерживают также такие факторы, как неуверенность иностранных инвесторов в конкретных прямых или портфельных инвестициях, отсутствие соответствующих гарантий, невозможность дать гарантии для каждой точечной инвестиции, а также высокий банковский процент, установившийся в РБ на кредитном рынке независимо от воли иностранных инвесторов.

Выбор источников финансирования в основной капитал должен решаться предприятиями с учетом многих факторов:

- стоимости привлекаемого капитала,
- эффективности отдачи от него,
- соотношения собственного и заемного капитала, определяющего уровень финансовой независимости предприятия,
- степени риска различных источников финансирования,
- экономических интересов инвесторов и кредиторов.

Литература

1. Йескомб Э.Р. Принципы проектного финансирования / пер. с англ.; под общ. ред. Д.А. Рябых. М.: Вершина, 2008. 481 с.
2. Калмыкова Т.С. Инвестиционный анализ: учеб. пособие. М.: ИНФРА-М, 2009. 201 с.
3. Катасонов В.Ю., Морозов Д.С. Проектное финансирование: организация, управление риском, страхование. М.: Анкил, 2005. 222 с.
4. Мазоль С.И. Инвестиционный анализ: учеб. пособие. Минск: БГЭУ, 2009. 538 с.
5. Староверова Г.С., Медведев А.Ю., Сорокина И.В. Экономическая оценка инвестиций: учеб. пособие. М.: КНОРУС, 2009. 312 с.
6. Филиппова Л.Е. Проектное финансирование в мировой экономике: монография. Минск: Мисанта, 2009. 106 с.

Стимули у службовому праві України: суб'єктний аспект

*Титаренко М.В., аспірант
Запорізький національний університет*

Ресурс стимулів у службовому праві, поміж іншого, формується і за рахунок специфіки їх суб'єктного аспекту, оскільки лише спеціальний статус як особи, щодо якої стимули застосовуються, так і особи, яка такі стимули застосовує, обумовлюють і специфіку стимулів в цілому. Лише публічно-службова діяльність як сфера об'єктивізації стимулів, передбачає наявність суб'єктів із надання спеціальним правовим статусом, засади якого визначені у службовому законодавстві як формі вибору службового права. Публічні службовці, з одного боку, як особи, щодо яких такі стимули можуть застосовуватися, характеризуються наділенням їх особливим статусом, зумовленим призначенням самої публічної служби. Тобто, стимули, засади застосування яких визначають норми службового права, можуть застосовуватися не щодо будь-яких осіб, а лише публічних службовців, тобто осіб які перебувають на публічній службі. Важливо, що службове право передбачає наявність зв'язку зазначених осіб із діяльністю щодо забезпечення реалізації та захисту публічного інтересу та надання для цього владних повноважень. Службове законодавство, з урахуванням специфіки різновиду публічної служби, й визначає специфіку стимулів. Отже, особливість правового статусу особи, яка перебуває на публічній службі, пов'язана й із особливістю тих різновидів стимулів, які щодо цієї особи можуть застосовуватися. Якщо мова йде про державних службовців, правові засади служби яких закріплюються, перш за все, у Законі України «Про державну службу», отже й загальні «параметри» стимулюючого аспекту їх діяльності також визначаються цим Законом, й стимули безпосередньо характеризуються загальною специфікою саме державної служби. Якщо ж мова йде про

окремі різновиди державної служби (наприклад, дипломатичну службу), засади якої визначаються окремими нормативно-правовими актами (наприклад, Законом України «Про дипломатичну службу»), відповідно й «параметри» цих стимулюючих аспектів різновидів служби також характеризуються певною специфікою й безпосередньо пов'язані із особливістю статусу особи, щодо якої стимули можуть застосовуватися (окремі різновиди заохочень, пільг, імунітети тощо). Специфіка правового статусу особи, щодо якої можливе застосування стимулів, які пов'язані із її професійною службовою діяльністю, на пряму обумовлює й розмаїття стимулів, процедуру застосування (чи це співробітники Національної поліції, чи службовці дипломатичної служби, чи службові особи органів місцевого самоврядування тощо). Стимули у службовому праві можуть застосовуватися лише щодо осіб, які перебувають на публічній службі (інколи й для тих, хто раніше перебував й має статус особи, яка «перебуває на пенсії після припинення службової діяльності» (наприклад, деякі заохочення для таких осіб, які проходили службу в органах прокуратури), звідси й різниця між «стимулами у службовому праві» та «стимулами у трудовому праві». Складовою «суб'єктного аспекту» стимулів у службовому праві слід вважати особливий статус особи, щодо якої такі стимули застосовуються, а отже статус публічного службовця. Він може бути так званим «загальним», засади якого визначаються «базовими» законодавчими актами, – Закони України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», та в окремих нормативно-правових актах, із акцентом на специфіку різновиду публічної служби, а отже і правового статусу публічних службовців (наприклад, Закони України «Про дипломатичну службу», «Про Національну поліцію», численні підзаконні нормативно-правові акти).

Одночасно, суб'єктний аспект стимулів у службовому праві варто розглядати й щодо тієї особи, яка уповноважена застосовувати такі заходи стимулів (інша складова вищезазначеного аспекту). Щоправда, цей аспект не є таким спрощеним, як особа, щодо якої таке застосування стимулів здійснюється. Він може бути як «простим», тобто таким, що передбачає лише одну особу, яка й ініціює, й застосовує після прийняття відповідного рішення, стимул щодо публічного службовця (подяка публічному службовцеві від безпосереднього керівника), так і «ускладненим», який передбачає участь кількох осіб у стимулюванні (безпосереднього керівника, особи, яка приймає остаточне рішення щодо застосування стимулу, а інколи й особи, яка погоджує попереднє рішення, тощо). Специфіка цієї складової суб'єктного аспекту стимулів у службовому праві полягає у тому, що обов'язковою є «безпосередня зв'язаність» цих суб'єктів із публічно-службовою діяльністю й різний ступінь «безпосереднього зв'язку» із особою, щодо якої розглядається питання про застосування стимулу й приймається рішення. Якщо при «спрощеному» («простому») варіанті такий зв'язок є безпосереднім, тісним (вони є суб'єктами публічно-службових правовідносин), тоді як при «ускладненому» варіанті такий зв'язок може бути різним (від «максимального» із особою-ініціатором процедури стимулювання й аж до «умовно наявного» із особою, яка приймає остаточне рішення). Якщо особа-ініціатор процедури одночасно є й особою-суб'єктом прийняття остаточного рішення, ступінь зв'язку із особою, щодо якої приймається остаточне рішення, є стабільним, однаковим. У тому ж випадку, коли кілька осіб беруть участь на різних стадіях стимулювання, такий зв'язок із особою, щодо якої стимулювання здійснюється, «втрачає ознаки безпосереднього» (наприклад, щодо відомчих відзнак, державних нагород тощо), й «переходить» на інший рівень побудови (місцеві органи виконавчої влади, центральні органи виконавчої влади, Президент України тощо). Зв'язок вищезазначених суб'єктів залежить різновиду стимулу (найменший у переліку таких стимулів за своїм ресурсом передбачає безпосередній зв'язок лише із безпосереднім керівником й жодного іншого суб'єкта до процедури не передбачається залучення, в той же час «по мірі переходу до інших різновидів стимулів» розширяються межі для залучення інших суб'єктів та зменшується «ступінь безпосереднього зв'язку із ними»). Тим не менш, специфіка статусу суб'єкта-ініціатора, суб'єкта – що погоджує, й суб'єкта, що приймає остаточне рішення, у процедурі стимулювання у службовому праві полягає у їх особливому

правовому статусі, засади якого визначаються службовим законодавством (інколи ще й іншими складовими національного законодавства, однак при превалюванні службового законодавства), зв'язок їх із публічно-службовою діяльністю, наявністю повноважень щодо стимулювання у сфері публічної служби (як щодо остаточного рішення, так й інших стадій), із урахуванням специфіки різновиду публічної служби, а отже й різновидів стимулів. Аналіз вітчизняного законодавства, на жаль, свідчить про те, що непоодинокими є положення, які фіксують дублювання повноважень суб'єктів стимулювання (на різних стадіях, щодо різних дій тощо), що безперечно, визнати виправданим неможна (наприклад, щодо відомчих заходів, державних нагород як виду заохочення тощо). Задля усунення такого стану справ цілком логічним вбачається: а) оптимізація суб'єктів стимулювання у сфері публічно-службової діяльності за рахунок усунення дублюючих їх повноважень та мінімізації кількості таких суб'єктів у процедурі; б) унормування засад стимулюючих повноважень із особливим правовим статусом таких суб'єктів; в) уніфікація та систематизація засад стимулюючих повноважень таких суб'єктів в Адміністративно-процедурному кодексі України (можливо й Закону) й Службовому кодексі України. Щоправда, розгляд суб'єктивного аспекту стимулів у службовому праві буде неповним без акценту уваги на громадськість та її участь у відповідних правовідносинах. Цілком логічним вбачається розширення меж її участі як суб'єкта, що залучається для «супроводження» процедури стимулювання (залучення до обговорення ініціатив щодо стимулювання, до погодження попереднього рішення, до оскарження прийнятого рішення, можливого позбавлення стимулу тощо), без надання «спеціального статусу», а фіксації засад та меж такої участі в окремих положеннях вищезазначених кодифікованих актів. Громадськість, хоча і не є суб'єктом, наділеним особливим статусом у стимулюванні, однак важливим суб'єктом громадського контролю за процедурою стимулювання у службовому праві.

Література

1. Коломоець Т.О. Стимули для державних службовців: чи задовільною є модель їх закріплення. *Право України*. 2018. № 11. С. 85-104.
2. Калюжний Р.А., Лапка О.Я., Пікуля Т.О. Правові стимули в механізмі правового стимулювання. К.: «МП Леся», 2013. 204 с

Деякі проблеми регулювання перевезень пасажирів на таксі

Тодорова О.М., слухач магістратури

Науковий керівник:

Резніченко С.В., к.ю.н., професор

Одеський державний університет внутрішніх справ

Конституційне право на свободу пересування є невід'ємним правом людини, тому потребує необхідного регулювання з боку органів державної влади. Свобода людини на пересування не може існувати без надання особі транспортних послуг. Проте регулювання надання таких послуг має велику кількість недосконалостей, прогалин і суперечностей, особливо у правовому регулюванні перевезень пасажирів таксі.

На мою думку головною проблемою регулювання діяльності такого типу транспортних послуг та відповідальності за порушення зобов'язання є застаріле законодавство, відсутність чітких законодавчих вимог до учасників перевезень на таксі та відсутність контролю. Саме відсутність контролю діяльності таксі призводить до створення великої кількості компаній, які здійснюють свою діяльність поза межами правового поля. У результаті бюджети різних рівнів недоотримують належних податкових платежів, значна кількість працівників офіційно непрацевлаштовані, порушуються вимоги безпеки перевезень, споживач не отримує послуг належної якості та інше.

Дане питання вивчали такі вчені-цивілісти як Вітрянський В.В., Канзафарова І.С., Резніченко С.В., Суханов Є.О., Нечипуренко О.М., Самойленко Г.В., Савічев Г.П., Залеський В.В. та інші.

У Цивільному Кодексі України та транспортних статутах не має чітких definiцій договору перевезення пасажирів таксі. Стаття 910 ЦК України надає загальне визначення договору перевезення пасажирів, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення. Підтверджується укладення договору перевезення пасажирів та багажу видачею квитка та багажної квитанції. При перевезеннях пасажирів таксі через використання засобів дистанційного зв'язку виникає особливий учасник – інформаційно-диспетчерський центр.

З огляду на те, що оператор чи диспетчер, який надає інформаційно-диспетчерські послуги, є самостійною юридичною особою, то договір укладається не з перевізником, а з інформаційно-диспетчерським центром, який діє в його інтересах. В нормативних актах відсутнє чітке регулювання діяльності диспетчерів.

Можна погодитися з позицією Нечипуренка О. М., який вказує на те, що законодавець таким чином дає повну свободу договору, але водночас характер та зміст правовідносин, зобов'язань між диспетчером і перевізником невідомий, оскільки нормативно не закріплений. Можна лише з певною мірою ймовірності говорити про договірне професійне представництво.

Договір перевезення пасажирів на таксі набирає чинності з моменту посадки пасажирів і діє до моменту його висадки в пункті призначення [1, с. 119]. Особливістю даного виду договору є те, що укладений договір підлягає безпосередньо негайному виконанню.

Досить важливою умовою договору є ціна. Проблема є те, що пасажирів не впливають на формування ціни при укладанні договору. На сьогоднішній день все більше перевізників використовують спеціальні програми для прорахунку вартості проїзду, в які вже закладені тарифи та відстані між вулицями, це виключає необхідність застосування таксометра, що є порушенням законодавства про автомобільний транспорт [2, С. 35].

Велика кількість скарг щодо надання послуг таксі свідчить про наявність значних порушень, які мають місце при виконанні договору перевезення пасажирів таксі. Питання дослідження та висвітлення відповідальності транспортних організацій доволі повно розкрито у доктринальному висвітленні, але автори на жаль завжди обходили питання відповідальності за порушення зобов'язань при перевезенні пасажирів таксі. А питання відповідальності пасажирів при перевезенні в таксі взагалі не висвітлювалося і не розкривалося навіть в узагальненому вигляді, наприклад, в підручниках.

Стаття 920 Цивільного Кодексу України встановлює, що у разі порушення зобов'язань, які випливають із договору перевезення, сторони несуть відповідальність, встановлену за домовленістю сторін, якщо інше не встановлене ЦК України, іншими законами та транспортними кодексами (статутами).

Абсурдом є те, що норми в спеціальному транспортному законодавстві, присвячені відповідальності за порушення умов договору перевезення пасажирів таксі, практично відсутні. Досить важко уявити договірне врегулювання відповідальності сторонами, так як найчастіше відсутня письмова форма договору, що унеможливорює доказування існування специфічних умов відповідальності. Тобто ЦК надає сторонам можливість установити відповідальність, але врегулювання спеціальним транспортним законодавством в конкретних ситуаціях відсутнє [3, с. 402].

Отже, в першу чергу на нашу думку, для вирішення та удосконалення діяльності у даному типі перевезень необхідно встановити чіткі законодавчі вимоги до учасників перевезень на таксі, доповнити законодавство новими поняттями, зокрема, «перевезення на таксі», «організатор перевезень на таксі», «інформаційно-диспетчерська служба», тощо.

Доцільно розробити та закріпити на державному рівні стандарти обслуговування пасажирів із перевезення таксі, а також включити до Цивільного Кодексу України норму про регулювання відповідальності за порушення договору перевезення таксі, так як це специфічний вид діяльності. Необхідно також впровадити більш дієвий вид контролю для даної сфери діяльності.

Література

1. Нечипуренко О. М., Резніченко С. В., Самойленко Г. В. Цивільно-правове регулювання перевезень пасажирів таксі : монографія. Одеса: ОДУВС, 2010 188 с.
2. Вовчук В. Ринок легкових таксі в столиці: стан та проблеми (погляд фахівця). *Перевізник*. 2007. № 16. С. 35-37.
3. Булгакова І. В. Транспортне право України: Академічний курс: Підручник для студентів юр. спец. вищ. навч. закл. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 536 с.
4. Харитонов Є. О. Відшкодування шкоди. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Харків : ТОВ «Одіссей», 2007. 1200 с.
5. Шишка Р. Б. Механізм правового регулювання перевезень. *Юридичний вісник*. 2014. № 3 (32) С. 120-125.

Поняття «податок» і «збір»: спільне та відмінне

Туроська А.С., курсант

Науковий керівник:

Мельник О.П., к.ю.н., доцент

Університет Державної Фіскальної служби України

Виникнення податків тісно пов'язане з формуванням держав. Важко визначити час появи податків, можна лише говорити про відносно тривалий процес становлення платежів податкового характеру.

Термін «податок» можна розглядати в кількох аспектах:

- Як правовий, що означає перехід права власності від платника до держави, тобто зміна форми власності при внесенні платником податку до бюджету. Встановлюється виключно законами України, тобто вищим законодавчим органом;
- Як прикладна категорія податок становить нецільовий, безвідплатний, безповоротний, безумовний і обов'язковий платіж, що надходить від юридичних і фізичних осіб до бюджету відповідного рівня на підставі акту ВРУ або ради місцевого самоврядування;
- Як економічна категорія податок є формою фінансових відносин між державою, органами місцевого самоврядування і юридичними та фізичними особами з метою створення централізованих фондів коштів, необхідних для здійснення державою, органами місцевого самоврядування своїх завдань і функцій.

Згідно зі статтею 6 Податкового кодексу України **податок** – це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового Кодексу [1]. Тож такі риси податку, як обов'язковість, безумовність, встановлення винятково податковим законом та адресність до бюджету, відображені у цьому визначенні. До ознак податку, що відмежовують його від решти обов'язкових платежів, належать: обов'язковість, законодавча форма встановлення податку, індивідуальна безоплатність, безумовність, безповоротність, брак цільового призначення, адресність до бюджету, регулярність. Під час сплати податку відбувається перехід права власності, повного господарського відання чи оперативного управління на суму сплачених коштів [2, с. 210; 3, с. 119–123;].

Отже, податок – це обов'язковий платіж, стягуваний із суб'єктів, які мають податковий обов'язок (платники податків та податкові агенти) в порядку та строки,

визначені в Податковому кодексі України; який не має цільового призначення, має абстрактний характер, оскільки збирається державою для задоволення публічного інтересу.

Згідно зі статтею 6 Податкового кодексу України **збором** є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій [1].

У чому полягає істотна відмінність податків від зборів не завжди зрозуміло. Деякі вчені виходять з того, що обов'язкові платежі – це родові поняття, а податкові збори – його видові форми. Інші стверджують: податок відрізняється від усіх інших платежів такими особливостями:

- 1) вводяться податки виключно законами;
- 2) при справлянні податків відбувається відчуження власності фізичних і юридичних осіб на користь держави або органу місцевого самоврядування;
- 3) законом встановлюється обов'язковість сплати;
- 4) існує індивідуальна безвідплатність;
- 5) відсутність цільового призначення;
- 6) застосування примусової сили при невиконанні припису держави.
- 7) податок в Україні сплачується лише в бюджети (державний і місцевий), а збір може сплачуватися в позабюджетний фонд.

Слід звернути увагу, що на відміну від податку, збір завжди є цільовим платежем. Його сплата пов'язана зі спеціальною метою та спеціальними інтересами платника. Збір має компенсаційний, відплатний характер, є індивідуальним платежем, а його оплатність виражається в опосередкованому зв'язку платежу і послуги. Сплата збору є умовою здійснення на користь платника зустрічних дій чи надання йому спеціальних прав з боку уповноважених на те державних органів, органів місцевого самоврядування.

Таким чином, точне визначення понять «податок» і «збір» є досить важливим для юриспруденції. З погляду відчуження приватної власності на користь держави, податок потребує чіткої правової регламентації. При цьому, однозначного правового визначення потребує як форма, так і зміст розглянутих понять. Головне завдання потрактування аналізованих понять полягає в тому, щоб встановити межу між узаконеними формами відчуження власності – податками і зборами – та іншими формами, законність яких повинна підлягати обґрунтованому сумніву, з метою захисту конституційних прав осіб на володіння власністю та використання своїх здібностей і майна для ведення підприємницької діяльності.

Література

1. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. К. : Прецедент ; Моя книга, 2006. 448 с.
3. Кучерявенко М. П. Податкове право України : Академічний курс : підручник. К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 701 с.

Особливості розгляду адміністративними судами спорів пов'язаних з доступом до публічної інформації

*Хавренкова В.Р., студентка
Науковий керівник:*

*Мінка Т.П., д.юр.н., доцент
Університет митної справи та фінансів*

У сучасних умовах інформаційна сфера, частиною якої є сфера доступу до публічної інформації, набула стратегічного значення, що активізувало процеси її державного управління. Відповідно до ст. 34 Конституції України (далі – КУ) кожний має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший

спосіб – на свій вибір [1]. Однією з форм реалізації цього права є право на доступ до публічної інформації, гарантоване Законом України «Про доступ до публічної інформації» [5].

Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації.

Таким чином, невиконання положень Закону не лише порушує охоронюване законом право на інформацію, а й дискредитує суб'єктів владних повноважень перед суспільством. Незважаючи на це продовжують траплятися численні випадки, коли суб'єкти владних повноважень відмовляються надати інформацію, яку прагне отримати суспільство, що зумовлює необхідність вирішення таких спорів у судовому порядку.

Саме суди сьогодні виступають тією інстанцією, яка визначає, чи має інформація бути розкрита. Будь-яка особа, яка вважає, що її права порушено, може оскаржити дії та бездіяльність суду або його працівників в судовому порядку. Статтею 40 КУ передбачено право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

До завдань адміністративного судочинства належить захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень суб'єкту владних повноважень відведена роль відповідача.

До особливостей розгляду адміністративної справи, де відповідачем є суб'єкт владних повноважень, необхідно віднести те, що суд може вийти за межі позовних вимог у разі, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять, а також те, що для з'ясування всіх обставин у справі суд може витребувати докази з власної ініціативи відповідно до п. 4 ст. 11 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) [4].

Відповідно до положень ст. 12 Закону суб'єктами відносин у сфері доступу до публічної інформації є:

- 1) запитувачі інформації – фізичні, юридичні особи, об'єднання громадян без статусу юридичної особи, крім суб'єктів владних повноважень;
- 2) розпорядники інформації;
- 3) структурний підрозділ або відповідальна особа з питань запитів на інформацію розпорядників інформації [5].

Одночасно у ст. 3 Кодексу визначено, що суб'єкт владних повноважень – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень [4].

Якщо проаналізувати зміст Закону та Кодексу, то поняття суб'єкта владних повноважень, яке дається у Кодексі, є ширшим за змістом від того, що міститься в Законі.

Сьогодні виникає багато труднощів у сфері доступу громадян до публічної інформації, якою володіють органи державної влади та органи місцевого самоврядування [7]. Однією з причин такої ситуації є недосконалість законодавства України про інформацію, яке не відповідає сучасному рівню розвитку інформаційних відносин та не може адекватно вирішувати проблеми, що виникають [2]. Ще однією проблемою доступу громадян до публічної інформації можна зарахувати потребу в чіткішому правовому врегулюванні присвоєння інформації грифу “Для службового користування”.

На практиці часто виникають проблеми, пов'язані із застосуванням положень Закону адміністративними судами. Аналіз судової практики дав змогу виокремити низку

проблемних питань у цій сфері, найпоширеніші з яких: відмова в задоволенні запиту на інформацію; ненадання відповіді на інформаційний запит; надання недостовірної, неповної та неточної інформації та несвоєчасне надання інформації. Основною причиною, яка спричиняє виникнення вказаної категорії спорів, є те, що запитувачі та розпорядники інформації неоднаково тлумачать її статус та можливості її отримання.

Обмежуючи доступ до публічної інформації, у кожному конкретному випадку, розпорядник повинен зважити що важливіше: захист інформації, чи інтерес громадськості її отримати.

Відповідно до ст. 6 Закону обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог:

1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Чимало відповідей розпорядників можуть бути визнані неправомірними, оскільки не дають відповіді по суті, наприклад запитувалися звіти про виконання бюджету, а у відповідь окремі розпорядники надавали просто набір інформації, з якої неможливо визначити ні дату складання, ні період, за який цей звіт подавався, ні посадову особу, яка підписала чи готувала такий звіт, просто набір табличок з цифрами – виникають сумніви, що ці звіти саме у такому вигляді подавалися до контролюючих органів, тощо [8].

До суду можна оскаржити рішення, дії чи бездіяльність усіх без винятку розпорядників інформації, в тому числі відповідь керівника розпорядника, вищого органу чи омбудсмена на раніше подану скаргу. Адміністративний суд може вийти за межі позовних вимог у разі, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять.

Законодавством України передбачена кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення. Для звернення до адміністративного суду встановлюється шестимісячний строк, відраховується з дня, коли особа дізналась про своє порушене право. Судовий збір необхідно сплачувати, для фізичних осіб – 551,20 грн., для юридичних – 1378,00 грн. за одну немайнову вимогу (розрахунок станом на 2016 рік). Не можна звернутися з вимогою про притягнення до адміністративної відповідальності посадової особи, з вини якої право було порушено.

Аналізуючи практику притягнення до адміністративної відповідальності за заявами осіб, чиє право було порушене, доводиться визнавати, що заявники часто припускаються помилок, в результаті яких винні особи уникають юридичної відповідальності. Процедура притягнення до адміністративної відповідальності є чітко прописаною в законодавстві, і якщо вона не дотримана, то відповідальність не настає.

Відповідно до Постанови Вищого адміністративного суду від 30.09.2013 № 11 Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI "Про доступ до публічної інформації", юрисдикція адміністративних судів поширюється на всі спори щодо правовідносин, пов'язаних з доступом до публічної інформації, в яких оскаржуються рішення, дії чи бездіяльність розпорядників публічної інформації, в тому числі й у разі, якщо і такими розпорядниками є не суб'єкти владних повноважень.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 р № 2747-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
5. Про доступ до публічної інформації Закон України: від 13 січня 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
6. Свобода інформації : теорія та практика: навч. посіб. для державних службовців / Р. Карвер, Л. Гамерер, С. Бучанан, Е. Мугедіні, Є. Захаров. К. : Тютюкін, 2010. 128 с.
7. Нестеренко О. В. Чи зможе прийняття законопроекту «Про інформаційну відкритість органів державної влади та вищих посадових осіб України» забезпечити інформаційну відкритість влади. *Права людини в Україні*. 2005. URL: <http://library.khpg.org/index.php?id=1135925088>.
8. Петрова Н., Якубенко В. Медіа право: для студентів факультетів/відділень журналістики. К.: ТОВ «Київська типографія», 2007. 280 с.
9. Право знати. 2010. URL: <http://stop-x-files-ua.org/?p=3639>
10. Проект Закону України Про інформаційну відкритість органів державної влади та вищих посадових осіб України від 20.08.2002. *Ліга Закон*. URL: <http://search.ligazakon.ua/ldoc2.nsf/link1/JF8JP00I.html>.
11. Усенко І. Коментар до Закону України «Про доступ до публічної інформації». *Права людини в Україні*. 2012. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1330078677>
12. Чоповський Д. Доступ до публічної інформації. Огляд судової практики. Інститут Масової Інформації. 2011. URL: <http://imi.org.ua/dostup-do-publichnoi-informatsii-sudova-praktyka>.

Протидія «мобінгу». Проблеми правового регулювання

Шевченко М.А., студентка

Науковий керівник:

Мінка Т.П., д.ю.н., доцент

Університет митної справи та фінансів

Поняття «мобінг» з'явилося в нашому житті порівняно нещодавно і прийшло до нас із заходу. Під мобінгом (походить від англійського слова mob – натовп) розуміється форма психологічного насильства у вигляді цькування одного члена колективу іншими. По суті мобінг – це психологічний терор, що виражається в систематичному ворожому неприйнятті одну людину, що є членом колективу. Як вважає керівник столичної юстиції Станіслав Куценко: «Мета мобінгу – не просто принизити жертву, а домогтися її звільнення».

Відповідно до статті 252-1 КЗПП: «Трудовий колектив підприємства утворюють усі громадяни, які своєю працею беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством» [1].

Нажаль, мобінг на даний момент досить серйозна проблема, бо він негативно впливає на умови праці, а це в свою чергу впливає на продуктивність роботи працівника.

Проявами мобінгу можуть бути: бойкот, причіпки, глузування, дезінформація, доносительство, заподіяння шкоди здоров'ю, дрібні крадіжки або псування особистих речей тощо.

Виділяють два типи мобінгу:

- вертикальний – коли психологічний терор стосовно працівника походить від начальника;

- горизонтальний – коли психологічний терор походить від колег.

Причини мобінгу можуть бути різні:

1. Заздрість (найчастіша причина).
2. Бажання принизити (заради задоволення, розвага або самоствердження).

3. Бажання підпорядкувати.

Можливі наслідки для об'єктів (жертви) мобінгу проявляються у вигляді нервового зриву, психічної травми, соматичні захворювання на ґрунті тривалого стресу, зниження самооцінки, комплекс неповноцінності. Об'єкт кожної хвилини чекає підступ, підстави, напад. Його результат може бути не тільки невроз, але і інфаркт, інсульт і навіть суїцид (самогубство).

Мобінг негативно впливає не тільки на об'єкт (жертву), але і на ініціаторів мобінгу. Через виниклу в колективі негативної соціально-психологічної ситуації – проблеми даного підрозділу організації (або установи) не вирішуються, а поглиблюються. Як наслідок, не тільки у жертви мобінгу, а й у його ініціаторів (переслідувачів) з'являється стресовий, депресивний стан, погіршення здоров'я (і для нападу потрібно витратити багато психічної і фізичної енергії).

Мобінг все частіше обговорюється в засобах масової інформації та професійних спільнотах. Вчені, що займаються вивченням особливостей поведінки в організаціях, тепер приділяють увагу і цій проблемі. З'являється ряд публікацій в наукових журналах і написана книгою, які присвячені поганому поводженню на робочому місці, жорстокість начальства і проблемах мобінгу.

Проте дослідники даної проблеми виділяють певні заходи, щодо її вирішення: головна помилка жертв мобінгу – протиставлення себе всьому (або частини) колективу. Намагайтесь в першу чергу бути доброзичливою людиною, навіть з агресивно налаштованим по відношенню до вас членам колективу.

Захищайтесь: твердо, але не переходячи в атаку. Будь-яка дія породжує адекватну (а іноді і неадекватну) протидію. Не дозволяйте принижувати себе, показуйте, що може за себе постояти.

Виконуйте свої обов'язки сумлінно і в повному обсязі. Згодом ваш професіоналізм оцінить не тільки начальник, але і колеги.

Запасіться терпінням і тактовністю. Протягом мобінгу вас постійно будуть намагатися вивести з себе за будь-яких способів: причіпки, відкрита критичні зауваження або приховані плітки. Можна не реагувати на це взагалі, бути однаково ввічливим і коректним з усіма, включаючи людей, які спровокували конфлікт. Часом краще рішення – використання свого інтелекту, кмітливості і винахідливості.

У жертви мобінгу цілком природно виникає бажання якомога менше часу проводити у ворожому колективі. Звідси – відмова від участі в корпоративних вечірках і колективних заходах. Не ігноруйте колектив в цілому. Навіть при мобінгу, навіть всупереч власним бажанням, спілкуйтесь з колективом.

Науковці Щетініна Л. В., Рудакова С. Г., Дробинська К. О пропонують: «Закріпити та визначити у вітчизняному трудовому законодавстві поняття «мобінг» і навести його тлумачення як «форму психологічного насильства, яка полягає в тривалому та систематичному цькуванні працівника в колективі, а також психологічному тиску» [2].

Сьогодні в більшості зарубіжних країн вже запроваджено інструменти законодавчого регулювання протидії цьому явищу. У трудовому праві зарубіжних країн ця проблема вирішується в контексті забезпечення права на справедливі та безпечні умови праці, недопущення приниження честі та гідності кожного працівника. Міжнародне законодавство унеможливорює дискримінацію працівників. Так, Директива Європейського Союзу від 27.10.2000 № 2000/78/ЄС прямо встановлює рівність поводження у сфері праці та зайнятості, визначаючи поведінку з метою створення ворожої, принижуючої гідність людини або образливої обстановки як переслідування працівника, що прирівнюється до дискримінації трудових прав [3].

За статистикою, у країнах Західної Європи мобінгу зазнають майже 20% працівників і Україна – не виключення.

Тож, намагайтесь не робити типових помилок: не принижуйтеся самі і не принижуйте інших. У самому крайньому випадку звертайтеся до суду.

Бути може, ваш випадок стане тим самим прецедентом, коли справа, пов'язана з мобінгом, дійде до свого логічного завершення, тобто закінчиться виплатою компенсації за моральний і матеріальний збиток.

Література

1. Кодекс законів про працю України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Щетініна Л. В., Рудакова С. Г., Дробинська К. О. Мобінг: сутність та інституційні засади захисту працівників. Соціальна економіка, політика та демографія. 2018. URL: <http://oaji.net/articles/2017/728-1527057002.pdf>
3. Гаращенко Л. П. Правове регулювання заборони мобінгу в законодавстві зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 95–98.

Вдосконалення правового регулювання встановлення обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією

Шимон О.М., аспірант

Науковий керівник:

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, член-кореспондент НАПрН України

Запорізький національний університет

Вітчизняний досвід закріплення превентивних антикорупційних засобів у законодавстві є позитивним, проте, водночас, можна стверджувати, що певні прогалини (як у законодавстві, так і у правозастосуванні) щодо регулювання засад застосування обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, існують. Тому увагу привертають перспективи розвитку та вдосконалення вітчизняного законодавства саме у цьому напрямку – щодо встановлення і застосування окремих аспектів обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією.

Аналізуючи проблеми нормативного закріплення та правозастосування обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, слід звернути увагу на їх окремі різновиди. Так, досліджуючи особливості подарунків для публічних службовців в Україні, Т.О. Коломоєць та Р.О. Кукурудз звертають увагу на те, що в Україні впроваджено змішану модель закріплення положень щодо одержання подарунків публічними службовцями, однак аналіз правозастосовчої практики свідчить про непоодинокі порушення встановлених правових приписів, безпосередньо пов'язаних саме з дотриманням установлених обмежень, що зумовлено специфікою визначення меж дозволених діянь. Саме використання оціночних понять, відсутність детальної регламентації процедурних засад дотримання правових приписів зумовлює наявність передумов для можливих проявів суб'єктивного розсуду щодо тлумачення та застосування відповідних положень, з'ясування дотримання (недотримання) установлених обмежень щодо одержання подарунків [1, с. 96]. Так, враховуючи досить детальну регламентацію законодавцем обмеження щодо одержання подарунків (нормативно встановлено перелік суб'єктів, на кого поширюється це обмеження; перелік суб'єктів, від кого заборонено одержувати подарунки; перелік суб'єктів, від кого дозволено одержувати подарунки; граничну вартість таких подарунків; періодичність їх одержання), що є, безперечно позитивною практикою, слід відмітити наявність проблем щодо практичного виконання в частині обліку джерел надання (пропозиції) подарунків, періодичності їх надання, вартості отриманого (запропонованого) подарунка. Тобто, виникають певні проблеми і питання при практичному виконанні цих норм, а також при відстеженні результативності їх дотримання. Тому слід закріпити нормативно процедуру реєстрації повідомлень про факти одержання (пропозиції одержання) подарунків державними службовцями із детальним зазначенням всіх процедурних аспектів, а також передбачити варіанти поведінки із подарунками, які надійшли із невідомих джерел.

Окремо слід звернути увагу на застосування окремих оціночних понять у положеннях Закону України від 14.10.2014 р. «Про запобігання корупції» [2], зокрема такого як «подарунки, які відповідають загально визнаним уявленням про гостинність». Поняття «гостинність» взагалі не є правовою категорією і жоден нормативний акт визначення даного поняття не закріплює. Це поняття може тлумачитися з урахуванням загальних принципів діяльності державних службовців чи посадових осіб місцевого самоврядування, обстановки дарування, приводу, з якого надається дарунок, традицій, національних вимог дипломатичного протоколу, етикету та ряду інших чинників [3]. Науковці дотримуються позиції, що неможливо встановити що таке «гостинність» вичерпно, адже цьому поняттю характерні динамізм і ситуативність тлумачення, однак намагаються встановити «контури» цього поняття. По-перше, «загально визнані уявлення про гостинність» – це те, що повинно сприйматися у конкретній обстановці сторонами саме як міра дотримання правил етикету, що не пов'язана з раніше вчинюваними службовцем діями чи прийнятими рішеннями, діями, які державний службовець вчинить на прохання даруючої особи, а також відсутність відносин підлеглості між особами. Тобто, подарунок не повинен стосуватися виконання особою своїх службових повноважень. Але з цього правила існують виключення, вони стосуються випадків вручення особам органами влади та місцевого самоврядування подарунків за особливі заслуги як відзнака або заохочення за успіхи у професійній діяльності. По-друге, дарування повинно відбуватися під час офіційних заходів, урочистостей, візитів, під час виконання особою своїх службових обов'язків. По-третє, такі дарунки та прояви гостинності не повинні бути постійними, бо, як зазначається у Роз'ясненні, «створюватиметься враження, що це може впливати на їхні рішення». У зв'язку з цим також слід з'ясувати, що розуміється під категорією «постійності», бо якщо такі дарунки будуть надаватися, наприклад, раз на рік, в рамках постійних дипломатичних зустрічей, то це може розглядатися як постійність, але абсурдно це розглядати як порушення законодавства України. По-четверте, дозволяються подарунки, що «вміщуються в межі» сувенірів, запрошень на вечерю, які зазвичай використовуються як засіб підтримання добрих ділових відносин або зміцнення робочих стосунків. До гостинних подарунків також слушно відносити краєзнавчі та історичні довідники, буклети, записники чи художні альбоми відомих картин, споруд, книжки, букети квітів, сувеніри з національною символікою, в залежності від того, чи є це доречним у даному випадку. Іноді сувеніром та проявом гостинності буде навіть пляшка вина чи одяг, бо треба зважати і на традиції та звичаї тих осіб, які їх дарують. До того ж деякі речі не можуть взагалі розглядатися як подарунки, наприклад, прохолоджувальні напої чи чашка кави, привітальні картки, незначні за вартістю речі [4, с. 178-181]. Таким чином, враховуючи відсутність нормативного визначення такого поняття як «загально визнані уявлення про гостинність», або критеріїв для його визначення, це створює підстави для різноманітних підходів до його тлумачення і застосування в кожному конкретному випадку, адже міра гостинності суб'єктивна. Так, на практиці створюється реальна проблема, пов'язана з широкою сферою для реалізації суб'єктивного розсуду під час одержання таких подарунків, а фактично – й можливість для приховання реальних проявів корупційних діянь. Тому, більш ефективним для забезпечення застосування заходів запобігання корупції буде вилучення з ч. 2 ст. 23 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» положення щодо відповідності подарунків загально визнаним уявленням про гостинність.

Окрім того, ч. 2, 3 ст. 24 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» встановлено положення, за якими «якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації. Про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка складається акт, який підписується особою, яка

виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації. Предмети неправомірної вигоди, а також одержані чи виявлені подарунки зберігаються в органі до їх передачі спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції». Подальша доля таких предметів законодавчо не врегульована. Не встановлено де вони зберігаються, який режим на них поширюється, куди вони далі передаються чи реалізуються, хто є відповідальною особою за їх збереження/передачу/реалізацію. Тому доцільним вважається закріпити нормативно створення окремого реєстру для фіксації подібних випадків одержаних подарунків державними службовцями та встановити правила їх реалізації (зі спрямуванням коштів у дохід держави) або передання їх у власність держави.

Аналізуючи особливості закріплення обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, поряд із закріпленими законодавчо дефініціями винятків із загального правила зайняття окремими видами діяльності для державних службовців (у спеціальному законодавстві закріплено що є «творчою», «науковою», «викладацькою» діяльністю, «медичною практикою»), зустрічаються і такі, зміст яких нормативно не визначений, зокрема мова йде про суддівську практику зі спорту та інструкторську практику зі спорту. Відсутність нормативного закріплення таких дефініцій може стати підставою для некомпетентного та довільного тлумачення нормативних положень та зловживання нормами антикорупційного законодавства. У зв'язку з цим, варто на нормативному рівні, у спеціальному законодавстві закріпити наступні дефініції: суддівська практика зі спорту – це професійна діяльність спортивного судді, спрямована на забезпечення дотримання правил спортивних змагань, положень (регламентів) про змагання, а також достовірності зафіксованих результатів; інструкторська практика зі спорту – це професійну діяльність фізичної особи, яка має спеціальні знання та навички у сфері фізичної культури і спорту та безпосередньо здійснює фізичне виховання спортсменів у процесі їх спортивної підготовки, інших фізичних осіб у процесі проведення фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової роботи, інших заходів, необхідних для спортивної підготовки спортсменів (команд спортсменів), а також керівництво тренувальною та (або) змагальною роботою спортсменів (команд спортсменів). До того ж, окремо слід звернути увагу на формулювання статті 172-4 КпАП України, що стосується винятків (передбачено «...крім ... медичної та суддівської практики, інструкторської практики із спорту...»), що не узгоджується з положеннями ст. 25 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції», де передбачено «...крім медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту». Так, враховуючи саме таке формулювання, помилково можна зробити висновок, що мова йде про широке розуміння суддівської практики (робота судді у будь-яких сферах), а не лише зі спорту, у зв'язку з чим слід узгодити і уточнити нормативні положення, виклавши формулювання частини ст. 172-4 КпАП України саме у такій редакції «...крім медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту».

Отже, можна підсумувати, що незважаючи на відносно коректне закріплення у законодавстві обмежень і заборон як засобів запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, певні недоліки щодо їх нормативного закріплення і правозастосування вбачаються. Задля вдосконалення такого нормативного регулювання та в якості перспектив розвитку останнього, необхідно внести ряд змін і доповнень до законодавства України, зокрема: закріпити нормативно процедуру реєстрації повідомлень про факти одержання (пропозиції одержання) подарунків державними службовцями із зазначенням процедурних аспектів, а також варіанти поведінки із подарунками, які надійшли із невідомих джерел, відобразивши такі положення у окремому нормативно-правовому акті – Порядку застосування обмеження щодо одержання подарунків державними службовцями; для забезпечення застосування заходів запобігання корупції ефективним буде вилучення з ч.2 ст. 23 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» положення щодо відповідності подарунків загальноновизнаним уявленням про гостинність і залишити лише вартісне обмеження щодо їх отримання;

закріпити нормативно створення окремого реєстру для фіксації реальних випадків одержання подарунків державними службовцями та встановити правила їх реалізації (зі спрямуванням коштів у дохід держави) або передання їх у власність держави; визначити на нормативному рівні, у спеціальному законодавстві дефініції «суддівська практика зі спорту» та «інструкторська практика зі спорту»; привести у відповідність до положень Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» норму, передбачену ст. 172-4 КпАП України (щодо винятків із загального правила з таким формулюванням «...крім медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту»).

Література

1. Коломоець Т.О., Кукурудз Р.О. Подарунки для публічних службовців в Україні: заборона, обмеження чи дозвіл як оптимальна модель правового регулювання. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 1. С. 92-96.
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 3186.
3. Науменко К.В. Загальновизнані уявлення про гостинність: питання тлумачення у контексті антикорупційного законодавства України. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1031%3A180515-15&catid=122%3A2-0515&Itemid=144&lang=ru.
4. Сагайдак О.П. Дипломатичний протокол та етикет: підруч. К.: Знання, 2012. 262 с.

*Наукове видання
(українською мовою)*

„ЗАПОРІЗЬКІ ПРАВОВІ ЧИТАННЯ”

Тези доповідей
Щорічної міжнародної
науково-практичної конференції
м. Запоріжжя, 06 травня 2019 р.

Відповідальний за випуск: Коломоець Т.О.
Відповідальний редактор: Лютіков П.С.
Технічний редактор: Шиванова М.Г.
Комп’ютерна верстка: Шиванова М.Г.
